

7 L'ús de l'article personal en el domini lingüístic català

7.1 Els primers atles lingüístics

Només un atlas lingüístic rigorosament plantejat quant a la metodologia (qüestionari, enquestadors, tria i nombre de poblacions i d'informadors, sistema de transcripció, etc.) pot garantir l'obtenció de dades fiables per a l'estudi de trets fonètics, morfològics, sintàctics, lèxics o etnogràfics dels parlants d'un o més dominis lingüístics. Només un treball d'aquestes característiques pot donar compte, doncs, de l'extensió d'ús i de les diverses formes de l'article personal en el domini lingüístic català.

Antoni Griera i Gaja ¹ va preparar i elaborar l' *Atlas lingüístic de Catalunya* (ALC)² sobre els parlars catalans, la publicació del qual començà el 1923. Era el segon gran atlas lingüístic de la Romània després de l'*Atlas linguistique de la France* (ALF),³ dedicat als parlars gal·loromànics, dirigit pel lingüista suís Jules Gilliéron i editat en 12 volums entre el 1902 i el 1910. La pertinença administrativa del Rosselló (o Catalunya-Nord) a l'Estat francès feia que l'ALF de Gilliéron contingués dades, encara que parcials, sobre el català; però únicament hi havia representades cinc localitats nord-catalanes: Oleta, Illa, Arles, Ribesaltes i Cotlliure. De fet, segons Veny, l'ALC de Griera "fou concebut com un prolongament meridional"⁴ de l'obra de Gilliéron, fundador de la Geografia Lingüística, el qual en va impartir classes a Griera a l'École des Hautes Études de París, d'on Gilliéron era catedràtic de dialectologia (1883-1926).

Aplicant els principis metodològics de Gilliéron, Grierà mateix començà el 1912 a fer tot sol les enquestes del futur ALC, que acabaren el 1922. Un any més tard n'aparegué el primer volum, publicat per l'Institut d'Estudis Catalans, de la Secció Filològica del qual Grierà fou membre adjunt del 1921 al 1928. L'obra es ressentia dels escassos precedents de treballs geolingüístics d'aquestes característiques i també d'una metodologia que presentava punts febles. A l'obra de Grierà hi havia un únic investigador-enquestador i generalment un únic informador per localitat; el treball, que comprenia 1.356 preguntes, presentava una deficient distribució de localitats (en total, 100; vegeu el mapa 2 al final de 7.2.2), amb una escassa densitat de punts al País Valencià; l'alfabet fonètic de Gilliéron, que Grierà utilitzà per a la transcripció de les respostes, no era prou adaptat al sistema català. Entre el 1923 i el 1926 se'n van publicar quatre volums, que contenien una introducció explicativa i les respostes cartografiades, per ordre alfabètic, de les preguntes compreses entre *abans-d'ahir* i *els estreps*. L'obra restà interrompuda, especialment a causa de la guerra civil; abans, però, Grierà havia trencat, el 1932, amb l'Institut d'Estudis Catalans (durant la resta de la seva vida mantingué una actitud hostil a l'obra de l'IEC i als seus membres). Malgrat la desaparició de materials, Grierà va completar la publicació de l'ALC entre el 1962 i el 1964, amb la col·laboració d'un enquestador, Antoni Pladevall,⁵ a través de l'Institut de Cultura Romànica, que el mateix Grierà havia fundat a Sant Cugat del Vallès. Entre la primera i la segona etapes de l'ALC havien passat, doncs, gairebé 40 anys. La segona part de l'obra conté els resultats de les preguntes compreses entre *estripar* i *les xurriaques* i, segons Veny, no presenta cap progrés científic: "el mètode roman fidel a l'obra primitiva dels anys 20 (deficient distribució de localitats, ordre alfabètic dels mapes, etc.), abunden les inexactituds, manca totalment l'aspecte etnogràfic..."⁶

El qüestionari de l'ALC de Griera no recull les quatre preguntes pertinents que haguessin permès de conèixer l'extensió d'ús i les formes de l'article personal a tot el domini lingüístic a principi del segle XX; és a dir, no inclou les preguntes relatives a noms propis personals masculins (començats en consonant i en vocal) ni a noms propis femenins (començats en consonant i en vocal). Tanmateix, al mapa 107 es cartografiaren, en transcripció fonètica, els resultats de la pregunta "a ca l'Andreu"; inexplicablement, els resultats expressats al mapa únicament indiquen la realització fonètica de l'antropònim *Andreu*, llevat dels casos de Falset (en què es transcriu *l'Andreu*), Alforja (*l'Andreu*), Maella (*tio Andreu*) i Calaceit (*oncle Andreu*).

Localitats on es passà l'enquesta de l'ALC de Griera

1. Campo	35. Banyoles	69. Morella
2. Benasc	36. Girona	70. Ulldecona
3. Bossòst	37. Torroella de Montgrí	71. Tortosa
4. Vielha	38. Fraga	72. Lluçena
5. Durro	39. Alcarràs	73. Benassal
6. Esterri d'Àneu	40. Lleida	74. Castelló de la Plana
7. Sort	41. Balaguer	75. Alcalà de Xivert
8. la Seu d'Urgell	42. les Borges Blanques	76. València
9. les Escaldes d'Andorra	43. Tàrraga	77. Sagunt
10. Puigcerdà	44. Santa Coloma de Queralt	78. Alacant
11. Llanars	45. Calaf	79. Cocentaina
12. la Jonquera	46. Igualada	80. Alzira
13. Figueres	47. Manresa	81. la Vila Joiosa
14. Cadaqués	48. Terrassa	82. Gandia
15. Fonz	49. Castellterçol	83. Dénia
16. Binèfar	50. Centelles	84. Eivissa (municipi)
17. Graus	51. Granollers	85. Andratx
18. Peralta de la Sal	52. Cabrera de Mataró	86. Sóller
19. Tamarit de Llitera	53. Blanes	87. Ciutat de Mallorca
20. Benavarri	54. Sant Feliu de Guíxols	88. Lluçmajor
21. Àger	55. Maella	89. Porreres
22. Tremp	56. Calaceit	90. Pollença
23. Artesa de Segre	57. Mequinensa	91. Felanitx
24. Ollana	58. Gadesa	92. Manacor
25. Solsona	59. Flix	93. Artà
26. Berga	60. Falset	94. Ciutadella
27. Avinyó	61. Alforja	95. es Migjorn Gran
28. la Pobla de Lillet	62. Montblanc	
29. Sant Bartomeu del Grau	63. Valls	100. Sallagosa
30. Vic	64. Tarragona	101. Formiguera
31. Ripoll	65. el Vendrell	102. Catllar de Conflent
32. Sant Hilari Sacalm	66. Vilafranca del Penedès	103. Serrallonga
33. Olot	67. Vilanova i la Geltrú	104. Elna
34. Amer	68. Barcelona	

Als anys 30 Tomás Navarro Tomás dirigeix els treballs per a la confecció de l'*Atlas lingüístico de la Península Ibérica* (ALPI),⁷ que pretenia presentar-ne, acarades, les tres llengües romàniques, segons una idea de Menéndez Pidal. N'eren responsables de l'àrea catalana Francesc de B. Moll i Manuel Sanchis Guarner, però només se'n publicà un volum, el 1962, que contenia 75 mapes; l'ALPI, que no presenta tampoc cap referència a l'article personal en les seves 1.244 preguntes, comprèn únicament 95 localitats del domini lingüístic català i no dóna compte de certes característiques de la llengua, com és ara la realització velar de la / del català,⁸ tot i que el volum és dedicat a la fonètica. El 1966 apareixen publicats els treballs de l'*Atlas linguistique des Pyrénées Orientales* (ALPO),⁹ obra dirigida pel professor universitari a Montpeller Enric Guiter; forneix dades de tots els municipis del departament que correspon al rossellonès i de zones limítrofes com l'Alt Urgell, el Ripollès, la Garrotxa i l'Alt Empordà (en total, 382 localitats), mitjançant un nombre molt reduït de preguntes (565); però els resultats, com els de l'ALF, corresponen a una part reduïda del domini lingüístic català.

7.2 L'Atlas lingüístic del domini català

Així, l'any 1952, quan semblava que l'ALC de Griera no tindria continuïtat i hi havia poques notícies de l'ALPI, que s'estava gestant, el professor Antoni M. Badia i Margarit i el seu deixeble Germà Colon donen a conèixer el projecte d'un nou atlas, l'*Atlas lingüístic del domini català* (ALDC),¹⁰ que havia d'omplir el buit deixat per l'ALC i de millorar-lo amb l'aplicació dels nous mètodes de la geografia lingüística. Badia i Veny, que s'havia incorporat al projecte tres anys després, van preparar-ne el qüestionari, que començà a passar-se el 1964. Abans, però, se'n van fer exploracions preliminars a Sant Boi de Llobregat (català oriental) i a Cervera (català occidental). El pla preveia quatre enquestadors, cadascun dels quals s'encarregaria de l'àrea que coneixia més bé: Badia (català central), Colon

(valencià), Companys (rossellonès) i Veny (balear i nord-occidental). Diverses circumstàncies professionals van fer que aquest nucli d'enquestadors canviés, i així, entre el 1964 i el 1975 es van fer càrrec de les enquestes fonamentalment Joan Martí i Castell, Lídia Pons, Joaquim Rafel i Joan Veny. Però no és fins al 1987, dotze anys més tard, que es reprèn la feina amb la transcripció de les cintes que contenien les respostes enregistrades: una pausa motivada principalment per la dedicació a la docència, els compromisos editorials o la preparació de tesis i concursos per part dels membres de l'equip. Acabada pràcticament la transcripció de les cintes durant el 1989, en aquest mateix any l'*Atlas* és acollit com un programa de recerca dins la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, amb Veny i Pons al capdavant del projecte; se n'elaboren els corresponents programes informàtics i es treballa en la introducció i el processament de les dades; com a línia d'investigació complementària, es fa la transcripció fonètica dels etnotextos del català oriental gravats durant les enquestes.¹¹ Ja s'han processat els materials corresponents a les enquestes de l'àrea del rossellonès, del català central, del balear, del nord-occidental i del valencià. En el període 2000-2001 hi ha previst de cartografiar i publicar els dos primers volums de l'*Atlas*, i preparar un recull d'etnotextos del català occidental.¹²

L'ALDC parteix d'un qüestionari de 2.452 preguntes, generalment sobre tema rural (amb atenció a aspectes etnogràfics), aplicat a 190 localitats de tot el domini lingüístic (demogràficament variades, amb inclusió de poques ciutats), i adreçat a un o diversos subjectes d'ambdós sexes, preferentment de la primera generació i d'extracció pagesa. Es pretenia que les respostes al qüestionari permetessin l'estudi de la variació lèxica, fonètica, morfològica i sintàctica del català en qualitat de llengua històrica. Les enquestes generalment foren realitzades per equips de dos investigadors, que en feien la transcripció fonètica directa, *in situ* (llevat de la morfosintaxi i la fonètica sintàctica), i la transcripció fonètica indirecta, a partir de

l'enregistrament de les respostes. El mètode d'interrogació fou l'indirecte (dixi, dibuixos, preguntes indirectes, etc.); en la sintaxi i en la fonosintaxi es va aplicar la traducció del castellà, del francès o de l'italià, segons la llengua estatal de la zona on es feia l'enquesta. Al qüestionari de l'ALDC, s'hi van incloure preguntes sobre temes fins aleshores desatesos, com ara l'ús del superlatiu, el diminutiu, l'augmentatiu, l'article personal, certes concordances del participi, etc.

7.2.1 L'article personal a l'ALDC

L'apartat 18 del qüestionari de l'ALDC, corresponent a la morfologia no verbal, conté les quatre preguntes que permeten de conèixer, a través de les respostes, l'extensió d'ús i les formes de l'article personal davant noms de persona masculins i femenins (començats per vocal i per consonant) a tot el domini lingüístic: *N'Antoni*, *N'Antònia*, *En Pere* i *Na Maria* (preguntes 2.153, 2.154, 2.155 i 2.156). Cal dir, d'entrada, que la tria de l'antropònim *Antoni* no fou la més encertada, atès que en nombroses contrades s'empren (tal com efectivament reflecteixen les respostes dels informadors) els hipocorístics *Ton*, *Tonet*, *Toni*, *Tonico* o *Tonyo*, que no comencen per vocal; així, en el cas del balear, que fa servir majoritàriament *Toni*, l'ALDC no pot comprovar si l'article *en* adopta la forma elidida (*n'*) davant vocal: les respostes són *en Toni* i no, per exemple, *n'Antoni*; aquesta darrera forma sí que és utilitzada, en canvi, a Begur i a Tossa de Mar, sempre segons les dades que ofereixen les enquestes. Això no obstant, hi ha diversos estudis o informacions que corroboren l'ús de la forma elidida de l'article, en el balear, davant noms personals masculins i femenins començats per vocal.¹³

La taula següent, elaborada per al present treball a partir de les respostes a les quatre preguntes esmentades,¹⁴ presenta les 190 localitats on es va aplicar el qüestionari, amb indicació dels punts on s'utilitza l'article personal i dels punts on

se'n prescindeix, així com de les diferents formes d'article utilitzades. A partir d'aquestes dades, que són provisionals,¹⁵ hem pogut cartografiar (vegeu els mapes 3, 4, 5 i 6 de 7.2.2) els resultats corresponents a les 190 localitats, fet que ens permet d'obtenir una representació visual dels usos i formes de l'article personal a tot el domini lingüístic (nombroses dades corroboren, d'altra banda, estudis anteriors de Veny¹⁶).

*Usos i formes de l'article personal d'acord amb l'Atlas lingüístic del domini català**

	Pere	Antoni	Maria	Antònia
1. Salses	en	l'	la	l'
2. Estagell	en	l'	la	l'
3. Perpinyà	en	l'	la	l'
4. Mosset	en	l'	la	l'
5. Sant Cebrià de Rosselló	en	n'	la	l'
6. Jóc-Vinçà	en	l'	la	l'
7. Formiguera	lo	l'	la	l'
8. els Hostalets (Montoriol)	en	l'	la	l'
9. Cornellà de Conflent	el	l'	la	l'
10. Porté	el	l'	la	l'
11. Prats de Balaguer	el	l'	la	l'
12. Llívria	en / el	l'	la	l'
13. Ceret	en	l'	la	l'
14. Prats de Molló	en	l'	la	l'
15. Meranges	el	l'	la	l'
16. Maçanet de Cabrenys	en	l'	la	l'
17. Llançà	en	l'	la	l'
18. Vilallonga de Ter	en	l'	la	l'
19. Alp	en	l'	la	l'
20. Queralbs	en / el	l'	la	l'
21. Planoles	el	l'	la	l'
22. Bassegoda	en	l'	la	l'
23. Oix	en	l'	la	l'
24. Castellar de n'Hug	el	l'	la	l'

	<i>Pere</i>	<i>Antoni</i>	<i>Maria</i>	<i>Antònia</i>
25. Roses	en	l'	la	l'
26. Lledó d'Empordà	en	l'	la	l'
27. Gósol	el	l'	la	l'
28. CampdevànoI	el	l'	la	l'
29. Sant Privat d'en Bas	en	l'	la	l'
30. les Llosses	el	l'	la	l'
31. Banyoles	en	l'	la	l'
32. Camallera	en	l'	la	l'
33. Avià	el	l'	la	l'
34. Santa Maria de Corcó	en	l'	la	l'
35. Girona	en	l'	la	l'
36. Begur	en	n'	na	n'
37. Cruïlles	en	l'	la	l'
38. Prats de Lluçanès	el	l'	la	l'
39. Santa Eulàlia de Riuprimer	el	l'	la	l'
40. Peracamps (Llobera de Solsonès)	el	l'	la	l'
41. Cardona	el	l'	la	l'
42. Palamós	en	l'	la	l'
43. Llagostera	en	l'	la	l'
44. Balsareny	el	l'	la	l'
45. Moià	el	l'	la	l'
46. Campins	en	l'	la	l'
47. Tossa de Mar	en	n'	na	l'
48. Castellfollit de Riubregós	el	l'	la	l'
49. Calaf	el	l'	la	l'
50. Cànoves	en	l'	la	l'
51. Sant Salvador de Guardiola	el	l'	la	l'
52. Tordera	en	l'	la	l'
53. Freixenet de Segarra	el	l'	la	l'
54. Vacarisses	el	l'	la	l'
55. Sentmenat	el	l'	la	l'
56. Sant Andreu de Llavaneres	en	l'	la	l'
57. Aguiló	el	l'	la	l'
58. Santa Coloma de Queralt	el	l'	la	l'
59. Sant Jaume de Sesoliveres	el	l'	la	l'
60. Barberà del Vallès	el	l'	la	l'

	<i>Pere</i>	<i>Antoni</i>	<i>Maria</i>	<i>Antònia</i>
61. Cervelló	el	l'	la	l'
62. Barcelona (Sants)	en	l'	la	l'
63. Sant Boi de Llobregat	el	l'	la	l'
64. Sant Jaume dels Domenys	el	l'	la	l'
65. la Febró	lo	l'	la	l'
66. Alió	lo	l'	la	l'
67. Sant Pere de Ribes	en / el	l'	la	l'
68. Tarragona	el	l'	la	l'
69. Cambrils de Mar	lo	l'	la	l'
70. Ciutadella de Menorca	en	n'	na	n'
71. es Migjorn Gran	en	n'	na	n'
72. Maó	en	n'	na	n'
73. Pollença	en	n'	na	n'
74. Sóller	en	n'	na	n'
75. Alaró	en	n'	na	n'
76. Sineu	en	n'	na	n'
77. Son Cervera	en	n'	na	n'
78. Montuiri	en	n'	na	n'
79. Palma	en	n'	na	n'
80. Lluçmajor	en	n'	na	n'
81. Felanitx	en	n'	na	n'
82. Santanyí	en	n'	na	n'
83. Sant Josep de sa Talaia	en	n'	na	n'
84. Eivissa	en	n'	na	n'
85. l'Alguer	Ø	Ø	Ø	Ø
86. Esterri d'Àneu	Ø	Ø	Ø / la	Ø
87. Cerler	Ø	Ø	Ø	Ø
88. Ordino	lo	l'	la	l'
89. Senet	Ø	Ø	Ø	Ø
90. Taüll	Ø	Ø	Ø	Ø
91. Alins de Vallferrera	el	l'	la	l'
92. Santa Coloma d'Andorra	lo	l'	la	l'
93. les Paüls	Ø	Ø	Ø	Ø
94. Eressué	Ø	Ø	Ø	Ø
95. Sort	lo	l'	la	l'
96. Bescaran	lo	l'	la	l'
97. Arfa	el	l'	la	l'

	<i>Pere</i>	<i>Antoni</i>	<i>Maria</i>	<i>Antònia</i>
98. Sarroca de Bellera	Ø	l'	Ø	l'
99. Sopeira	Ø	Ø	Ø	Ø
100. La Pobla de Roda	Ø	Ø	Ø	Ø
101. Palau de Noguera	el	l'	la	l'
102. Tolba	Ø	Ø	Ø	Ø
103. Sant Llorenç de Morunys	el	l'	la	l'
104. Isona	lo	l'	la	l'
105. Peramola	lo	l'	la	l'
106. Estanya	Ø	Ø	Ø	Ø
107. Àger	lo	l'	la	l'
108. Peralta de la Sal	Ø	Ø	Ø	Ø
109. Sanaüja	el	l'	la	l'
110. Cubells	lo	l'	la	l'
111. Almenar	lo	l'	la	l'
112. Agramunt	lo	l'	la	l'
113. Linyola	lo	l'	la	l'
114. Cervera	el	l'	la	l'
115. Saidí	Ø	Ø	Ø	Ø
116. Lleida	lo	l'	la	l'
117. Arbeca	lo / Ø	l' / Ø	Ø	Ø
118. Fraga	el	l'	la	l'
119. Granyena de les Garrigues	lo	l'	la	l'
120. Vinaixa	lo / Ø	l' / Ø	la	l'
121. Vimbodí	lo	l'	la	l'
122. Mequinensa	Ø	Ø	Ø	Ø
123. Margalef de Montsant	lo	l'	la	l'
124. Riba-roja d'Ebre	Ø	Ø	Ø	Ø
125. Favara de Matarranya	Ø	Ø	Ø	Ø
126. la Torre de Fontaubella	lo	l'	la	l'
127. Marçà	lo	l'	la	l'
128. Vilalba dels Arcs	Ø	l'	la	l'
129. Móra la Nova	Ø	l'	la	l'
130. Massalió	Ø	l'	la / Ø	l'
131. Valljunquera	Ø	l' / Ø	Ø	l'
132. la Codonyera	lo	l'	la	l'
133. l'Ametlla de Mar	Ø	Ø	la	l'
134. la Torre de Vilavella	lo	l'	la	l'

	<i>Pere</i>	<i>Antoni</i>	<i>Maria</i>	<i>Antònia</i>
135. Horta de Sant Joan ¹⁷	∅	l' / ∅	la	l'
136. Vall-de-roures	∅	∅	la	l'
137. Bellmunt de Mesquí	lo / ∅	l' / ∅	la / ∅	l' / ∅
138. la Ginebrosa	el / ∅	l'	la	l'
139. Aiguaviva de Bergantes	∅	∅	∅	∅
140. Roquetes	∅	∅	∅	∅
141. Mas de Barberans	lo / ∅	∅	la	l' / ∅
142. Sorita de Morella	∅	∅ / l'	∅	∅
143. Amposta	∅	∅	∅	∅
144. Xiva de Morella	∅	∅	∅	∅
145. Ulldesona	∅	∅	la	∅
146. Rossell	∅	∅	la	l' / ∅
147. Vinaròs	∅	∅	∅	∅
148. Sant Mateu del Maestrat	∅	∅	∅	∅
149. Vilafranca del Maestrat	∅	∅	∅	∅
150. Albocàsser	∅	∅	∅	∅
151. Alcalà de Xivert	∅	∅	∅	∅
152. Atzeneta del Maestrat	∅	∅	∅	∅
153. Cabanes de l'Arc	∅	∅	∅	∅
154. Castelló de la Plana	∅	∅	∅	∅
155. Borriana	∅	∅	∅	∅
156. Fondegulla	∅	∅	∅	∅
157. la Llosa de la Plana	∅	∅	∅	∅
158. Algímia de la Baronia	∅	∅	∅	∅
159. Benifairó de les Valls	∅	∅	∅	∅
160. Casinos	∅	∅	∅	∅
161. el Puig de Santa Maria	∅	∅	∅	∅
162. Vilamarxant	∅	∅	∅	∅
163. València	∅	∅	∅	∅
164. Alfafar	∅	∅	∅	∅
165. Picassent	∅	∅	∅	∅
166. Torís	∅	∅	∅	∅
167. Sollana	∅	∅	∅	∅
168. Albalat de la Ribera	∅	∅	∅	∅
169. Alcúdia de Carlet	∅	∅	∅	∅
170. Alzira	∅	∅	∅	∅
171. Alberic	∅	∅	∅	∅

	<i>Pere</i>	<i>Antoni</i>	<i>Maria</i>	<i>Antònia</i>
172. Sallent de Xàtiva	∅	∅	∅	∅
173. Simat de Valldigna	∅	∅	∅	∅
174. l'Alqueria de la Comtessa	∅	∅	∅	∅
175. Benigànim	∅	∅	∅	∅
176. Montesa	∅	∅	∅	∅
177. la Font de la Figuera	∅	∅	∅	∅
178. Ontinyent	∅	∅	∅	∅
179. Pego	∅	∅	∅	∅
180. Xàbia	∅	∅	∅	∅
181. Muro del Comtat	∅	∅	∅	∅
182. Tàrbena	en / ∅	∅	la	l' / ∅
183. Beneixama	∅	∅	∅	∅
184. Altea	∅	∅	∅	∅
185. Torremançanes	∅	∅	∅	∅
186. Novelda	∅	∅	∅	∅
187. el Pinós de Monòver	∅	∅	∅	∅
188. Alacant	∅	∅	∅	∅
189. Crevillent	el	l'	la	l'
190. Guardamar	∅	∅	∅	∅

* Els dos resultats que presenten algunes poblacions corresponen a dues respostes diferents dels informadors.

7.2.2 Comentaris sobre els resultats de l'ALDC

D'acord amb els resultats de l'ALDC, en el català septentrional o rossellonès conviuen *el* i *en* per als noms propis masculins començats en consonant, tal com sol passar en el català septentrional de transició i en el central. Hi destaca el manteniment de l'article *lo* a Formiguera (vegeu també el mapa 1, sobre l'article definit). Aquestes tres zones han canviat les formes clàssiques de l'article personal femení (*na* / *n'*) i la forma elidida del masculí (*n'*), que han estat reemplaçades per *la* i *l'*. Esporàdicament hi poden aparèixer les formes *na* i *n'*, com indica Badia,¹⁸ en nivells elevats, però en general són considerades formes afectades o són

utilitzades com a tractament personal clarament caduc (com en certes esqueles publicades per la premsa; v. 10.4.3.4 i l'annex 4: 9b).

Les formes clàssiques de l'article personal *en, na i n'* es mantenen, i amb una gran vitalitat, únicament en el balear. Veny remarca que aquest ús clàssic "s'estén a noms d'illots (*na Moltona*), de pesqueres (*na Rompeginyes*), de gossos (*na Linda*), etc."¹⁹ Badia posa en relleu que l'ús de les formes medievals de l'article, en el balear, "és universal, tant davant noms històrics com davant noms personals" actuals.²⁰ Com passa en tot el domini, se n'escapen els noms bíblics i de vegades de fundadors religiosos o del món clàssic, tal com mostren les *Rondaies mallorquines*:²¹ "...demanà a Déu que li deixàs...", "*Mahoma* tenia un cavall...", "*Seneca*, si era homo de molt de cap, tenia poca còrpora" (tot i que sovint presenten vacil·lacions, com en aquest cas: "Se posà en es lloc de *Lutero*", "Però *En Lutero* després s'hi tirà amb cos...").

En gran part del nord-occidental les formes clàssiques han estat reemplaçades *per lo, la i l'* (coincidint, en part, amb la zona on es manté l'article definit medieval *lo < ILLU*²² (vegeu el mapa 1), com també a les illes formades per les localitats de Cambrils de Mar (el Baix Camp)²³ i Formiguera (el Capcir). En una bona part de la Franja de Ponent, s'han reduït a zero, com també en localitats del Pallars Sobirà, del Pallars Jussà, de l'Alta Ribagorça, de la Ribera d'Ebre, de la Terra Alta i del Montsià. Coll ja havia remarcat que en el ribagorçà i en determinades valls pallareses (Cardós, Àneu, Flamicell i Bosia) "se suprimeix l'article davant d'un nom de persona" i que aquesta pèrdua sol afectar també el nom de la casa ("casa Jaumet"); això no obstant, recull antigues frases fetes pallareses en les quals apareix fossilitzat l'article *en*, com ara "Ser el dot d'en Rivelles: el cul i dues

mamelles”, que s’aplica quan una dona que es casa no aporta al matrimoni res en dot (“Aquella xicota é lo dot d’en Rivelles: lo cul i dos mamelles”).²⁴

L’article personal es redueix a zero en el valencià.²⁵ L’antroponímia, tanmateix, ha fossilitzat en aquesta zona del català meridional la situació de l’edat mitjana, amb l’article *en / na*: *la Font d’en Carròs* (la Safor), *Callosa d’en Sarrià* (la Marina Baixa), o bé *Na Jordana* (nom d’una plaça de la ciutat de València). Segons els resultats de l’ALDC, en el valencià meridional d’avui hi ha un parell d’excepcions a l’absència d’article personal: a Crevillent (el Baix Vinalopó) s’empren les formes *el / l’* i *la / l’*; a Tàrbena (la Marina Baixa) s’utilitzen les formes *en / Ø* i *la / l’ / Ø*,²⁶ la primera de les quals, *en*, s’explica per la repoblació mallorquina del segle XVII. Badia observa que en el valencià d’avui únicament es pot trobar l’article *el, la* o *l’* davant els sobrenoms o malnoms amb un significat transparent “que els fa entendre com a molt propers a un nom comú”²⁷ (v. 3.2.5.4). Efectivament, en les novel·les de Torrent apareixen nombrosos personatges que duen un sobrenom precedit sovint d’article: *el Polp, el Garri, el Xurro, el Xato, el Penjoll, el Culata, el Trili, la Colometa, la Colorines, la Vivaldi*.²⁸

Cal no oblidar que les dades de l’ALDC han estat obtingudes oralment, preferentment de persones grans (de la primera generació) i d’extracció pagesa, i que les informacions foren recollides entre els anys 1964 i 1975 (les dades més recents són, doncs, de 25 anys enrere). És possible, per tant, que els resultats obtinguts difereixin en alguns punts dels usos lingüístics d’avui, especialment en les zones de major concentració demogràfica (amb poca representació a l’*Atles*), en part per la influència d’una escola en procés de catalanització i d’uns mitjans de comunicació de massa en català (v. 9.4), creats i desenvolupats a Catalunya a

partir del 1983 (tant TV3 com Catalunya Ràdio cobreixen pràcticament tot el territori del domini lingüístic).

Així, tot i que no ho indiquen els resultats de l'ALDC, és palès que a Barcelona i a la seva àrea d'influència immediata avui és habitual i gairebé majoritari, especialment entre els joves, l'ús de l'article *el* davant els noms personals masculins començats per consonant. Reflecteixen aquest canvi o evolució altres estudis o mostres,²⁹ algun gramàtic, com Albert Jané, que sosté que “davant els noms de baptisme també és usat ben sovint l'article *el*, encara que comencin per consonant;³⁰ l'ús que sovint en fa la premsa editada a Barcelona (v. 10.4), o bé algun escriptor, com Quim Monzó, que en la reescriptura d'algun dels seus contes canvia l'article *en* per *el*:³¹

Versions del 1980

Només tancar la porta, **en Pol** se sentí alleugerit. Havia estat un viatge més cansat que de costum, com si tothom anés enderiat a crear-se obstacles innecessaris.³²

* * *

De sempre, **n'A.** havia sentit unes ganes boges de prendre el carrer de Balmes en direcció contrària a la permesa.

[...]

N'A. pensà que en feia ben bé deu, d'anys, que no trepitjava el London. Recordà un amic, una nit als Enfants Terribles, la comissaria de policia, el forn d'ensaïmades que obre de matinada. Se sorprengué del pas dels anys. **Na B.** continuava...³⁴

Versions del 1999

Només tancar la porta, **el Pol** es va sentir alleugerit. Havia estat un viatge més cansat que de costum, com si tothom anés enderiat a crear dificultats innecessàries.³³

* * *

Des de sempre, **l'A.** havia sentit unes ganes boges d'agafar el carrer Balmes en direcció contrària a la permesa.

[...]

L'A. va pensar que feia ben bé deu anys que no trepitjava el London. Va recordar un amic, una nit: els Enfants Terribles, la comissaria de policia, el forn d'ensaï-mades que obre de matinada. Va considerar com passaven els anys. **La B.** continuava...³⁵

Un episodi de *La febre d'or*, de Narcís, novel·la publicada entre 1890 i 1892, i que reflecteix la febre de la borsa que va envair Barcelona els anys 1880-1881 –època en què se situa cronològicament la història–, mostra, en canvi, com l'ús de l'article *el* davant un nom propi masculí (*el Gilet*) era estrany a Barcelona i podia ser motiu de sorpresa i fins de burla per part dels barcelonins de finals del segle XIX:

–Qui busqueu? –féu En Jeroni.

–El Gilet.

–El Gilet?

I com en dir això cridaven bastant i alguns dels jovenets colliren aquell *el* amb l'estranyesa de barcelonins, esclatà prop dels vilaniuencs una rialla, i de seguida veus insolents començaren un tiroteig de “–Tu! has vist el Gilet?” “–Ep! que no veus el Gilet?” “–Tu! mira el Gilet!” Entre indignats i avergonyits, els forasters van apartar-se algunes passes.³⁶

Caldria poder conèixer, d'altra banda, si en aquesta extensió de la forma masculina *el* per l'àrea d'influència de Barcelona no hi ha coadjuvat també la immigració de parla castellana que en aquesta llengua utilitza els articles *el* i *la* davant els noms propis personals (v. 2.4).

Contràriament, a Santa Eulàlia de Riuprimer (a sis quilòmetres de Vic), la gent gran hi empra la forma *el*, tal com recull l'ALDC, però les generacions joves avui ja hi fan servir *en* (segurament per influència del parlar de Vic, on s'utilitza *en*).³⁷

Cal posar en relleu el fet que, globalment, la presència d'article personal davant els noms propis femenins és més alta que davant els masculins. Efectivament, una desena de poblacions que prescindeixen d'article davant els noms masculins (o que vacil·len d'anteposar-hi l'article), l'utilitzen davant els noms femenins, especialment en poblacions frontereres de les comarques de la Matarranya, la Terra Alta i la Ribera d'Ebre.

Finalment, caldria verificar la pràctica de certs parlants segons la qual utilitzen alternativament la forma masculina *en* i *el* tenint en compte la persona que esmenten. Sembla que, en aquests casos, prevaldria l'una o l'altra segons que la persona anomenada hagi estat coneguda en un medi en el qual se li adjunta al nom propi la forma *en* o bé *el*. També serien dignes d'estudi les possibles connotacions (rusticitat, arcaisme, formalitat...) que pot comportar per a certs parlants l'ús de la forma *en* enfront de *el*, i viceversa (tant en situacions de comunicació quotidiana com en literatura, cinema, premsa, ràdio o TV).

7.3 Notes

1. Eclesiàstic i filòleg (Sant Bartomeu del Grau 1887 - Castellar del Vallès 1973), estudià al seminari de Vic i a les universitats de Halle i Zuric; es doctorà el 1914 amb la tesi *La frontera catalano-aragonesa*. Des del 1913 s'integrà a les oficines lexicogràfiques de l'IEC, on impulsà el *Butlletí de Dialectologia Catalana*.
2. Griera (1923-1926), Griera (1962) i Griera (1964).
3. N'hi ha una edició recent en 12 vol.: Gilliéron (1996).
4. Veny (1978: 8).
5. Eclesiàstic i historiador (Taradell, 1934). Segons Veny (1978: 13), comentant la col·laboració amb Griera, "l'especialitat de Mn. Pladevall no és la lingüística, sinó la història especialment eclesiàstica, camp que ha conreat amb prou competència".
6. Veny (1978: 12).
7. *Atlas lingüístico de la Península Ibérica. I Fonética* (1962).
8. Coromina (1995).
9. Guiter (1966). Nascut a Ceret.
10. La història, les característiques i els objectius de l'*Atlas lingüístic del domini català*, així com l'elaboració, experimentació i estructura del qüestionari corresponent són explicats a Badia-Pons-Veny (1993) i a Veny (1978).
11. Reprodueixen la parla espontània de les generacions més grans i reflecteixen aspectes de la vida rural desusats o poc coneguts en la societat moderna.
12. Aquests dos volums corresponen als materials de les 473 primeres preguntes del qüestionari, referides als tres primers capítols (cos humà, vestit i casa). D'altra banda, ja ha estat publicat el volum amb etnotextos del català oriental: Veny-Pons (1998).
13. Veny (1982), Veny (1986) i Badia (1994: 446-447).
14. Joan Veny m'ha facilitat molt amablement el llistat de les respostes ja processades de l'article personal, a partir de les quals n'he elaborat la cartografia (vegeu-ne els mapes 3, 4, 5 i 6 en aquest mateix capítol, els quals, per raons tècniques i de temps no han pogut incorporar totes les dades; vegeu la nota 15).
15. Estan subjectes a revisió. Les dades de la taula són completes; això no obstant, en el moment de cartografiar-les no ha estat possible d'incloure als mapes, per problemes tècnics i de temps, les dades corresponents a 13 localitats (3 del català oriental, 8 del nord-occidental –especialment de la Franja de Ponent– i 2 de la zona aragonesa amb predomini d'aragonès-castellà).
16. En el cas del valencià, diversos estudis de Joan Veny confirmen, per exemple, l'absència d'article personal: Veny (1976: 145-230; 1978; 1982; 1986).
17. Les dades relatives a Horta de Sant Joan ens les ha proporcionat Pilar Bes i Cortès, tècnica de normalització lingüística del Servei de Català de la Terra Alta, adscrit al CNL

de les Terres de l'Ebre. En el moment de tancar la redacció de la tesi, els responsables de l'ALDC no en posseïen les dades.

18. Badia (1994: 447).
19. Veny (1996: 28-29).
20. N'exceptua els noms bíblics o determinats noms de l'antiguitat o del món clàssic. Badia (1994: 451) mostra la dificultat de pronunciar-se sobre la causa d'aquesta absència d'article; d'una banda, diu, "la cultura castellana [hi] pot haver jugat un paper important"; però, per altra banda, constata que "alguns dels personatges esmentats surten sense article en les rondalles d'Antoni M. Alcover." Com ja hem assenyalat en altres punts (v. 6.2), creiem que l'omissió de l'article en aquests noms propis es deu fonamentalment a l'ús que n'ha fet gairebé sempre l'Església (v. l'annex 6).
21. Aplec de rondalles mallorquines en 24 volums fins al 1896 per Antoni M. Alcover, sota el pseudònim de Jordi des Recó; els exemples són extrets de Recó (1972).
22. Vegeu l'evolució *ILLU > lo > el* a l'apartat 1.2.3. Torres i Bernat (1992: 14) sostenen que "avui, entre les generacions joves es comença a perdre [l'article *lo*] per connotacions pejoratives, pel prestigi de l'estàndard central i per influència dels mitjans de comunicació i l'escola".
23. Veny (1996: 90) recull del municipi de Capafonts (el Baix Camp) una fluctuació entre l'article personal antic *en* i el modern *lo* (o la seva variant contextual *l'*, seguit de vocal) en un mateix topònim: *lo Camp den Spert / lo Camp de l'Espert*.
24. Coll (1991: 24 i 89).
25. Badia (1994: 447) ho atribueix a la influència del castellà: "Sembla que la pèrdua de l'article personal a Va[lència] s'ha d'atribuir a la castellanització."
26. Tal com ja havia observat Veny (1976: 175).
27. Badia (1994: 447).
28. Sobrenoms extrets de Torrent (1984), Torrent (1985), Torrent (1987).
29. Payrató (1990: 159-162) presenta la transcripció d'una conversa, entre joves, enregistrada en un camp de futbol de Barcelona, en la qual apareixen les formes: *l'Amarilla, el Roberto, l'Alexanco, el Moratalla, el Núñez*, etc. Pujolar (1997: 202), en un estudi sociolingüístic i antropològic sobre els parlars juvenils de barris obrers de la Barcelona actual recull diversos fragments de converses en què es palesa l'ús de l'article personal masculí *el* davant noms començats en consonant, com aquest: "CLARA: perquè el Salva ha fet un ·· u– un *acto de militancia* ·· vull dir el Salva abans no parlava mai el cas– mai mai el cast– català · mai · mai · *era* · *anarquista* ·· i · *si eres anarquista pues* · *tu hablas en castellano* ·· però mm · va conèixer l'Aleix ··· *hizo un acto de militancia*.". Vegeu-ne altres mostres a 3.1.2 i a l'annex 8: 1a, b i c.
30. Jané (1968: 88). Això no obstant, hi afegeix que "no és gens recomanable de fer extensiu aquest ús [de *el* davant noms propis masculins començats per consonant] (malgrat una certa tendència actual, que cal combatre) davant els cognoms, car això els confereix un cert matís de menyspreu semblant al que té sempre en castellà

l'article personal, i que no tenen les altres formes indicades [*en* i *la*]". Aquesta apreciació de Jané no s'adiu a l'ús (i al valor) que es fa de *el* (davant cognoms començats per consonant), com es pot comprovar en les mostres recollides a la 3.1.2 o a la nota 1 del capítol 9.

31. En 19 anys de diferència, del 1980 al 1999, almenys dos contes canvien la forma de l'article personal: de *en* a *el* i de *na* a *la*.
32. "Thomson, Braun, Corberó, Philishave...", publicat a Monzó (1980: 21).
33. "Thomson, Braun, Corberó, Philishave...", publicat a Monzó (1999: 95).
34. "Cacofonia", publicat a Monzó (1980: 53).
35. "Cacofonia", publicat a Monzó (1999: 123-124).
36. L'episodi esmentat, Oller (1955: 19-20) el situa a la Llotja de Barcelona (a la sala gòtica de la qual es desenvolupaven les sessions de borsa). Dos personatges, *En Rodon* i *En Jeroni*, naturals de *Vilaniu* (nom simbòlic que literaturitza Valls, ciutat nadiua de Narcís Oller), empren entre ells l'article *el*, fet que és motiu de burla per part dels barcelonins que els envolten.
37. N'hem recollit directament el testimoni a Santa Eulàlia de Riuprimer (Osona), de la família de Can Noguera (plaça de l'Església).

8 Article personal i normativa

8.1 La codificació de l'idioma

Quina atenció ha rebut l'article personal en l'obra de codificació de l'idioma (iniciada a final del segle XIX) i en la posterior divulgació del cos de doctrina anomenat "normativa"? La gramàtica, la lexicografia i altres estudis, treballs o manuals lingüístics han reservat (no pas tots, i encara d'una manera desigual) un espai, generalment reduït, per tractar la qüestió.

Pompeu Fabra, principal responsable de la codificació del català, s'ocupa de l'article personal en el seu primer llibre, *Ensayo de gramática de catalán moderno* (1891).¹ Posteriorment hi dedica tres de les seves *Converses filològiques* (publicades entre els anys 1919 i 1928, a *La Publicitat*);² hi reserva unes entrades al *Diccionari general de la llengua catalana* (1932) i, finalment, se n'ocupa pòstumament la *Gramàtica catalana* (1956).³ L'Institut d'Estudis Catalans, fruit d'una obra de govern, i especialment la seva Secció Filològica (oficialment investida d'autoritat), que tingué un paper clau en la consecució dels objectius de Fabra,⁴ aborda la qüestió de l'article personal molts anys més tard (el 1992 i el 1995)⁵ en qualitat d'autoritat acadèmica.

Diversos autors i treballs han divulgat després de Fabra, sota diversos graus d'aprofundiment i de fidelitat, el cos de la seva doctrina; d'altres n'han ampliat o

completat aspectes per tal d'adequar-ne l'aplicació a àmbits comunicatius particulars. Aquestes obres (gramàtiques, diccionaris, manuals, llibres d'estil, cursos, etc.) no sempre recullen informació sobre l'article personal, i si ho fan, sovint es limiten a presentar-ne les formes gràfiques (plenes, apostrofades, contretes), i en poques ocasions en tracten els usos i les funcions (i de vegades de manera esquemàtica o ambigua).

Aquest capítol passa revista al tractament que Fabra, l'IEC i altres autors dispensen a l'article personal en obres en què la qüestió és descrita, encara que sigui de manera concisa, des del biaix dels usos i/o les funcions. Tot i que aquest capítol parteix de Fabra, artífex de la codificació moderna de l'idioma, no deixa de banda altres autors que el van precedir i que s'ocuparen de l'article personal. Quant a obres posteriors, dedica apartats a l'IEC; a gramàtiques, manuals i altres textos per a l'ensenyament (d'àmbit general, valencià, balear i per a no-catalanoparlants); a la llengua estàndard i a la dels mitjans de comunicació (oral i escrita), i al llenguatge administratiu (administració pública, universitats i entitats privades).

8.2 Pompeu Fabra

La situació sociolingüística del país durant el segle XIX era especialment desoladora pel que fa als usos formals de la llengua. Solà en fa una ràpida radiografia en aquest paràgraf:

Allunyada de l'escola i dels usos cultes durant segles, amb prou feines engatjada amb timidesa en la poesia, en el teatre, en el periodisme i en la novel·la, al final del segle XIX la llengua catalana es trobava profundament castellanitzada en el lèxic i en la sintaxi, i això es pot dir de la llengua parlada espontània i encara més de les diferents modalitats escrites: en aquestes últimes el perill d'una total identificació amb el castellà era

imminent i el resultat té un nom prou eloqüent: *patuès* o parla menyspreable, vergonyosa. L'home cultivat no usava el català fora dels àmbits esmentats, i encara, en general, només en poesia, i estava convençut que això era la cosa normal. Era un hàbit inalterable i universal, per exemple, d'usar el castellà en les cartes, sense excloure'n ni les familiars ni les que s'enviaven entre ells els escriptors que feien literatura en català. Els homes que d'alguna manera exercien de gramàtics i de lexicògrafs amb prou feines trobaven cap viarany que l'usuari pogués seguir amb seguretat.⁶

Solà segurament caricaturitza la situació quan parla de la profunda castellanització lèxica i sintàctica de la llengua parlada espontània. A banda de ser, el català, segons Anguera, “la llengua majoritària, quasi única, de la totalitat de la població [a començaments del XIX], malgrat els laments que retrospectivament van llençar alguns dels primers renaixentistes”,⁷ la seva qualitat en l'àmbit parlat i col·loquial, si més no al Principat i a les Illes, no devia ser tan penosa si el mateix Fabra la va prendre sovint com a punt de referència valuósíssim per a la codificació d'una “llengua referencial que havia de ser continuadora de la llengua parlada”, com també reconeixen Rico i el mateix Solà.⁸

Malgrat aquesta situació, o potser a causa d'aquest estat, l'estudi sobre la llengua mereix durant aquest període ben poca atenció. Segarra i Solà⁹ ressalten que la manca de tradició gramatical comporta que les poques gramàtiques que s'escriuen siguin una mera còpia dels manuals escolars per al castellà, sovint amb definicions generals i amb poca informació del funcionament de l'idioma. Segarra posa en relleu el desinterès per la sintaxi:

La sintaxi no va gaudir de l'atenció dels homes del segle XIX, interessats sobretot en la fixació de l'ortografia i secundàriament en l'establiment de les formes i en la descastellanització del lèxic. [...] El desinterès dels estudiosos catalans envers l'estructura de la pròpia llengua es reflecteix en la poca incidència que la sintaxi té en els tractats gramaticals.¹⁰

Rico-Solà remarquen el desconeixement que es tenia d'allò que és codificar una llengua:

No se sap quina llengua s'ha de codificar: ¿l'escrita anterior al segle XVI? (així opina Aguiló, amb matisos, i això és el que creuen sobretot la majoria de poetes), ¿l'escrita del final del XV i principis del XVI? (que serà més aviat l'opinió de Milà), ¿l'escrita dels segles XVII-XVIII? (així ho defensen Ballot, Estorch i Bofarull, per als quals aquests segles són els de la màxima maduresa de la llengua), ¿o la llengua viva parlada del segle XIX? (això defensen i practiquen com poden molts escriptors, i en definitiva aquest corrent triomfarà amb Fabra).¹¹

En un panorama sociolingüístic tan magre i amb una minsa preparació lingüística per part dels qui s'interessen per la llengua, s'entaula a mitjan segle una discussió sovint estèril entre els partidaris d'"el català que ara es parla" i els defensors del català "acadèmic".

Això no obstant, l'actitud dels parlants del Principat davant la llengua pròpia passa, al llarg del segle XIX, per tres estadis o etapes evolutives, segons Anguera. En la primera etapa es constata la persistència de l'idioma i es defensa el dret d'usar-lo en la comunicació oral quotidiana, mentre "es reserva l'espanyol per als afers realment importants i culturals"; en la segona etapa, ja es reivindica el dret d'usar-la com a llengua de transmissió cultural "i es predica, des de diverses iniciatives, amb l'exemple";¹² finalment, a les darreries del segle, s'exigeix el dret d'emprar-la com a llengua territorial, en les relacions orals i escrites i en totes les circumstàncies comunicatives. Aquest últim estat d'opinió coincideix amb l'inici de la tasca reformadora de Fabra, personatge que adquiriria un bon coneixement dels principis de la lingüística, de la història de la llengua catalana i del funcionament d'altres idiomes, especialment dels romànics. A aquestes condicions, calia afegir-n'hi dues més per tal que el projecte de Fabra tirés endavant: autoritat moral i autoritat política; i aquesta doble autoritat la rep a començament del XX.

Com a gramàtic i lexicògraf, Fabra codifica l'ortografia (és el màxim responsable de les *Normes ortogràfiques* de l'IEC, sancionades oficialment el 1913, que són completades el 1917 amb el *Diccionari ortogràfic*, plenament de Fabra), la gramàtica (es considera oficial la seva *Gramàtica catalana* del 1918) i el diccionari (es considera oficial i normatiu el seu *Diccionari general de la llengua catalana*, del 1932). Nombrosos articles periodístics, traduccions, cartes, conferències, discursos, i altres tractats, gramàtiques, diccionaris, etc.¹³ precediren o seguiren les obres sancionades oficialment per l'IEC. Hi destaquen els articles periodístics publicats a *La Publicitat*, escrits fonamentalment durant els anys 20, recollits dins *Converses filològiques*,¹⁴ i els discursos i conferències recollits dins *El català literari*,¹⁵ del 1932.

Fabra no tracta de l'article personal en la gramàtica considerada oficial, la del 1918, però sí que ho havia fet, encara que de passada, en el seu *Ensayo...* del 1891¹⁶; en aquest seu primer llibre publicat es limita a indicar que “*se antepone el artículo á los nombres propios de persona*” i a descriure'n les formes segons el sistema més usual en el català central: *en / l' i la / l'* (v. l'annex 5: e). En els exemples que il·lustren aquesta descripció, hi recull un fenomen (viu encara avui) propi de la llengua parlada espontània, consistent en l'addició d'un so com a element antihiàtic, per evitar el contacte entre dues vocals que no formen diftong: “*an en Joan*”. Fabra, en el mateix *Ensayo...* adverteix que la preposició *a* adopta la forma *an* davant l'article personal *en* i davant *aquest, aqueix o aquell*. El mateix fenomen ja l'havien observat i descrit Bofarull-Blanch en la seva gramàtica del 1867:

En el acusativo [sic] se añaden á la preposicion á las partículas ne en formando contraccion, tratándose de nombres ó apellidos de personas; v. g. Llévalo á Pedro, llévalo a Freixas; pórtaho á n'En Pere, pórtaho á n'En
248

Freixas; mas esto suena solo en la pronunciacion vulgar, sin duda para evitar cacofonia y nó en todas las comarcas, pues desde el Panadés hácia el Ebro, se usa en su lugar el artículo, y así se dice: pörtaho al Pere ó á n'el Pau.¹⁷

La primera gramàtica publicada del català, segurament del 1815, de Josep Pau Ballot, ja tracta (v. l'annex 7: 3a) de l'article davant els noms propis de persona, encara que no l'anomena *article personal*, i ho fa únicament a través de la forma masculina *en*:

Á vegádas se usa com article, y axí dihem : Primer es *en* Roca, que sos fills : Fer *en* Joan de Tarragona : Val tan com la carrabina *den* Ambrós : Es la casa *den* Garlanda : Lo secret *den* Ameller : Ab excusas *den* Pau *en* Pere se escalfa : Aquestas son las ordinacions, quel senyor rey *en* Jaume, de bona memoria, ha fetas en la ciutat de Barcelona ; y també dihem : *en* Pere, *en* Joan, *en* Tórres, *en* Fontseca.¹⁸

De fet, Fabra no s'ocupa dels usos i valors de l'article personal fins a l'any 1925, arran de la polèmica entaulada entre Ruyra i Rovira i Virgili (v. cap. 6), quan hi intervé amb una de les *Converses filològiques* de *La Publicitat* (v. l'annex 5: e), en la qual constata l'ús del "sistema barceloní" (*en / l' i la / l'*), en la llengua parlada espontània o col·loquial, davant els noms i cognoms de persones catalanes i no catalanes; però en desaconsella l'ús, en la llengua elevada, davant els noms de catalans i de no-catalans. El *Diccionari* (1932)¹⁹ referma aquesta visió, tal com es pot desprendre de l'encreuament de dades dels articles encapçalats per *el, en, l' i la*. Fabra hi afegeix, doncs, la forma *el* (davant noms de persona començats en consonant), "reemplaçat, però, normalment, en el català central, per *en*"; els exemples il·lustratius que hi aporta són, per a noms de persones d'ambdós sexes, aquests: "L'Antoni i *en* Joan. *En* Pere i l'Ernest. El Pere i l'Ernest. L'Àngel Guimerà. *En* Guimerà. L'Aguiló. L'Antònia. La Maria." De les formes *n'* o *na*, el *Diccionari* no en diu res.

Fabra havia proposat en aquella mateixa *conversa* la possibilitat de recuperar *En* i *Na* (amb majúscula inicial), com a formes de tractament, davant els noms de catalans vius, amb un valor equivalent a *don* o *senyor*. La recuperació de l'antic valor d'*En* i *Na* havia estat desestimada per Rovira i Virgili, que considerava que “seria anar contra el corrent actual de la llengua parlada, i els escriptors haurien de sostenir una llarga lluita d'incerts resultats per un objectiu d'importància secundària” (v. l'annex 5: d). Però Fabra és de l'opinió de recuperar aquest antic tractament i fins l'utilitza en la *conversa* esmentada: “En Ruyra” i “En Rovira i Virgili”. En dues converses posteriors (v. l'annex 7: 1b) insisteix sobre aquest punt: proposa l'ús de *senyor* i d'*En* i *Na* com a formes de tractament (les dues últimes les considera menys cerimonioses que *senyor*), i refusa el calc castellà que representa l'ús de *don* i també la combinació *senyor En*, “imitació servil del *señor don*”.

El *Diccionari* referma la posició segons la qual *En*, *Na* i *N'* (amb majúscula inicial; v. l'annex 7: 1c) són un “títol de cortesia que s'anteposa als noms propis de persona”, tot i que ara el diccionari les considera formes “arcaiques”; els exemples que il·lustren aquesta posició (“Carrer d'En Joan Maragall, de N'Àngel Guimerà. A la senyora Na Teresa Pujols”) contradiuen, curiosament, allò que havia sostingut pocs anys abans en les *converses* ja esmentades. Efectivament, en la primera *conversa* suggereix que les formes *En*, *Na* i *N'* podrien adoptar el valor de tractament davant els noms de catalans vius, i que els noms de catalans morts podrien prescindir-ne (els exemples de la *conversa* són: *En Ruyra* –personatge viu en el moment de redactar la *conversa*– i *Verdaguer*, *Maragall*, *Guimerà* –sense article perquè ja havien mort). En els exemples del *Diccionari*, en canvi, *Joan Maragall* i *Àngel Guimerà* van precedits del títol de cortesia. El tercer exemple del

Diccionari (“A la senyora Na Teresa Pujols”) contradiu també les dues altres *converses*, en les quals desestimava, per calc del castellà, la combinació *senyor En*. Malgrat aquestes contradiccions, nombroses gramàtiques i manuals posteriors promouran, sense gaire èxit, l’ús de les formes *En* i *Na* com a tractament de cortesia, tal com preconitzava Fabra (avui n’ha quedat fossilitzat l’ús en algunes esqueles publicades a la premsa; v. 10.4.3.4 i l’annex 4: 9b).

Finalment, a la *Gramàtica catalana* pòstuma (1956)²⁰ Fabra no explicita que l’ús de l’article personal sigui propi de la llengua col·loquial, però remarca que “és habitual (en la major part de les terres de llengua catalana) de fer-los precedir [els noms propis de persona, de pila i cognoms] de l’article”, i que “en el cas d’ésser el nom masculí i començar en consonant, l’article sol reemplaçar-se pel mot *en*”. Tanca aquesta breu referència a l’article personal observant que el seu ús “no és obligatori” i que “és preferible la seva omisió davant dels noms estrangers i àdhuc de catalans cèlebres”, sense indicar si aquesta preferència és aplicable a la “llengua elevada” o a la “llengua col·loquial”.

8.3 Institut d’Estudis Catalans

En les successives addicions, modificacions i supressions que la Secció Filològica de l’Institut d’Estudis Catalans havia incorporat al *Diccionari* de Fabra, des de la segona edició (1954), però especialment des de la quarta (1966),²¹ no es fa cap retoc a les accepcions o al cos dels articles dedicats a l’article personal. La reelaboració general del *Diccionari*, decidida el 15 d’octubre de 1992 en el Consell Permanent de l’Institut d’Estudis Catalans, apareix publicada el 1995 sota el mateix títol (*Diccionari general de la llengua catalana*) però com a obra de l’IEC.²² El nou *Diccionari* (DIEC) suprimeix els articles reservats al tractament de cortesia

(*En / N', N', Na*) però en conserva parcialment la informació, que és incorporada en forma d'accepcions als articles *en* i *na*. Ara, però, aquest títol de cortesia hi és considerat "obsolet"; els exemples il·lustratius de les noves accepcions són: "El rei En Jaume, l'infant En Pere", "En Serafí Pitarra" i "A la senyora Na Teresa Pujols [!]" Una altra novetat del DIEC és la inclusió de les entrades *n'* i *na*, com a formes de l'article personal d'"algunes contrades" (referència implícita al balear): "N'Andreu i en Toni", "N'Antoni i en Joan", "N'Andreu i n'Aina", "N'Alemanys i en Pujol", "He vist na Catalina amb n'Aina", "Na Capbuit, na Remuga." Aquestes modificacions, o semblants, ja havien estat empreses pel *Diccionari de la llengua catalana*, d'Enciclopèdia Catalana (1988),²³ i reproduïdes al *Gran diccionari de la llengua catalana*, de la mateixa empresa (1998),²⁴ acreditat per l'IEC (v. l'annex 7: 2c).

Abans del DIEC (1995), però, la Secció Filològica de l'IEC s'havia pronunciat sobre els usos i valors de l'article personal. Ho feia 67 anys després de reclamar-ho Ruyra (v. 6.7). Efectivament, l'IEC publica el 1992 un fascicle titulat *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana. II Morfologia*, en el qual dedica un apartat breu a "L'article davant noms de persona"²⁵ (v. l'annex 7: 2a), no exempt d'ambigüitat o d'un maneig inadequat de la terminologia. Així, en el primer paràgraf s'afirma que "són propis de l'àmbit general tant l'ús com l'omissió d'article davant noms de persona, d'acord amb els usos característics de cada parlar: *l'Antoni, en/el Joan, l'Amàlia, la Maria; n'Antoni, en Joan, n'Amàlia, na Maria*; o bé: *Antoni, Joan, Amàlia, Maria*." Segons allò que s'indica a la "Introducció" de la *Proposta*, les formes o els usos considerats *propis de l'àmbit general* es troben dins el quadre de la llengua estàndard i es poden "emprar sense limitacions en tots els registres" (els trets d'*àmbit general* són els que "almenys es troben a dos dels grans dialectes territorials": parlars centrals, parlars baleàrics, parlars nord-occidentals, parlars valencians i parlars rossellonesos).²⁶ Però en l'últim paràgraf

dedicat a l'article personal s'assenyala: "En el registre formal, especialment en textos de caràcter neutre i expositiu (com els informatius), és pròpia l'omissió de l'article davant els noms de persona en els parlars que habitualment l'usen: *Hi va assistir Josep Vidal, Indira Gandhi va morir assassinada.*" Segurament hauria estat més clar i coherent marcar la distinció entre registres formals i registres no formals.

Això no obstant, la *Proposta* constata l'existència de zones en què es prescindeix de l'article personal i de zones que l'utilitzen, sota formes o sistemes diferents (no constata, però, la forma masculina *lo*; vegeu els mapes 1 i 3 del cap. 7), davant noms de pila, cognoms i malnoms, i "per als noms de persones estrangers: *en/el Cases, en/el Llànties, en/el Churchill, la/na Marylin Monroe*". També és interessant i aclaridora la remarca que es fa, a la "Introducció", sobre l'heterogeneïtat de la llengua estàndard: "Malgrat que el concepte de *llengua estàndard* implica un nivell de comunicació més aviat formal, no deixem d'admetre-hi al mateix temps uns nivells inferiors, que, si són de llengua estàndard per la comesa (entrevista, taules rodones, etc.), resten oberts a un major grau d'espontaneïtat."²⁷ Aquesta constatació ja la recollien alguns llibres d'estil de mitjans de comunicació (v. 8.5) i, a la pràctica, certs gèneres periodístics acullen avui l'article personal davant els noms de persona, especialment en entrevistes, reportatges, en acudits gràfics, en alguns articles d'opinió i en cartes dels lectors (v. 10.4).²⁸

8.4 Gramàtiques, manuals i altres textos per a l'ensenyament

El cos de la doctrina fabriana és transmesa i divulgada mitjançant gramàtiques, manuals i altres treballs adreçats a l'ensenyament o a la difusió de l'idioma. No sempre són gramàtiques completes: sovint es tracta d'obres que se centren en qüestions considerades conflictives que l'usuari ha de *corregir*, especialment

perquè constitueixen interferències del castellà. Habitualment descriuen la llengua escrita i l'opció més acostada a la literària, i en ocasions interpreten la doctrina de Fabra de manera restrictiva o dogmàtica.²⁹

8.4.1 Àmbit general

8.4.1.1 Jeroni Marvà

Sota el pseudònim comú de *Jeroni Marvà*, Artur Martorell i Emili Vallès publiquen durant els anys 30 un seguit de manuals molt populars, revisats per Fabra, destinats fonamentalment a persones adultes, els quals, durant els anys 60 i 70, són utilitzats també en la formació de mestres de català. En el *Curs pràctic de gramàtica catalana*³⁰ es recull succintament la visió fabriana de l'article personal (v. l'annex 7: 3a): la no obligatorietat del seu ús, les formes que adopta en masculí (*en / el / l'*) i el tractament de cortesia mitjançant les formes *En, Na* o *N'*.

8.4.1.2 Josep Miracle

Josep Miracle, deixeble i biògraf de Pompeu Fabra, publica el 1938 *Gramàtica catalana*,³¹ en la qual s'ocupa breument de l'article personal (v. l'annex 7: 3a). És dels pocs autors que consideren que l'ús de l'article *el* reemplaçant *en* (d'ús "generalitzadíssim") comporta "un sentit més vulgar".³² Indica, això no obstant, que la forma *na* ha caigut en desús i, seguint Fabra, posa en relleu el calc constituït per la fórmula de cortesia *Senyor En (Señor Don)*.

8.4.1.3 Albert Jané

Albert Jané, divulgador de l'obra de Fabra a través de nombrosos articles a la premsa entre els anys 60 i 80,³³ publica el 1962 *Signe. Normes pràctiques de gramàtica catalana*, i el 1968 *Gramàtica catalana*,³⁴ dues obres adreçades a joves,

especialment la primera, i a adults poc versats en abstraccions gramaticals, que conviuen durant uns anys amb els manuals de Marvà. Jané, en un breu paràgraf, constata a *Signe* (v. l'annex 7: 3a) la vitalitat de l'article personal, hi dóna preeminència a la forma masculina *en* (davant els noms propis començats en consonant) i hi desaconsella l'ús de l'article "davant dels noms estrangers i fins i tot dels catalans cèlebres" (no hi fa distinció de registres o de situacions de comunicació). A la *Gramàtica catalana* del 1968, hi fa constar l'ús habitual també de la forma *el* davant els noms de pila masculins començats per consonant. Jané publica, 12 anys després (1980), un article a *l'Avui*³⁵ (v. l'annex 7: 3a) en què amplia i concreta allò que havia exposat a *Signe*... Efectivament, situa ara l'ús de l'article personal en el "llenguatge col·loquial" i davant tot tipus de noms: "en Kennedy, l'Ottaviani, la Golda Meir, en Pere, l'Amadeu, la Neus". Després d'indicar que "no es pot fer extensiu al llenguatge culte", el de "la prosa literària o científica", el de "l'assaig" o el dels "articles periodístics", matisa aquesta afirmació i sosté que l'article, pel que fa a la llengua escrita, es pot mantenir "en la narrativa situada en el nostre medi lingüístic i també en d'altres medis, encara que ja és més discutible". I hi afegeix que en un "text d'un to volgudament planer es pot mantenir també aquesta partícula davant noms de personatges que tractem amb una certa familiaritat". I conclou: "Com més distant és el personatge, en l'espai o en el temps, més cal tendir a prescindir-ne."³⁶ Quant a l'ús del tractament de cortesia mitjançant *En* i *Na*, considera: "No sembla una tendència que hagi prosperat massa."

8.4.1.4 Antoni M. Badia i Margarit

Antoni M. Badia i Margarit és qui més s'ha ocupat de la qüestió, ja des de la seva *Gramàtica catalana* (1962),³⁷ una de les més completes i d'un nivell que supera la

simple divulgació fins que publica la *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica* (1994).³⁸ En la del 1962 (v. l'annex 7: 3a), Badia marca d'entrada la diferència entre el català i el castellà en l'ús d'un article davant els noms propis de persona: “*el catalán los determina fijamente con artículo*”, tant si són noms de pila com si són cognoms. Hi remarca la pervivència de la forma *en*, davant els noms masculins començats en consonant, i el declivi de *na*, que “*resulta desconocido en barcelonés (es afectado na Maria)*”. Posa en relleu l'absència d'article davant el nom de figures ja consagrades per la història o de figures mereixedores de respecte (no indica tampoc en quins registres o situacions de comunicació és dóna aquesta absència): *Plató, Enric IV, Cervantes; Lleó XIII, Pius XI*. Badia és dels pocs gramàtics que detecten l'absència d'article personal en certs contextos lingüístics (v. 4.2.3.2), com ara “*en el imperativo, y en contestaciones que implican el uso absoluto del nombre personal: Com te dius? –Joan*”. En la seva gramàtica del 1994 trobem la descripció més àmplia sobre els usos i les formes de l'article personal mai feta en manuals d'aquestes característiques (v. l'annex 7: 3a). Efectivament, després de presentar-lo com una marca característica de la llengua catalana que s'aplica als noms de pila, als cognoms i als malnoms, n'ofereix els sistemes de funcionament segons les tres zones en què divideix el domini lingüístic: *en, na* i *n'*, per a les Balears; *en/el, la* i *l'*, per a la major part de Catalunya (no esmenta la forma *lo*), i manca d'article a València. Quant a les formes utilitzades a Catalunya, Badia és l'únic gramàtic que exposa, encara que amb cautela, els factors (sovint combinats) que poden condicionar la tria d'*en* o *el* davant un nom masculí començat en consonant: la distribució geogràfica de les dues formes, el tipus de relació interpersonal (respecte, familiaritat, etc.), la natura fonètica de la consonant inicial del nom, “raons personals imponderables o de tradició familiar”, etc. Quant a les formes *na* i *n'*, utilitzades molt esporàdicament en “nivells elevats” al Principat, les considera

afectades. Badia assenyala, d'altra banda, que al País Valencià i al "sud de Catalunya" únicament es pot trobar l'article personal (en aquest cas *el, la i l'*) davant els malnoms, "quan el significat, de tan manifest, els fa entendre com a molt propers a un nom comú" (*el Trampes, l'Arrugues*).

Pel que fa als usos, Badia constata que a les Balears l'article clàssic (*en, na i n'*) "és emprat de manera universal, en qualsevol situació, davant noms històrics i actuals". Hi introdueix, però, les excepcions constituïdes pels noms bíblics (*Jesús, Maria, Pilat, etc.*) i davant determinats noms de l'antiguitat o del món clàssic (*Plató, Aristòtil, etc.*), que en prescindeixen, possiblement pel fet que "en la difusió i en la transmissió d'ambdues menes de noms (de religió i d'escola), la cultura castellana pot haver jugat un paper important". Si bé constata, en el balear, un ús universal de l'article davant noms històrics i actuals i en qualsevol situació de comunicació, observa també una tendència a prescindir-ne actualment "en els textos de relat objectiu (com els enunciats de premsa o els informatius de ràdio i televisió)", tal com succeeix, diu, a Catalunya, on es fa de manera més efectiva en aquest tipus de comunicació. Així, segons Badia, a Catalunya hi ha "una tendència més acusada en la llengua escrita que en el llenguatge oral" de prescindir de l'article per fer referència "a persones d'una determinada categoria (política, cultural, social, etc.)", a "figures que ja han passat a la història" o a "persones que infonen respecte".

8.4.1.5 Josep Ruaix

Josep Ruaix redacta amb afany pedagògic, a partir del 1968³⁹, un seguit de manuals adreçats a l'ensenyament de la llengua, la qual és incorporada oficialment com a assignatura als ensenyaments reglats (primaris i secundaris) a

final dels anys 70. Els seus llibres, d'una gran difusió, descriuen o interpreten la normativa des dels vessants ortogràfic, morfològic, sintàctic i lèxic. Les llacunes que hi observa, les pal·lia mitjançant estudis d'especialistes o bé amb aportacions o opinions personals, de vegades discutides. Amb el pas dels anys, reedita, refà, reelabora o reescriu la major part dels seus manuals. És per aquest motiu que prenem en consideració la seva visió de l'article personal en les obres més recents.

A *Català complet / 2*,⁴⁰ després de presentar (v. l'annex 7: 3a) les formes que pot adoptar l'article personal (*en/el/l'* i *na/la/l'*), assenyala que, “contràriament al que s'esdevé en castellà, l'article personal en català mai no pressuposa cap matís de vulgaritat o de menyspreu”; però pel fet que dona “un to de familiaritat”, resulta “impropi d'usar-lo davant els noms de personatges històrics o famosos, especialment estrangers”. Ruai no aclareix, en aquest punt, si el “to de familiaritat” de què parla es refereix al tipus de llenguatge utilitzat (registres no formals), o bé si fa referència a la familiaritat amb què poden ser tractats els personatges. Tanca la seva exposició sobre l'article personal detenint-se en l'ús d'*En, Na i N'* com a formes de tractament, que no discuteix. Sobre aquest punt assenyala que són equivalents dels castellans *don* i *doña*, i posa en relleu la redundància i el calc que representaria l'ús de les combinacions “Senyor En Tal” o “Senyora Na Tal”. Així, com a formes de tractament, indica l'ús d'*En* i *Na*, o bé *senyor -a* (al costat d'altres tractaments, com ara *doctor* –especialment per als metges–, *mestre* –per als músics– o *mossèn* –per als eclesiàstics–).

A *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 1*⁴¹ observa (v. annex 7: 3a) que l'ús de l'article davant els noms de persona catalans en el “llenguatge espontani” de molts parlars s'estén a “altres casos i en altres nivells de

llenguatge”, fet que el mou a recordar un seguit de recomanacions “expressades pels gramàtics”. Així, i pel que fa als personatges històrics, encara que siguin de ficció, recomana decididament l’absència de l’article: “Un poema de Maragall, de Jacint Verdaguer”, “Una obra d’Enric Morera, de Falla”, “Pilar Prim”. Pel que fa als personatges contemporanis, estableix un doble sistema (que no preveu per als personatges històrics): en un “llenguatge formal, sobretot escrit, s’ha de tendir a evitar l’ús de l’article” (“Un discurs de Jordi Pujol, de Felipe González”); en un “llenguatge familiar o col·loquial pot posar-s’hi l’article”. Quant a la narrativa literària i cinematogràfica, proposa que “s’hauria de tendir a reservar l’ús de l’article per a quan hom vol donar[-hi] aquest caràcter familiar o col·loquial (i, repetim-ho, no fer-lo servir mai amb personatges d’altres èpoques)”.

8.4.1.6 Altres textos per a l’ensenyament

Hi ha altres textos, l’objectiu primordial dels quals és oferir d’una manera clara, concisa i pràctica les normes bàsiques d’ortografia, morfologia i sintaxi, especialment adreçats al gran públic o a les persones que no poden assistir amb regularitat a un curs de llengua. Tal és el cas de *Quadern. Normativa bàsica de la llengua catalana (amb exercicis autocorrectius)*,⁴² de Josep-Anton Castellanos, obra que resumeix (v. l’annex 7: 3a) de manera clara i completa els usos i valors de l’article personal en l’“estil familiar”, tant en el balear, en el nord-occidental, en el valencià com en el central. En aquest apartat Castellanos conclou: “En l’estil familiar, cal utilitzar l’article personal [...]. El que no és admissible en l’estil familiar és d’ometre’l (llevat del valencià).” Això no obstant, no fa referència explícita als registres formals.

Una obra amb objectius semblants, encara que amb un format diferent, és el *Diccionari pràctic de qüestions gramaticals*,⁴³ de Joan Abril, que ofereix el contingut en més de 400 entrades ordenades alfabèticament. Presentades les formes que pot adoptar l'article segons les varietats territorials, Abril conclou (v. l'annex 7: 3a) que és propi del "registre col·loquial", i que no és recomanable d'anteposar-lo a noms de personatges històrics o famosos "si no hi ha una intenció explícita de fer familiars aquest tipus de noms" (no indica si aquesta intenció pot donar-se en registres formals, en informals o en ambdós tipus de registres).

López del Castillo, en la seva *Gramàtica del català actual. Sintaxi i morfologia*,⁴⁴ ja assenyala "la forta competència de *el* en l'àmbit barceloní", en detriment de *en* (*el Pere*) i que "en el cas de malnoms i de noms d'animals es fa servir les formes *el*, *la*". Al costat d'aquestes novetats, presenta les diverses formes geogràfiques de l'article, l'ús "temps enrere" de *En*, *Na* (amb majúscula) com a fórmula de tractament, i que "en registres formals es prescindeix de l'article davant noms de persona quan es tracta de personalitats".

Jordi Bruguera, en el nou *Diccionari de dubtes i dificultats del català*,⁴⁵ resumeix en un apartat de l'obra les formes territorials de l'article, n'indica l'origen i, pel que fa als usos, remarca que "en contextos formals, l'article personal acostuma a evitar-se (excepte a les Balears) amb els noms de personatges històrics o famosos".

8.4.2 Àmbit valencià

8.4.2.1 Carles Ros

Carles Ros (1703-1773), "fogós notari valencià",⁴⁶ multifacètic defensor de la recuperació de la llengua mitjançant la redacció de diccionaris, ortografies i

poesies, home sense preparació filològica, dedica un parell d'articles en el seu *Diccionario valenciano-castellano*⁴⁷ (1764) a l'antic títol de cortesia (v. l'annex 7: 3b), concretament a les formes *en* i *na*. De la primera, en diu que és “*un título que se dava, en lo antiguo, à los Ciudadanos*” i que “*mereció despues que à los Reyes cortejassen con esse epiteto, en lugar de Don*”. De la forma femenina, n'indica simplement que “*en lo antiguo valia por Doña*”. Recull, curiosament, les formes concretes *an* i *Dèn*, de la primera de les quals diu que “*en lo antiguo, valia lo mesmo que, à En, à Don*”; de la segona diu que “*valia en lo antiguo por, de En, de Don: Dèn Père dihuen que era això. De Don Pedro dizen que era esto*”. No hi ofereix, doncs, cap referència a un possible ús coetani de l'article personal davant els noms propis de persona en el valencià.

8.4.2.2 Lluís Fullana

Lluís Fullana (1871-1948), frare franciscà, es dedica assíduament a l'estudi del valencià. Fins al 1915, any de la publicació de la seva *Gramática elemental de la llengua valenciana*,⁴⁸ defensa la unitat de la llengua, actitud que abandona a partir d'aquesta obra, la més important de l'autor, en la qual hi ha una manca evident de referències o al·lusions a d'altres dialectes del domini lingüístic. En l'obra esmentada, amb pròleg de Teodor Llorente, Fullana esmenta l'existència, en valencià, de tres classes d'article: “personal, definit e indefinit” (v. l'annex 7: 3b). Del personal, en diu que “s'expressa per les partícules *en*, *na* i *so*, i determina sempre a un nòm pròpi de persona: *En Pere*, *Na Maria*, *So Vicent*, *So Teresa*.” Fullana es refereix, sens dubte, a les antigues formes de tractament, més que no pas a l'article personal, i que ell mateix l'utilitza en la *Gramática...*, com a tractament, parlant del prologuista de l'obra: “Cuan per conducte d'en Teodor Llorente Falcó, vaig rebre l'encàrrec vostre d'escriure...” La mateixa coberta indica:

“Pròlec d’En Teodor Llorente Falcó, director del Centre de Cultura Valenciana”. Fullana esmenta també com a “article personal” la forma *so*, contracció dialectal de *senyor* i *senyora*, usada com a tractament entre pagesos i menestrals al País Valencià i a Fraga.⁴⁹ Això no obstant, en el capítol dedicat a l’article definit assenyala que el “deixarém d’usar” davant els “nòms pròpis: Antòni, Jòrdi, Maria, Carmen...” i remarca que “vulgarment s’usa l’article en nòms pròpis de persones: la Vicènteta, la Francisca, l’Antonia, el Vicènt, el Rafèl, el Nelet, etc.”, fet que testimonia l’ús, encara que restringit, d’un article davant els noms de persona, tal com recull també Lacreu 75 anys després en assenyalar que al País Valencià les formes *el* i *la* convé restringir-les a nivells informals (v. 8.5.2).

8.4.2.3 Manuel Sanchis Guarner

Manuel Sanchis Guarner (1911-1982) publica el 1950 *Gramàtica valenciana*,⁵⁰ la seva màxima obra en el terreny gramatical, fruit d’un coneixement profund de la realitat lingüística valenciana, dels gramàtics valencians que el precediren i de la llengua clàssica. La posició de Sanchis Guarner representa una depuració del valencià, tal com havia urgit Fabra⁵¹ i una adequació a la doctrina de l’IEC. Quant a l’article personal, Sanchis Guarner preconitza (v. l’annex 7: 3b) en la seva gramàtica l’ús de l’article personal en la “llengua culta” (sota les formes *en*, *na* i *n’*), encara que “a València ara haja caigut en desús”, segurament endut més per una voluntat unificadora de l’idioma o per una actitud d’acostament als clàssics que no per realisme lingüístic.⁵² També hi recull la proposta de Fabra de restaurar, mitjançant *En* i *Na*, l’antic títol o tractament de cortesia, “que no es deu usar quan el nom de persona va precedit de qualsevol altre títol” (“*Senyor Joan*, i no *Senyor En Joan*”).

8.4.2.4 Altres textos per a l'ensenyament

Altres obres més modernes, com el *Curs de gramàtica normativa. Per a ús dels valencians. Grau elemental* (1980),⁵³ de Barberà i altres, adreçat a l'ensenyament de la llengua a persones adultes, insisteix en l'existència del tractament de cortesia *En* i *Na*, que “no se pot combinar amb *senyor*”. Curiosament en aquest curs de gramàtica “per a ús dels valencians”, s'indica, sense cap comentari addicional, que els noms de pila i els cognoms poden anar precedits de l'article personal mitjançant les formes *en / el / l'* i *na / la / l'* (v. l'annex 7: 3b).

Ras (1985),⁵⁴ llibre de text elaborat pels professors universitaris Rosa Giner i Joan Pellicer (autoritzat pel conseller d'Educació de la Generalitat Valenciana), adreçat als estudiants de primer de BUP, inclou també un apartat sobre el tractament *En*, *Na* i *N'*. En presenta les formes, l'etimologia, la possibilitat d'intercanviar-lo amb *senyor -a*, i fa observar que l'ús d'aquest tractament resta, fossilitzat, en la toponímia de poblacions i de vies urbanes: “La Font d'En Carròs, Callosa d'En Sarrià; carrer En Blanc, Carrer Na Rovella.” Pel que fa a l'article personal, Giner i Pellicer indiquen als estudiants de BUP del País Valencià que “és perfectament possible d'anteposar l'article davant noms de persona, sense que aquest fet comporte cap connotació pejorativa. És l'anomenat article personal, que revesteix les formes: EL / L', LA / L', que cal escriure amb minúscula: *el Miquel / l'Anselm; la Marta / l'Imma*.” Quatre anys més tard, els mateixos autors publiquen *Tram* (1989),⁵⁵ llibre de text adreçat a estudiants del mateix nivell educatiu i també del País Valencià, en què ja no fan referència al tractament de cortesia; quant a l'article personal, hi inclouen unes observacions que completen i matisen les del llibre de text anterior: “La presència/absència de determinants –sobretot pel que fa referència a l'article [davant noms propis de persona]– és més aviat un hàbit de

llengua: *Pere vindrà avui / El Pere vindrà avui / En Pere vindrà avui*. Observa que, en aquests exemples, l'article no modifica el significat de la frase: en tots tres casos, ens estem referint a una mateixa persona." Giner i Pellicer, en una obra més recent adreçada a persones adultes amb poc domini de la llengua, *Gramática de uso del valenciano* (1997),⁵⁶ no hi esmenten l'article personal, però sí que hi dediquen un paràgraf a l'al·ludit tractament de cortesia (v. l'annex 7: 3b); la novetat, en aquest cas, és que en posen en dubte la viabilitat a través d'aquest comentari: "*En la actualidad existe una clara tendencia a sustituir estas fórmulas de tratamiento por los más habituales señor y senyora, perfectamente admisibles.*"

Antoni Ferrando, Miquel Nicolàs, Manuel Pérez Saldanya i Vicent Salvador, professors universitaris i d'ensenyament secundari, publiquen el llibre de text *Llengua-COU* (1986),⁵⁷ elaborat d'acord amb la programació oficial del Curs d'Orientació Universitària a la "Comunitat Valenciana". En un mateix paràgraf fusionen l'article personal i el tractament de cortesia: "N'existeix un altre [d'article] que s'utilitza amb els noms propis de persona i que alterna amb l'article identificador *el* (o *l'*); ens referim a l'article personal *en, na, n'*: *en Pere, n'Antoni, na Maria, n'Enriqueta*. Quan la primera lletra es grafia en majúscula posseeix un valor de tractament semblant al dels manlleus castellans *don, donya*: *En Joan Fuster*."

Pot sorprendre, en un primer moment, que aquestes obres adreçades a receptors del País Valencià, on no perviu l'article personal, se n'ocupin, encara que sigui breument. Però, atès que la majoria d'aquests i d'altres textos semblants tenen per objecte la descripció de la llengua comuna (encara que amb una atenció especial a la modalitat valenciana), és lògic que s'hi esmenti l'article personal. I solen

referir-s'hi amb fórmules com: “Els noms de pila i els cognoms poden anar precedits de l'article personal”, “És perfectament possible d'anteposar l'article davant noms de persona”, “La presència/absència de [...] l'article [...] és més aviat un hàbit de llengua.” D'altra banda, són inevitables aquestes referències a l'article personal pel fet que els usuaris d'aquestes obres sovint consumeixen textos editats al Principat (especialment de narrativa literària), en els quals sovint s'utilitza l'article personal, o bé són receptors de les emissions de ràdio i televisió de la Generalitat de Catalunya, en les quals, segons el tipus de programa, és manifesta també la presència de l'article.

8.4.3 Àmbit balear

La *Gramàtica catalana. Referida especialment a les Illes Balears*,⁵⁸ de Francesc de B. Moll, inclou informació sobre l'article personal a l'apartat de l'apòstrof, en què es limita a presentar les formes que adopta *En* i *Na* davant els noms propis, les que adopta *ca* (contracció de *casa*) en combinació amb l'article personal o amb el definit i les de l'aglutinació *So'n*, formada per la contracció de *ço* i *en* (= *ço d'en*), que precedeix noms personals per formar topònims indicadors de propietat o finca rústica (*So'n Armadans* / *Son N'Armadans* / *Son Armadans...*).

Gabriel Seguí, a *Iniciació a la morfosintaxi catalana*,⁵⁹ presenta (v. l'annex 7: 3c) les formes balears (*en, na, n'*) de l'aticle al costat de les d'altres zones del domini: “en Josep / el Josep, na Joana / la Joana, en Blai / n'Eloi.” Assenyala, d'altra banda, que també “duen [article personal] animals i objectes personificats, sense que tingui un sentit despectiu com en castellà, sinó més aviat familiar”. Seguí, després d'indicar que en majúscula constitueix una forma de tractament, equivalent al *don-doña* del castellà, considera impropri d'utilitzar l'article davant els noms de personatges il·lustres o famosos, “perquè no solen dur cap article”; en

aquest sentit, titlla d'“incorrectes” en Joan XXIII o en Costa i Llobera (no explicita en quins registres aquests exemples serien susceptibles d'“incorrecció”). Finalment, presenta les formes *can / ca na / ca n'* i l'aglutinació *son*. Morey, Melià i Corbera, a *Mètode d'autocorrecció gramatical assistida*,⁶⁰ es limiten a exposar (v. l'annex 7: 3c) les formes que pot adoptar l'article personal balear, la combinació *casa + en / na* i la partícula *son*.

8.4.4 Cursos per a no-catalanoparlants

El 1983 el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya publica la versió provisional del *Nivell Llindar*⁶¹ per a la llengua catalana, que havia comptat amb el suport del projecte *Languages vivantes / Modern Languages* del Consell d'Europa, en el qual s'especifiquen els objectius i continguts necessaris per assolir aquest nivell de competència en les comunicacions corrents de cada dia, anomenat *llindar* perquè dóna accés a l'ús de la llengua que s'aprèn. Aquest material, degudament ajustat, serveix de base al conjunt de materials impresos, auditiu i audiovisuals publicats sota el nom de *Digui, digui...*,⁶² sistema multimèdia per a l'ensenyament del català especialment a la població d'origen no catalanoparlant resident a Catalunya. El 1992 Mas, Melcion, Rosanas i Vergés en publiquen la versió definitiva sota el títol de *Nivell Llindar per a la llengua catalana*⁶³ amb la mateixa finalitat: donar a conèixer als professionals de l'ensenyament del català –especialment als dedicats a l'ensenyament de no-catalanoparlants adults– els objectius i els continguts generals que ha de cobrir un curs de català, partint d'un enfocament comunicatiu. En la presentació de la nova versió, Isidor Marí indica que “la tria lingüística del corresponent nivell llindar comporta l'exclusió d'elements [...] propis de registres de formalitat massa alta o massa baixa [...] o de varietats regionals, generacionals o socials que tenen poc pes relatiu en el conjunt de la

llengua estàndard usada quotidianament” i afegeix que “un nivell llindar pot aspirar tan sols a reflectir els elements de la varietat estàndard usuals en les formes de comunicació quotidianes, amb aquelles variants regionals més freqüents en l'estàndard de cada llengua”.⁶⁴

Així, l'article personal (dins l'apartat “Identificació personal”) entra de ple en el nivell llindar sota les formes masculines *en, el i l'*, i les femenines *la, na i l'*: “en Joan, el Jordi, l'Anton; la Rosa, na Caterina, l'Anna”. Al costat de l'article personal, el nivell llindar inclou les formes de tractament *En, Na i N'*, utilitzades, segons es desprèn dels exemples, en el llenguatge administratiu: “En..., nascut a... / Na..., nascuda a...”⁶⁵ D'aquestes possibilitats, el curs *Digui, digui...* ja esmentat opta (v. l'annex 7: 3d) pel sistema d'article personal establert per les formes masculines *en* (davant consonant) o *l'* (davant vocal), i les femenines *la* i *l'*: “en Jaume, l'Ignasi, la Carme, la Irene, l'Anna”.⁶⁶

Uns quants anys abans, el 1975, havia aparegut publicat un manual de gramàtica catalana titulat *Catalan*⁶⁷, dins la popular “Teach Yourself Books”, obra d'Alan Yates. El manual, adreçat a l'àrea anglosaxona, dedica unes ratlles a l'article personal dins l'apartat “Uses of the definite article” (v. l'annex 7: 3d), segons el qual “before personal names or surnames the definite article is often used” i esmenta que “a special case here is taht **en** is used before masculine names beginning with a consonant”. Com a complement de l'explicació aporta aquests exemples: “**l'Eduard** (*Edward*), **en Joan** (*John*), **la Maria** (*Mary*), **en Prat** ([*Mr.*] *Prat*).” El mateix apartat fa notar que, a diferència de l'anglès, el català sol afegir l'article definit davant els títols o formes de tractament: “**El senyor Oliver** (*Mr. Oliver*), **el doctor Prat** (*Dr. Prat*)”. Observa que els vocatius s'aparten d'aquesta norma: “**Sí, senyor Oliver** (*Yes, Mr. Oliver*).”

Els professors Arthur Terry i Joaquim Rafel ofereixen conjuntament a l'àrea castellanoparlant *Introducción a la lengua y la literatura catalanas*,⁶⁸ obra publicada el 1977. La primera part del volum, centrada en la llengua, és redactada per Rafel, el qual destaca (v. l'annex 7: 3d) “*una notoria peculiaridad sintáctica del artículo*”, la qual consisteix en “*su uso ante nombres propios de personas, uso completamente normal y característico tanto de la lengua popular como de la literaria: el Jaume, la Montserrat*”. I tot seguit matisa parcialment aquestes afirmacions assenyalant que existeixen “*unas formas especiales, que, debido a su exclusiva utilización, reciben el nombre de artículo personal: son en y na (masc. y fem.) y la forma reducida n*”. Remarca que les “*formas específicas*” (*en, na i n*) es conserven en el balear, varietat que es caracteritza “*por su arcaísmo en diversos aspectos de la lengua*”. Quant a les altres varietats, Rafel indica que aquestes formes, tot i ser usuals i generalitzades en la llengua antiga, “*han decaído en el uso moderno, sobre todo la forma femenina*”. Per Rafel les connotacions i matisos que comporta l'ús actual de les formes específiques o les generals (*el, la, l'*), en part degut a la geografia i a factors socials, són difícils d'explicar. Quant a la presència de l'article en la llengua popular i en la literària, no hi afegeix cap més observació que la feta més amunt.

El *Curs de català per a estrangers* (1986),⁶⁹ de Jaume Tió, és fruit dels cursos de llengua catalana que el seu autor havia impartit a la Universitat de Bonn durant cinc anys. En l'apartat dedicat a l'article personal (v. l'annex 7: 3d) presenta el sistema *en / l'* (per a noms masculins) i *la / l'* (per a noms femenins); remarca que “en comptes de la forma *el* usem la forma *en* [davant consonant].” Pel que fa als usos o valors de l'article personal, Tió assenyalava que “s'usa precedint un nom

propi de persona normalment sempre, llevat del cas en què es tracti d'un vocatiu, d'un nom estranger o del nom d'un català cèlebre", sense fer distincions entre registres lingüístics. Com Yates, observa que el tractament de *senyor -a* va precedit de l'article definit, llevat de si es tracta d'un vocatiu: "Sóc en Mas. Segons la gramàtica de Pompeu Fabra. Hola, senyor Roca! Que hi és el senyor Vila?"

8.4.5 Els exemples en les gramàtiques i manuals

Tal com assenyàvem a 8.4, històricament hi ha hagut una tendència a confegir gramàtiques que se centraven especialment en un cert nombre de qüestions considerades divergents del castellà o corrompudes per aquest i d'altres idiomes, i basades, d'altra banda, en la llengua escrita (especialment en la literària). Poques vegades s'ha ofert una descripció idealment exhaustiva de les estructures que la lingüística considera com a interessants en una llengua real: escrita i parlada. Afortunadament, en els últims anys han començat a aparèixer gramàtiques o manuals que, pel cap baix, s'ocupen també d'aquelles qüestions reals que preocupen i que interessen per a un coneixement més exhaustiu del funcionament de l'idioma en la societat actual.

Curiosament, la majoria de gramàtiques i manuals analitzats en els apartats anteriors il·lustren sovint les normes o les regles gramaticals que exposen mitjançant exemples que els responsables de les obres elaboren *ad hoc* i que solen reflectir, més temàticament que no lingüísticament, situacions de la vida quotidiana: "L'Eugènia, per això, és més viva que no sembla", "Hem vist en Joan i na Lluïsa i llurs cosins." I sovint aquests segments contenen noms propis de persona. És per aquest fet que l'extracció d'una mostra d'aquests exemples pot completar la visió que de l'article personal tenen i ofereixen els gramàtics al llarg del temps.

Cal dir que els exemples seleccionats, presentats en el quadre de més avall, no pertanyen en cap cas als apartats que aquests manuals o gramàtiques dediquen a l'article personal. D'altra banda, no totes les obres analitzades en els apartats anteriors ofereixen exemples per incloure'ls en el quadre; així, a les gramàtiques de Badia (1962) i de Moll (1968a), els exemples que contenen solen evitar els noms propis de persona; semblantment, a l'obra de Terry-Rafel (1977) únicament hi ha un exemple amb nom propi. Això no obstant, el quadre aplega exemples extrets d'altres obres que, no havent estat analitzades pel fet que no s'ocupen de l'article personal (o que ho fan sumàriament), sí que ofereixen exemples il·lustratius amb noms de persona, com ara la gramàtica de Fabra (1918b), els exercicis de gramàtica de Moll (1968b) o la gramàtica essencial de Jané (1967).

Dels exemples recollits es desprèn que la majoria utilitzen noms de pila (*Pere, Maria*) i en poques ocasions cognoms usuals (*Vila, Mas*) o bé cognoms de personatges (*Verdaguer, Maragall*). Gairebé tots, tanmateix, solen anar precedits d'article: "En Daniel i l'Anna han anat al cine" (*m*), "En Roig ha rebut els diners que havia sol·licitat" (*l*), "Sóc en Pere Grau" (*x*), "En Verdaguer va morir l'any 1902" (*e*). Hi ha, però, unes excepcions que convé comentar. Moll, que evita en la gramàtica (1968a) l'ús d'exemples amb noms propis, en els exercicis (1968b) sembla que vulgui contrarestar, didàcticament, la tendència del balear d'usar l'article en els usos formals de la llengua i, al costat de mostres més o menys col·loquials amb article, ofereix exemples sense article davant el nom de personatges reconeguts i bíblics: "Verdaguer i Maragall són dos dels nostres poetes cabdals", "Els tres fills de Noè" (*u*). Sembla, a més a més, que Moll vulgui cridar l'atenció sobre un cas d'ús adequat d'article en la llengua formal i davant el nom d'un personatge històric utilitzant aquest exemple: "Els sarraïns foren expulsats de Mallorca pel rei En

Jaume I” (*u*). Encara dins el balear, i seguint possiblement la intenció de Moll, l’obra de Morey-Melià-Corbera (1994) recull: “Una novel·la escrita per Manuel de Pedrolo”, “El rei En Jaume conquista Mallorca l’any 1229” (*w*).

Com era previsible, en les obres adreçades especialment al País Valencià trobem els únics casos d’absència d’article davant els noms propis en exemples que volen reflectir la llengua quotidiana: “Ròsa es més baixeta que Vicènta” (*p*), “Enric és prim com un fideu” (*s*). Però segurament en un afany per mostrar els usos i les formes de l’article al domini lingüístic, totes les obres valencianes inclouen nombrosos exemples amb l’article personal, especialment els llibres de text adreçats a l’ensenyament reglat: “El Pau i les seues amigues s’han examinat aquest matí” (*r*), “L’Isidre i la Isabel visitaran l’Índia l’hivern que ve” (*s*), “En Joan és més alt que en Pere” (*t*), “Viu a ca n’Esteve” (*q*), “Vinc de ca l’Enric” (*r*).

Quant a les formes de l’article, en els exemples de Fabra i en els de les obres que hem anomenat d’*àmbit general i per a no-catalanoparlants* destaca la preeminència absoluta del sistema *en//’* i *la* fins a l’any 1997, en què Abril recull al seu diccionari de qüestions gramaticals aquest exemple (no inclòs a l’entrada que tracta de l’article personal): “No explicarem res al Dani” (*m*).

Dos anys més tard, López del Castillo, que és el primer a destacar la forta competència, en l’*àmbit barceloní*, de *el* enfront de *en*, recull en la seva gramàtica del català actual aquest altre exemple: “El Toni, que saps on és?” (*n*). Pel que fa a l’*àmbit valencià*, les obres analitzades presenten, com ja s’ha esmentat, les diverses formes que pot adoptar l’article (llevat de *lo* i *la*), a mode de visió panoràmica: les seqüències *en//’* i *la*, *el* i *la*, *en* i *na*, així com l’absència d’article. En les obres de l’*àmbit balear*, hi destaca l’ús de les formes *en* i *na*. Finalment, el

manual de Tió (1986), adreçat a no-catalanoparlants, se serveix d'exemples en què pràcticament només apareix el tractament de *senyor/a* davant els noms personals; aquest opció s'explica pel fet que el curs és concebut temàticament en blocs o mòduls en què es presenten situacions socialment formals: a l'aeroport, a l'hotel, al carrer, al taller, etc. Yates (1975), en canvi, en el seu curs de català per a no-catalanoparlants recull exemples amb *senyor/a* però fonamentalment amb l'article personal (*en/l'* i *la*), per tal com tracten temes d'àmbits socialment formals i no formals.

Mostra d'exemples extrets de manuals i gramàtiques		
<i>Origen/destinació</i>	<i>Obres</i>	<i>Exemples</i>
FABRA	a) Fabra: <i>Ensayo de gramática de catalán moderno</i> (1891)	<i>¿Has visto á Luísa?—La he visto. / Has vist a la Lluísa?—L'hi vista. Te gusta este piso?—Jaime había vivido en él cinco años. / T'agrada aquest pis? —En Jaume hi havia viscut cinch anys. (p. 79 i 93)</i>
	b) Fabra: <i>Gramàtica catalana</i> (1918a)	<i>Si veieu en Miquel, digueu-li que vingui. Si veus la Maria, dóna-li això. (p. 61)</i>
	c) Fabra: <i>Gramàtica catalana. Curs mitjà</i> (1918b)	<i>La Maria cull maduixes. En Miquel ho perd tot. En Pere rompia nous amb un martell. La Joana ven fruita a la platja. (p. 27, 61)</i>
	d) Fabra: <i>Gramàtica catalana</i> (1956)	<i>En Pere és el mestre d'Espot. En Cardellach fou l'enginyer que construí aquest pont. La Marta i la Maria són les germanes d'en Felip. (p. 79)</i>

ÀMBIT GENERAL	e) Marvà: <i>Curs pràctic de gramàtica catalana</i> (1937)	En Verdaguer va morir l'any 1902. La Joana plegarà a les dotze, si li donen permís. La Pepa demanava l'agulla, i ara la Lluïsa la hi porta. (p. 24, 49, 53)
	f) Miracle: <i>Gramàtica catalana</i> (1938)	Ara l'Enric deu ser camí de Figueres. En Joan ofereix un llibre a la Maria. (p. 171, 173)
	g) Jané: <i>Signe. Normes pràctiques de gramàtica catalana</i> (1962)	Reserva la millor plaça a en Pere i a l'Antoni. Vindrà la Carme i també la Mercè. (p. 112, 162)
	h) Jané: <i>Gramàtica essencial de la llengua catalana</i> (1967)	Acompanyeu la Teresa. L'Eleuteri, de qui no es fiava ningú, ha resultat un gran noi. En Gomis se'n va a esquiar, en Badia a concert: doncs això quedarà buit! (p. 97, 105, 109)
	i) Badia: <i>Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normati-va, diatòpica, diastràti-ca</i> (1994)	Han premiat en Joan pel seu comportament. La Maria, l'he vista a dalt. En Joan, la Maria i jo estudiarem a l'estranger. (p. 184, 185, 191)
	j) Ruaix: <i>Català complet/2. Curs superior de llengua</i> (1998)	En Joan l'he vist suara. ¿És la Maria o no l'és, aquella que passa pel carrer? Qui sap on viu l'Arnau? (p. 25, 111)
	k) Ruaix: <i>Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui/1</i> (1994)	Vindrà la Maria o la Joana? A en Joan li vaig dir que vingués. A en Joan el preocupa ser poc llest. (p. 62, 67, 84)
	l) Castellanos: <i>Quadern. Normativa bàsica de la llengua catalana</i> (1991)	En Roig ha rebut els diners que havia sol·licitat. En sap molt més en Jaume, d'informàtica, que no pas en Pere. La Núria ha tret bones notes en totes les assignatures, oi? (p. 198, 214)
	m) Abril: <i>Diccionari pràctic de qüestions gramaticals</i> (1997)	En Daniel i l'Anna han anat al cine. Els lladres es van apoderar de totes les joies de la Castafiore. No explicarem res al Dani. No sé què li ha passat a l'Ester. (p. 67, 96, 135, 137)

	n) López del Castillo: <i>Gramàtica del català actual. Sintaxi i morfologia</i> (1999)	El Toni, que saps on és? L'Eugènia, per això, és més viva que no sembla. En Robert i la Xènia duïen una botiga. (p. 61, 62, 71)
	o) Bruguera: <i>Diccionari de dubtes i dificultats del català</i> (2000)	En Joan va ajudar el seu amic amb un préstec. Cada dia somio la Maria. El seu cunyat, l'Enric, no era mort. (p. 33, 187, 255)

ÀMBIT VALENCIÀ	p) Fullana: <i>Gramàtica elemental de la llengua valenciana</i> (1915)	Diu Pompeu Fabra: <i>Res més convenient i necessari que l'estudi de la llengua antiga</i> . Pere es més alt que tú. Ròsa es més baixeta que Vicènta. En Pere el Cruel. (p. 55, 73, 207)
	q) Barberà i altres: <i>Curs de gramàtica normativa. Per a ús dels valencians</i> (1980)	Viu a can Martí. Viu a ca n'Esteve. Joan estudia i Maria mira la televisió. (p. 55, 109)
	r) Giner-Pellicer: <i>Ras</i> (1985)	Vinc de ca l'Enric. El cabell de la Marilyn Monroe era d'un ros envejable. El Pau i les seues amigues s'han examinat aquest matí. Sí, efectivament, Paula és un bon partit. Joan menteix. En Carles menja meló. Elena ha collit un bon grapat de flors grogues. (p. 147, 156, 177, 236, 263)
	s) Giner-Pellicer: <i>Tram</i> (1989)	Vicent ja sap utilitzar l'ordinador nou. Llúcia tenia més fam que garró. Enric és prim com un fideu. Bruce Springsteen va com una moto. Francesca interpreta Chopin molt bé. Tinc el suèter de Núria. L'Isidre i la Isabel visitaran l'Índia l'hivern que ve. El Lluís se l'ha deixada. (p. 36, 67, 73, 253, 259, 298)

	t) Ferrando i altres: <i>Llengua-COU</i> (1986)	Joan parlava baixet. En Joan és més alt que en Pere. Joan se n'ha anat a casa. L'Enric ha acabat d'escriure el conte. L'amic de Pere ha regalat un llibre a la Teresa aquest matí. Tant de bo la Roser vinga a les quatre. N'Enric, estudiant de COU, ens ha explicat el problema. (p. 382, 383, 395, 400, 421)
--	--	---

ÀMBIT BALEAR	u) Moll: <i>Exercicis de gramàtica</i> (1968b)	N'Antònia no anava de brou. Verdaguer i Maragall són dos dels nostres poetes cabdals. Els tres fills de Noè. Els sarraïns foren expulsats de Mallorca pel rei En Jaume I. (p. 17, 20, 33, 56)
	v) Seguí: <i>Iniciació a la morfosintaxi catalana</i> (1993)	En Jaume està content. Don llibres a n'Andreu. Presentarem na Joana a na Maria. Convida n'Antònia a sopar. (p. 43, 85, 180)
	w) Morey-Melià-Corbera: <i>Mètode d'autocorrecció assistida</i> (1994)	Hem vist en Joan i na Lluïsa i llurs cosins. A na Maria, els moscards l'inflen. En Sebastià anava brut. El rei En Jaume conquista Mallorca l'any 1229. Una novel·la escrita per Manuel de Pedrolo. (p. 147, 178, 191, 220, 265)

<p>PER A NO-CATALANOPARLANTS</p>	<p>x) Mas i altres: <i>Nivell llindar per a la llengua catalana</i> (1992)</p>	<p>Sóc en Pere Grau. En Pere no em recorda gens el seu avi. La Maria i en Xavier s'han casat. El cotxe de l'Enric. Tothom va callar llevat de l'Andreu i de la Núria. Estic molt enamorat de l'Anna. (p. 78, 116, 178, 181, 261, 262)</p>
	<p>y) Yates: <i>Catalan</i> (1975)</p>	<p>El senyor Joaquim patia. La senyora Puig és professora. La Marta i en Joan són amics d'un dels fills del professor de francès.. No coneixes l'Enric? Doncs deu ser un conegut del teu pare. Un d'ells anava disfressat, però vaig conèixer de seguida que era en Carles. La dona que viu aquí és la muller d'en Prat. Segueixes treballant a can Rovira? (p. 22, 29, 38, 104, 122, 185)</p>
	<p>z) Tió: <i>Curs de català per a estrangers</i> (1986)</p>	<p>Sóc en Mas, l'enginyer. Faci venir el senyor Vila! A les onze ve el senyor Mas. La senyora Vila va a la botiga. Compro els jerseis al senyor Roca. El senyor Mas i la senyoreta Cases s'han fet bons amics i ja es tracten de tu. (p. 15, 28, 37, 41, 52)</p>

8.5 Llengua estàndard i mitjans de comunicació

Els objectius comuns dels llibres o manuals d'estil dels mitjans de comunicació (de transmissió oral o escrita), fenomen relativament recent,⁷⁰ es poden reduir a tres: ús correcte, adequat i eficaç del llenguatge; harmonització o coherència en l'ús de convencions formals o paralingüístiques, i fixació d'una personalitat o d'una imatge ben definida del mitjà. Quant al primer punt, els llibres d'estil solen definir el model de llengua elegit, el qual, pel fet que ha de permetre un alt grau d'intel·ligibilitat en la comunicació amb un públic extens i heterogeni, sol coincidir amb allò que s'ha convingut d'anomenar *llengua estàndard*, de contorns força difuminats a causa de la diversitat de gèneres o estils periodístics (v. 10.3.2). Això no obstant, les definicions o descripcions del que és la llengua dels mitjans de comunicació (i les

seves modalitats) han permès de delimitar amb una certa claredat els usos públics formals i no tan formals de la llengua. D'altra banda, les orientacions, pautes o criteris d'aplicació d'aquest model de llengua en el cas català contribueixen a definir, des del punt de vista de la comunicació de massa, els usos i valors de l'article personal avui.

8.5.1 Llengua escrita

Els periòdics *Diari de Barcelona*,⁷¹ *El 9 Nou*⁷² i *Avui* són les úniques publicacions en català que han elaborat i publicat llibre d'estil. El primer, *Un model de llengua pels mitjans de comunicació. Llibre d'estil del Diari de Barcelona (1987)*,⁷³ defineix el model de llengua del periòdic mitjançant els criteris següents:

El tret definidor del model de llengua que farem servir al DdB és la seva funcionalitat. Un diari –i, per extensió, qualsevol mitjà de comunicació– ha de pretendre, abans de res, transmetre als seus usuaris, amb el màxim de claredat i de precisió, unes informacions i una interpretació dels fets. [...] La llengua del diari, lluny de representar un obstacle que dificulti la comprensió, ha de ser, simplement, un vehicle de comunicació. [...] Aquesta funcionalitat l'aconsegurem amb un llenguatge *planer*, que ens guardarem prou d'identificar amb un llenguatge "pobre": *planer* significa tan sols 'assequible per un lector mitjà'. [...] La varietat que utilitzarem és la que s'ha convingut d'anomenar *varietat estàndard* [...], 'comuna a la majoria de parlants de la llengua'. Difereix, per tant, de les varietats *dialectals*, que només són pròpies d'una zona del territori lingüístic. El fet que es tracti de la varietat *comuna*, vol dir, justament, que recull tot allò que és general –i doncs "comú" a tot el domini–, alhora que rebutja qualsevol particularitat local. [...] Igual com passa amb la majoria de llengües europees, hi ha sempre una varietat dialectal –en el cas del català, el *dialecte central*– a l'entorn del qual s'ha edificat la llengua comuna. [...] Si la varietat central és la que ha servit per vertebrar el nostre estàndard "nacional", això es deu, sens dubte, a factors demogràfics, econòmics i culturals. La funció exercida per la ciutat de Barcelona en tots aquests camps des de fa vuit o nou segles –amb els interregnes en què la

“capitalitat” va correspondre a la ciutat de València– és, no cal dir-ho, la causa del paper preponderant de la varietat de l'àrea central.⁷⁴

El segon, en ordre d'aparició, és *El 9 Nou. Manual de redacció i estil* (1991),⁷⁵ que presenta així el model de llengua:

El llibre presenta criteris per a la selecció d'aquells elements lingüístics que faciliten la transmissió d'informació a través d'un llenguatge eficaç (clar, precís, concís i adequat), i dona indicacions sobre tipografia i altres convencions [...], necessàries per ordenar i unificar coherentment sistemes i formes expressives que determinen un estil periodístic. [...] Constitueix la proposta d'un model de llengua per a la redacció de textos de registres formals, especialment periodístics, elaborada a partir de la codificació ja establerta de la llengua [...]

Com a mitjà de gran difusió, el periòdic requereix l'aplicació de la varietat estàndard de la llengua, apropiada per als usos públics destinats a qualsevol receptor de qualsevol lloc. Conseqüentment, l'estàndard selecciona i utilitza formes i construccions freqüents i comunes a la majoria de parlants. [...] L'estàndard és un artifici lingüístic que parteix de la realitat, degudament depurada. Certes particularitats socials i generacionals es respecten en les entrevistes que reproduïxen la llengua col·loquial i en els textos de col·laboradors externs al periòdic (quan ho manifesten expressament). [...] D'altra banda, el periòdic usa l'estàndard escrit en textos de tipologia diversa, segons els gèneres periodístics; aquest fet comporta que l'estàndard adopti diferents registres. [...] La varietat estàndard o comuna adopta, per tant, registres formals, poc formals o molt formals d'acord amb els textos.⁷⁶

Finalment, el *Llibre d'estil del diari Avui* (1997)⁷⁷ entén el model de llengua d'aquesta manera:

Al nostre parer, un diari requereix un tractament lingüístic específic, condicionat per la seva naturalesa intrínseca de mitjà de comunicació de masses, que permeti una lectura fàcil i ràpida. [...]

El llenguatge periodístic ha de mirar alhora al model estàndard i a un registre més aviat de tipus formal. L'estil informatiu, amb les seves característiques d'objectivitat, fredor, neutralitat, perspectiva, concisió, austeritat i rigor, entre altres, comporta l'adscripció a aquests referents.

Cosa que tampoc vol dir que els textos no informatius –com ara col·laboracions de creació, on cal respectar els criteris de l'autor– no puguin presentar trets menys formals que els descrits.[...] La llengua del diari ha de ser correcta i ha de ser conseqüent amb la funció periodística pròpia del mitjà. [...] En el cas d'un diari, una llengua és adequada si el lector s'hi pot identificar plenament; és a dir, si reconeix aquesta llengua com a pròpia, si li resulta fàcil i còmoda. [...] Seguint aquests criteris, el model de llengua de l'AVUI ha d'excloure no solament tot allò que no és correcte segons la norma, entesa en sentit ampli, sinó també tot allò que no és llengua habitual i per tant no pertany a l'estàndard de masses.⁷⁸

En la concreció dels usos de l'article personal dins aquest marc general que és el model de llengua, hi ha pràcticament unanimitat en totes tres publicacions (v. 10.4). Així, el llibre d'estil del *Diari de Barcelona* (v. l'annex 7: 4a), fet sota la direcció de Xavier Pericay, assenyala que "l'estil informatiu sol rebutjar l'article personal (*en / el, la, l'*), que queda reservat als registres de caràcter col·loquial o familiar. [...] N'exceptuarem els casos en què el registre en justifiqui l'ús (per exemple, en certes entrevistes de to molt col·loquial)".

El manual d'estil d'*El 9 Nou* (v. annex 7: 4a), elaborat per Eusebi Coromina, indica: "No s'escriu l'article personal ('en', 'na', 'el', 'la') davant del nom o dels cognoms de persones públiques o relacionades amb fets que són notícia, de personatges històrics o famosos. [...] L'article personal comporta un to de familiaritat; és per això que es pot usar en les entrevistes col·loquials". Aquest tipus d'entrevistes, anomenades *entrevistes de personalitat*⁷⁹ per *El 9 Nou*, tenen per objecte la presentació aprofundida d'un personatge i solen constituir un producte estètic que recrea literàriament la personalitat de l'entrevistat, per la qual cosa "admet la reproducció de les varietats lingüístiques de l'entrevistat (social, geogràfica i generacional), i també certs recursos o característiques de la llengua parlada més informal".⁸⁰ Com ja remarca en la descripció del model de llengua, *El 9 Nou*

respecta la varietat i el registre utilitzats pels col·laboradors en els articles d'opinió, respecte que fa extensiu a les cartes dels lectors.

El llibre d'estil del diari *Avui* (v. l'annex 7: 4a), coordinat per Ricard Fité, declara: "L'article personal no és propi del registre formal a què pertanyen els gèneres periodístics. Per tant, no es farà servir mai en les informacions del diari." En aquest punt l'*Avui* no fa referència explícita a la possibilitat d'usar l'article en les entrevistes de to col·loquial (se'n podria deduir l'ús segons allò que s'expressa en la definició del model de llengua); d'altra banda, sembla que consideri els diferents gèneres periodístics dins un mateix nivell o grau de formalitat. Això no obstant, les pàgines del diari ofereixen a la pràctica mostres sovintejades d'ús de l'article personal en entrevistes, reportatges, cròniques, articles d'opinió, notícies o en acudits (vegeu-ne nombrosos exemples a 10.4 i a l'annex 4).

El 1995 apareix el *Manual d'estil. La redacció i l'edició de textos*,⁸¹ obra de Josep M. Mestres, Joan Costa, Mireia Oliva i Ricard Fité, professionals del món de l'edició de textos. L'obra vol ser un manual d'estil general (no condicionat per les necessitats pròpies d'un mitjà de comunicació o d'una institució) que serveixi de base per a la redacció i l'edició de tota mena de textos, independentment del mitjà emprat. Fonamentalment descriu els textos escrits de registre formal des de tres punts de vista: qüestions gramaticals, aspectes convencionals i aspectes de presentació formal, de disseny i de revisió. En la part dedicada als aspectes convencionals, reserva un apartat a l'article personal (v. l'annex 7: 4a), en el qual estableix una curiosa divisió entre els noms de pila i els cognoms. Després d'indicar que l'ús de l'article és habitual (en el llenguatge col·loquial) a tot el domini, llevat del País Valencià, davant noms de persona (pel context, cal entendre 'noms de pila': "la Núria, en Joaquim"), sosté que "davant cognoms de

persona és considerat familiar o col·loquial, i en prescindim quan ens referim a personatges, tant si són històrics com contemporanis”, i acaba dient: “L’evitem especialment quan fem referència al nom i al cognom –o cognoms– d’una persona.” (“Solà i Pujol defensen l’ús de dos signes d’interrogació”, “Mila Segarra ha publicat un llibre sobre Pompeu Fabra”).

8.5.2 Llengua oral

Les *Orientacions lingüístiques* (1995),⁸² de Catalunya Ràdio, juntament amb *El català a TV3. Llibre d’estil* (1995)⁸³ i els *Criteris lingüístics sobre traducció i doblatge* (1997),⁸⁴ de Televisió de Catalunya, constitueixen les tres obres que defineixen i regulen l’ús de la llengua, essencialment oral, de les emissores en català que cobreixen la major part del domini lingüístic.

Les *Orientacions lingüístiques* (1995), coordinades per Oriol Camps, descriuen el “model radiofònic” de Catalunya Ràdio, Ràdio Associació de Catalunya, Catalunya Música i Catalunya Informació, “amb l’objectiu principal [...] d’aconseguir un llenguatge adequat al mitjà, és a dir, clar, directe, senzill i genuí, amb preferència per les formes més naturals i espontànies de la llengua parlada”. Aquest model parteix de l’estàndard i dels diversos registres que l’estàndard pot adoptar en els diferents espais radiofònics segons el tema tractat i el propòsit comunicatiu, “i exclou tant el que no forma part de la varietat estàndard com el que pertany preferentment als registres escrits”.⁸⁵ Així, pel que fa a l’article personal, “l’estil informatiu i totes aquelles situacions en les quals domini la convenció informativa rebutgen l’article personal, que queda reservat als registres informals de caràcter col·loquial o familiar”. A l’edició del 1999, les *Orientacions* de Catalunya Ràdio presenten un afegitó en què s’insisteix en la *impropietat* d’usar l’article davant els

noms de dona (“en molts casos pot tenir un to despectiu”): “En context formal no direm «l’Arantxa Sánchez Vicario», «la Graf», sinó «Arantxa Sánchez Vicario», «Steffi Graf»; tampoc direm «la Rahola» o «la Vintró» en els contextos en què no diríem «el/en Maragall».”⁸⁶ (v. l’annex 7: 4b)

El català a TV3. Llibre d’estil, a cura de la Comissió de Normalització Lingüística de TVC, dirigida per Francesc Vallverdú, és fonamentalment el resultat d’un llarg procés en què s’elaboren els criteris lingüístics de TVC, difosos en un principi pel butlletí intern *És a dir...* (se n’editen quatre números entre 1988 i 1990) i el quadern *Orientacions lingüístiques* (se n’editen deu números entre 1988 i 1989). En la presentació de l’obra, Vallverdú fa notar que “hem procurat de satisfer les necessitats específiques i habituals de la llengua de l’àmbit de la informació”,⁸⁷ per la qual cosa dedica molta més atenció a la llengua estàndard que a la col·loquial. Per aquest motiu, l’article personal hi té reservat un breu espai (v. l’annex 7: 4b): “En registres formals no hem de fer servir aquest article [*en, el, l’* o *la, l’*], ja que imprimeix familiaritat.” Dos anys més tard, el 1997, Televisió de Catalunya fa públics els *Criteris lingüístics sobre traducció i doblatge*, llibre en què l’atenció se centra, en bona part, en la llengua de les telesèries i els films de producció aliena, fet que implica completar les orientacions generals sobre el model de llengua del mitjà amb la recerca d’un català col·loquial adequat i creïble. De l’ús de l’article personal, els *Criteris...* en diuen (v. l’annex 7: 4b): “No es practicarà mai [l’article personal] en els nivells formals però, en canvi, resulta adequat per als informals i diàlegs en general, incloent-hi els subtítulats, llevat de quan es tracta de contextos històrics molt antics (bíblics, Imperi Romà).”⁸⁸ Cal dir que aquest criteri s’aplica coherentment en els diàlegs de les telesèries i films, tant de producció pròpia com aliena (v. 9.4.1 i 9.4.2).

Josep Lacreu havia elaborat el *Manual d'ús de l'estàndard oral* (1990),⁸⁹ obra que descriu el registre oral formal, amb pautes d'ús útils per a aquells professionals que han d'emprar la llengua en situacions de comunicació formal: periodistes, polítics, professors, actors, etc. El manual de Lacreu, que presta una atenció especial a les interferències del castellà, té el valor afegit d'exposar les solucions més comunes del català parlat del País Valencià. Quant a l'article personal (v. l'annex 7: 4b), en presenta les formes *el, la, l'* i *en, na, n'* ("aquestes, literàries en valencià"), i n'estableix l'ús: "En l'estàndard oral, convé restringir l'ús d'aquestes formes (sempre *el* i *la*, en tot cas) a nivells informals, ja que la familiaritat que imprimeixen al discurs fa que resulten inadequades en un to formal."

8.6 Llenguatge administratiu

En els últims vint anys s'ha emprès la restauració, la modernització i l'extensió de l'ús del llenguatge administratiu català, fortament influït o suplantat pel castellà a partir del segle XVIII. Aquest procés normativitzador i normalitzador parteix contemporàniament del restabliment de l'oficialitat de l'idioma al Principat (1979), al País Valencià (1982) i a les Illes Balears (1983), que permet de reprendre l'activitat normalitzadora del català en l'àmbit de l'administració. En el cas del Principat es restaura l'Escola d'Administració Pública de Catalunya (amb la comesa de formar els funcionaris de la Generalitat) i es reprèn la publicació del *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*⁹⁰ (que recull les lleis i disposicions emanades del Consell Executiu, del Parlament i dels departaments i altres organismes de la Generalitat); en el cas del País Valencià es publica el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*, i en el de les Illes, el *Butlletí Oficial de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears*, als quals cal afegir el *Butlletí Oficial del Principat d'Andorra*.

El llenguatge administratiu, com la majoria de llenguatges especialitzats, té punts de contacte amb la llengua estàndard. Se'n diferencia per l'ús d'una terminologia (termes i fraseologia) i d'una documentació específiques que no pertanyen a la llengua comuna i pel fet que l'àmbit en què s'estableix la comunicació, generalment a través del canal escrit, sol ser restringit. Això no obstant, comparteixen com a norma un to formal i un grau elevat d'impersonalitat que desaconsellen l'ús de l'article personal. L'activitat administrativa, però, té necessitat d'un tractament personal en les relacions entre els ciutadans i els representants de l'administració (o entre els mateixos representants de l'administració). Les possibles formes de tractament sovint són establertes en els diferents manuals, formularis o cursos que descriuen el llenguatge administratiu.

8.6.1 Administració pública

Antoni M. Badia i Margarit i Carles Duarte publiquen l'any 1979 un dels primers textos (i més complets) dins el procés de normalització lingüística en el sector de l'administració pública. Es tracta del *Formulari administratiu*,⁹¹ que aborda qüestions relacionades amb el tractament personal, amb les quantitats, amb les dates i les indicacions temporals, amb les indicacions de lloc, amb els verbs i les construccions verbals, etc., i ofereix una antologia molt completa de models de documents administratius juntament amb repertoris de termes i fraseologia de l'administració. En el capítol dedicat al tractament personal (v. l'annex 7: 5a), el formulari repren la proposta de Fabra d'utilitzar les formes *En*, *Na* i *N'* com a "tractament respectuós" equivalent al *don* castellà, que pot alternar-se amb *senyor -a* (però no combinar-se en la fórmula "Senyor En"). Com Fabra, el formulari atribueix a l'ús d'*En*, *Na* i *N'* "un tipus de relació menys tibant, menys jeràrquic, menys cerimoniós" que *senyor -a*.

El mateix any, Duarte publica el *Curs de llenguatge administratiu català* (1979),⁹² en el qual amplia i matisa, pel que fa al tractament personal, allò que n'havia dit amb Badia. Efectivament, en el *Curs...* (v. l'annex 7: 5a) assenyala: "Els articles personals que acostumen de ser emprats en català són els següents: el(l')/la(l'), en(n')/na(n'), En(N')/Na(N'). [...] Fem servir unes formes o altres segons el tipus de context en què sigui usat l'article i segons el tractament que donem a la persona que l'article precedeixi. Concretament, els articles propis del llenguatge administratiu són «En/Na/N'». D'acord amb aquest criteri, no utilitzarem construccions de l'ordre de «la Maria Codina i Brossa» dins el llenguatge administratiu, ni tampoc no s'escaurà de dir «Na Maria Codina i Brossa» dins el llenguatge col·loquial de Barcelona, posem per cas." En l'ús administratiu o "oficial", considera com a acceptable també la forma "El/la senyor/a...", sempre que no vagi seguida d'*En*, *Na* o *N'*. Això no obstant, Duarte és del parer de modernitzar i fer menys tibant el llenguatge administratiu tot substituint la forma *senyor -a* per *En*, *Na*, *N'*, o bé per construccions del tipus: "Nom: Maria Codina i Brossa."

Però Duarte i altres, en el *Manual de llenguatge administratiu* (1991),⁹³ fan marxa enrere quant a l'ús de *En*, *Na* o *N'* en el llenguatge administratiu (v. l'annex 7: 5a) mitjançant l'argumentació següent:

No sembla gaire recomanable d'utilitzar habitualment la forma *En/Na/N'* perquè enlloc del domini lingüístic català no té el valor de tractament administratiu de respecte i cortesia. A més, en algunes zones ha desaparegut fins i tot l'article personal *en/na/n'* (de vegades mantenint únicament la forma masculina no apostrofada *en*), de manera que en aquestes té un evident to arcaïtzant, i en les zones en què es manté l'article personal *en/na/n'* té un valor col·loquial difícilment compatible amb el de cortesia que hauria de tenir *En/Na/N'*.

I així, el manual recomana la forma *senyor -a*, considerada més general i compatible també amb els noms de càrrec (“senyor president”), o bé la fórmula “Nom:...” D'altra banda, considera incorrectes les formes *don* i *donya*, i sempre rebutjable la combinació *senyor En* o *senyora Na*.

I aquest és el criteri definitiu, quant a forma de tractament, “adoptat per l'Administració de la Generalitat [de Catalunya] en les seves relacions amb els ciutadans i les ciutadanes”, segons el text 602 del *Telèfon lingüístic* (1993)⁹⁴ de la Direcció General de Política Lingüística i el Consorci per a la Normalització Lingüística (v. l'annex 7: 5a). La Generalitat Valenciana hi coincideix, segons els *Criteris lingüístics* (1995)⁹⁵ publicats per la Conselleria d'Educació i Ciència, els quals, en l'apartat sobre tractaments, estableixen (v. l'annex 7: 5a): “Com a tractament de cortesia, de manera general són preferibles les formes *senyor/senyora* a les formes *en/na*.” D'altra banda, el text 215 del *Telèfon lingüístic* esmentat fa referència a l'ús de l'article personal (v. annex 7: 5a), que el considera inadequat davant de noms de personatges històrics i famosos, especialment estrangers, “en la llengua formal”, i plenament adequat “en la conversa informal”.

Finalment, el *Llibre d'estil de l'Ajuntament de Barcelona* (1995),⁹⁶ elaborat pel Centre de Normalització Lingüística de Barcelona, sota la direcció de Joan Solà, estableix (v. l'annex 7: 5a) que l'article personal no s'usa “en textos de caràcter formal” però sí que “és adequat en casos poc formals”. A banda aquesta referència a l'article personal, el *Llibre d'estil de l'Ajuntament de Barcelona* dedica un capítol als “Tractaments protocol·laris”, en el qual s'ofereix una llista completíssima de les diferents formes de tractament que cal aplicar a les persones segons els càrrecs (acadèmics, eclesiàstics, militars, polítics o civils) que exerceixen.

8.6.2 Universitats

La Universitat de Barcelona i la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona, en sengles obres publicades sobre l'ús del llenguatge administratiu universitari, fan referència explícita⁹⁷ als tractaments en general i a l'article personal en particular. Així, els *Criteris lingüístics* (1989)⁹⁸ de la Universitat de Barcelona estableixen (v. l'annex 7: 5b) que, “en general, és recomanable no usar els articles personals”, i que “el tractament emprat en llenguatge administratiu és *senyor/senyora*, i no *en/na*”.

El *Llibre d'estil de la Universitat Pompeu Fabra* (1996)⁹⁹ indica (v. annex 7: 5b) que els articles definits *el* i *la* (que anomena articles personals) únicament es poden utilitzar, en registres formals, davant d'un “tractament genèric o protocol·lari”, com és ara “la senyora Anna Cadafalch”, “el professor Pous” o “el Molt Honorable Senyora Joan Raventós”. En cas de no utilitzar-se el tractament genèric o protocol·lari, es prescindeix d'article: “Isabel Puig i Pere Antich han estat nomenats...”, “Pompeu Fabra va codificar...” Desestima, per arcaic, el tractament mitjançant les formes *En* i *Na*. Finalment, el llibre d'estil de la Pompeu Fabra assenyala que “en situacions informals i col·loquials pròpies del llenguatge oral, en què es designen les persones únicament pel nom de pila i, eventualment, pel nom i el cognom o cognoms, cal referir-s'hi sempre amb els articles personals *el* o *en* per al masculí [...] i *la* –*na* es considera dialectal, propi del baleàric– per al femení.”

8.6.3 Entitats privades

La Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona i la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona són les dues primeres entitats privades que

publiquen el llibre o manual d'estil que regula la comunicació escrita interna o bé amb els clients o associats. El *Llibre d'estil. Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona* (1991),¹⁰⁰ dirigit per Joan Solà, assenyala (v. l'annex 7: 5c) que “no usarem l'article personal”, ni com a tractament de cortesia (amb majúscula inicial) ni amb el simple valor d'article, “ús impropí del llenguatge administratiu”. Això no obstant, i atesa la vitalitat de l'article personal a les Illes Balears, on aquesta entitat financera té nombroses sucursals, “es pot utilitzar si es creu convenient (i va en minúscula)”. Per la seva banda, el *Manual d'estil. Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona* (1995),¹⁰¹ elaborat per Pura Serena, prescriu (v. l'annex 7: 5c) també l'ús de l'article personal, tant amb valor de cortesia com amb simple valor d'article, en les comunicacions escrites de la Cambra.

8.7 Notes

1. Fabra (1891). Tenia tot just 17 anys.
2. Fabra (1954-1956, II [IX]: 56-57), vegeu-ne el text a l'annex 7: 1b. Fabra (1954-1956, I [IV]: 6), vegeu-ne el text a l'annex 5: e.
3. Fabra (1956), amb prefaci de Joan Coromines. A la pàgina 66, l'Institut d'Estudis Catalans es mostra reticent, mitjançant una nota, envers aquesta gramàtica de Fabra, la més lliure de condicionaments escolars i normatius: "L'Institut d'Estudis Catalans [...] creu oportú de recordar que aquest llibre no havia sofert la darrera revisió del seu autor i que se li ha de reconèixer un caràcter més informatiu que normatiu."
4. Segarra (1985: 9) posa en relleu aquest aspecte, referint-se a la reforma ortogràfica:

Ningú no pot ignorar que sense la Diputació de Barcelona que creà un organisme oficialment investit d'autoritat, la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, no s'hauria aconseguit la unificació ortogràfica que tants d'escriptors desitjaven. Ara bé, sense Fabra no s'hauria pogut fer tampoc una reforma de l'ortografia que hagués abocat a la unitat. D'intents de fixació ortogràfica, n'hi havia hagut molts durant la Renaixença (Jocs Florals, Acadèmia de Bones Lletres), que fracassaren no tan sols per la irreflexió d'escriptors i gramàtics, en contra del que opina Miracle (1968, 141-160), sinó sobretot per la incompetència d'aquells a qui hom havia encomanat de dur a terme aquella tasca, que eren incapaços, per manca de coneixements lingüístics, de fer un projecte engrescador i operatiu...

5. Institut d'Estudis Catalans (1992b), Institut d'Estudis Catalans (1995).
6. Solà (1987: 9-10).
7. Anguera (1997: 27). El mateix Anguera (1997: 51) afirma: "Que el català era la llengua del país ho demostren diversos fets, dels quals eren conscients els coetanis. El castellà era la llengua dels impostos i del poder i això vol dir, es miri com es miri, una llengua imposada, mal vista i en bona part desconeguda com a pràctica habitual per la majoria de la població que la sentia com a externa i sobreposada a la seva quotidianitat." Coincideix amb Carbonell (1979: 100-101):

L'adhesió popular a la pròpia llengua és un fet fonamental per a comprendre el fenomen de la vitalitat del català modern. La llarga llista dels apòlogistes de la llengua catalana, des de Baldri Rexach i Josep Ullastre, en ple segle XVIII, fins als redactors del *Report de treball* sobre l'ús oficial del català publicat clandestinament per l'Assemblea de Catalunya el 1974, es troben sistemàticament en relació amb el món popular. En general, els autors de gramàtiques i diccionaris, des del mateix Ullastre fins a Antoni M. Alcover i Pompeu Fabra, també s'hi troben. [...] La burgesia industrial, la nova classe dominant, procedia dels estaments populars i en mantingué la llengua. Desapareguda l'aristocràcia castellanitzada com a poder econòmic important, el procés de reivindicació lingüística i cultural hi ha tingut dues línies de desenvolupament: d'una banda, la promoguda per la burgesia, nova

classe dominant –a Catalunya, no a l'Estat–, a través d'institucions culturals com els Jocs Florals o polítiques com la Mancomunitat; de l'altra, la que ha recolzat en les classes populars, que al segle XIX ha tingut la realització cultural més sobresortint en el teatre i al segle XX la realització política de la Generalitat...

8. Rico-Solà (1995: 47) indiquen: “Un altre dels principis del reformador era que la llengua referencial havia de ser *continuadora de la llengua parlada*, principi irrenunciable en una llengua encara viva i amb plena vitalitat si es pretenia que fos vehicle de la comunicació i no tan sols dels erudits o els poetes.” Pericay -Toutain (1996: 34-36, 41 i 46) assenyalen: “Els dos únics camins que pot enfilat [tot aquell que vulgui escriure en català a mitjan segle XIX] són el de la llengua medieval, idealitzada i estafeta per la poesia flouresca, i el de la llengua parlada, deformada per la influència del castellà però en un estat menys depauperat del que en general s'ha volgut fer creure. La prova [...] és que la van encertar molt més els que van mirar de resoldre el problema per la via d'aquesta segona opció.” Com a mostra de dos escriptors que segueixen aquesta via, assenyalen Robert Robert i Jacint Verdaguer: “Si haguéssim de posar una data concreta als orígens de la prosa catalana moderna, potser l'hauríem de fixar al 1985, any en què Robert Robert comença a publicar els seus articles a la revista satírica *Un Tros de Paper*, dirigida per Albert Llanas. [...] Pel que fa a la llengua, al material de base del seu ofici, escrivia en el buit: amb una tradició de prosa interrompuda, l'únic suport genuí de què podia valdre's era el de l'oralitat.” “Verdaguer és sens dubte el prosista català més influent de la Renaixença, però l'aportació de Robert resulta imprescindible. [...] El seu mèrit principal [de Verdaguer] com a prosista [és] el d'haver construït la llengua literària moderna sobre la base del català col·loquial.”
9. Especialment a Solà (1977), Solà (1987) i Segarra (1985).
10. Segarra (1985: 147).
11. Rico-Solà (1995: 23).
12. Anguera (1997: 18).
13. Vegeu la primera bibliografia sistemàtica de Pompeu Fabra (156 fitxes), sense limitació temporal, a Marçet-Solà (1998a). Mesos després de la publicació d'aquesta obra, Marçet-Solà (1998b: 127-222) presenten aquesta mateixa bibliografia amb l'esmena d'alguns lapsus, amb l'afegit d'unes quantes notícies i amb retocs minúsculs.
14. Fabra (1954-1956).
15. Fabra (1932b).
16. Fabra (1891: 28 i 95).
17. Bofarull-Blanch (1867: 11-12). Antoni de Bofarull, que va escriure aquesta gramàtica en col·laboració amb Adolf Blanch, era el representant més qualificat de la modalitat “acadèmica” de la llengua; considerava que calia recuperar el català dels segles XVI-XVIII.
18. Ballot (1815 [?]: 27-28).
19. Fabra (1932a).

20. Fabra (1956: 29).
21. Aplegades dins "Suplement al *Diccionari general de la llengua catalana* (addicions, modificacions i supressions)", a Institut d'Estudis Catalans (1990: 9-67), i dins "Suplement al *Diccionari general de la llengua catalana* (addicions, modificacions i supressions)", a Institut d'Estudis Catalans (1992a: 37-70).
22. Institut d'Estudis Catalans (1995).
23. *Diccionari de la llengua catalana* (1988).
24. *Gran diccionari de la llengua catalana* (1998).
25. Institut d'Estudis Catalans (1992b: 18).
26. Institut d'Estudis Catalans (1992b: 9 i 11).
27. Institut d'Estudis Catalans (1992b: 8). En un altre punt de la "Introducció", l'Institut d'Estudis Catalans (1992b: 9) afirma: "Els primers [registres formals] denoten les maneres expressives del registre elevat, pròpies d'un llenguatge asèptic i lògic, gramaticalment correcte, conceptualment més equilibrat i estèticament més elegant, que en principi caracteritza, entre d'altres, l'estil neutre dels mitjans de comunicació."
28. A Coromina (1991: 27, 30-31), sobre l'*entrevista de personalitat*, s'hi llegeix: "L'entrevista de personalitat sol constituir un producte estètic que recrea literàriament un personatge. En aquest sentit, admet la reproducció de les varietats lingüístiques de l'entrevistat (social, geogràfica i generacional), i també certs recursos o característiques de la llengua parlada més informal." Quant als *articles d'opinió*, s'hi llegeix: "Es respecta la varietat i el registre lingüístic que els col·laboradors utilitzen en els articles d'opinió, però s'hi esmenen les incorreccions gramaticals (si n'hi ha)..." També pel que fa a les *cartes del lector*: "...s'hi respecta la varietat i el registre lingüístics de l'autor..."
29. Solà (1977: 91-197) estudia en detall les interpretacions restrictives i fins errònies de la doctrina de Fabra.
30. Marvà (1937: 41).
31. Miracle (1938: 103-104).
32. Roca-Pons (1971: 148) sosté que "la construcció més genuïna en català és *en Josep*, i no *el Josep*".
33. Els articles publicats al setmanari *Tele/Estel* aparegueren aplegats tres volums a Jané (1973). Els que publicà al diari *Avui* foren recollits parcialment en quatre volums a Jané (1977-1980).
34. Jané (1962: 71) i Jané (1968: 88-89).
35. Jané (1980: 3).
36. El problema deu raure a determinar en quin punt de l'espai i del temps comença l'absència de l'article. El mateix Jané, en la seva traducció del francès de *L'afer N'Gustro*, de Manchette (1984), novel·la que situa fonamentalment la història en la França contemporània, amb uns personatges que mantenen sovint unes relacions no formals, prescindeix sistemàticament de l'article personal (v. 9.2.1).

37. Badia (1962, I: 158).
38. Badia (1994: 446-447 i 450-451).
39. Començà amb la publicació d'*El català en fitxes*: Ruaix (1968).
40. Ruaix (1998: 85-86).
41. Ruaix (1994: 94-95).
42. Castellanos (1991: 100).
43. Abril (1997: 41).
44. López del Castillo (1999: 188).
45. Bruguera (2000: 221).
46. Qualificatiu de Rico i Solà (1995: 21).
47. Ros (1764: 89-90 i 164).
48. Fullana (1915: 83).
49. D'acord amb la informació obtinguda d'Alcover i Moll (1980, IX: 941).
50. Sanchis Guarner (1950: 215-216).
51. Efectivament, Fabra (1954-1956, II [X]: 56-57) havia escrit:

Dèiem una vegada a un escriptor valencià: "Nosaltres, catalans, no desitjaríem altra cosa sinó que emprenguéssiu una obra de forta depuració del vostre idioma, encara que no us preocupéssiu gens d'acostar-vos al nostre català; que tractéssiu de descastellanitzar el valencià i de redreçar-lo i d'enriquir-lo procurant acostar-lo al valencià dels *vostres* grans escriptors medievals. Així, tot fent una obra purament valencianista, us trobaríeu haver fet una obra catalanista, d'acostament al nostre català: elevant la vostra llengua escrita per damunt els parlars valencians actuals, recolzant-la en el valencià del segle XV, produiríeu un valencià que no seria pas una llengua altra que la catalana nostra, sinó la modalitat valenciana de la llengua catalana, al costat de la nostra modalitat catalana i de la modalitat balear."

Molts valencians i balears creuen encara que l'obra d'unificació del català escrit suposaria la supeditació de llurs varietats dialectals al català de Catalunya. No, no es pretén de supeditar cap varietat a una altra: es tracta simplement que dins cadascuna de les tres grans regions de llengua catalana, es realitzi una obra de depuració, de redreçament de la llengua.

52. El també valencià Pitarch (1977: 56) dedica una frase a l'article personal recollint segurament la doctrina de Sanchis Guarner: "El català compta, a més, amb l'article personal *en/na*: Ex.: En Maragall, Na Teresa."
53. Barberà i altres (1980: 89).
54. Giner-Pellicer (1985: 146).
55. Giner-Pellicer (1989: 244-245).
56. Pellicer-Giner (1997: 98).
57. Ferrando-Nicolàs-Pérez Saldanya-Salvador (1986: 417).
58. Moll (1968a). Dedicada a Antoni M. Alcover i a Pompeu Fabra. Vegeu també la nota 60 del cap. 4.
59. Seguí (1993: 32-34).

60. Morey-Melià-Corbera (1994: 104).
61. Mas i altres (1983).
62. Mas i altres (1984).
63. Mas i altres (1992).
64. Marí (1992: 15-16).
65. Mas i altres (1992: 270-271 i 401).
66. Mas i altres (1984: 245).
67. Yates (1975: 28-29).
68. Terry-Rafel (1977: 31-32).
69. Tió (1986: 94-95).
70. Els llibres d'estil per a la redacció periodística tenen el seu origen en les grans agències d'informació (UP, UPI, AFP, Reuter), els quals han estat la font d'inspiració dels llibres d'estil dels periòdics i dels mitjans audiovisuals. L'agència nord-americana Associated Press redacta el primer llibre d'estil el 1953, i el publica el 1960: *The Associated Press Stylebook* (1960).
71. Actualment el *Diari de Barcelona* únicament es pot llegir en versió digital a través d'Internet a l'adreça <<http://www.diaridebarcelona.com>>.
72. *El 9 Nou* publica actualment dues edicions setmanals per a les comarques d'Osona i el Ripollès; també dues de setmanals per al Vallès Oriental, i apareix diàriament al Vallès Occidental.
73. *Un model de llengua pels mitjans de comunicació. Llibre d'estil del Diari de Barcelona* (1987).
74. *Un model de llengua pels mitjans de comunicació. Llibre d'estil del Diari de Barcelona.* (1987: 25-26).
75. Coromina (1991).
76. Coromina (1991: 17 i 43-44).
77. *Llibre d'estil del diari Avui* (1997).
78. *Llibre d'estil del diari Avui* (1997: 8 i 15-17).
79. Les distingeix de l'anomenada *entrevista de declaracions* (o *informativa*), que se centra en allò que opina, comenta i diu la persona entrevistada, coneixedora o protagonista d'uns fets d'actualitat, d'una qüestió o d'un problema.
80. Coromina (1991: 27).
81. Mestres i altres (1995).
82. Catalunya Ràdio (1995) [Edició d'ús intern]
83. Televisió de Catalunya (1995).
84. Televisió de Catalunya (1997). De fet, aquesta obra és una refosa i una ampliació d'una d'anterior: Comissió de Normalització Lingüística de Televisió de Catalunya (1993).
85. Catalunya Ràdio (1995: apartats 1 i 8).
86. Catalunya Ràdio (1999: apartat 40).

87. Televisió de Catalunya (1995: 6).
88. És evident el canvi de criteri sobre aquesta qüestió. El mateix Vallverdú (1987: 93) sostenia el 1987: “Respecte a l'article personal cal no usar-lo mai en nivells formals. Considero, també, difícilment defensable l'ús de l'article personal en doblatges de pel·lícules, excepte si és un ús restringit.”
89. Lacreu (1990).
90. En els inicis de la Generalitat republicana, anomenat *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*; posteriorment, a partir del gener de 1933, *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, i encara més tard *Diari Oficial del Govern de la Generalitat de Catalunya*. D'altra banda, cal ressaltar la publicació, més recent, de dues revistes especialitzades en el llenguatge administratiu i jurídic: *Llengua i Administració* (1982-1994) i *Revista de Llengua i Dret* (1983-).
91. Badia-Duarte (1979).
92. Duarte (1979).
93. Duarte-Alsina-Sibina (1991: 93).
94. *Telèfon lingüístic* (1993) [Edició fotocopiada d'ús intern]
95. *Criteris lingüístics* (1995).
96. Solà (1995).
97. A Universitat Politècnica de Catalunya - Servei de Llengües i Terminologia (1989) es fa una descripció bàsica del llenguatge administratiu aplicat a la universitat, en la qual no s'esmenta explícitament l'article personal o les possibles formes de tractament, tot i que els models documentals que s'hi exposen presenten els noms de persona sense article, amb el tractament genèric de *senyor -a* o bé amb el tractament protocol·lari que correspongui a la persona al·ludida: “Magnífic i Excel·lentíssim...”, “Il·lustríssim...”
98. Universitat de Barcelona - Servei de Llengua Catalana (1989).
99. Servitje (1996).
100. *Llibre d'estil. Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona* (1991).
101. Serena (1995).

9 Narrativa literària i cinematogràfica després de la reforma

9.1 De la llengua de la *polis* a la llengua de la *tribu*

És palès que en català es recorre a l'article personal especialment en els usos espontanis o no planificats de la llengua (generalment propis de la comunicació no mediatitzada), sobretot orals però també en l'escriptura amb un cert grau d'espontaneïtat o que recrea l'oralitat. I aquesta anteposició de l'article als noms de pila, cognoms o sobrenoms no implica necessàriament coneixença, tracte personal o familiaritat amb la persona que és esmentada (viva, morta, cèlebre, il·lustre, anònima, mereixedora de respecte, catalana, no catalana, etc.).¹ Si bé es tracta d'un fet idiosincràtic del català, els altres idiomes analitzats en aquest estudi (v. cap. 2) anteposen, encara que esporàdicament, un article (coincident amb el definit) als noms de persona, sempre confinat a usos no formals de la llengua i circumscrit, a més, a unes varietats regionals, especialment en medis rurals (el portuguès i del gallec, això no obstant, en fan un ús superior; v. 2.5).² El català i les altres llengües analitzades coincideixen, tanmateix, a prescindir-ne en els usos no espontanis o planificats de la llengua (propis de la comunicació elaborada, generalment dels contactes públics i indirectes, mediatitzats especialment per l'escriptura o per la tecnologia; v. 10.4), en allò que Mallafrè anomena la llengua de la *polis*, "més impersonal, garantia d'objectivitat",³ allunyada de l'emotivitat de la llengua privada de la *tribu*.

L'activitat literària (com també el comerç, la indústria, la ciència, la tècnica, l'administració, els serveis, els mitjans de comunicació de massa, etc.) pertanyeria en principi a la llengua de la *polis* pel fet que n'utilitza certs mitjans, com ara el contacte indirecte a través de l'escriptura, "una certa «normativa» que confereix als autors caràcter d'«autoritats» lingüístiques de *polis*, una visió supratribal amb vocació d'universalitat conscient i una progressiva especialització i professionalització que defuig l'anonimat". La literatura, però, sovint abraça (especialment la narrativa i el teatre) "el món emotiu, directe, amb cert to artesanal, de la tribu",⁴ tal com sosteníem a 3.2.4 en tractar de la recreació de l'oralitat i tal com il·lustra el mateix Mallafrè en la traducció al català (1981) d'*Ulisses*, de James Joyce,⁵ en la qual introdueix en nombrosos passatges –i com una marca més de l'oralitat espontània catalana– l'article personal.

Semblantment, el cinema (pel·lícules, telefilms o telesèries), que combina diversos codis (l'oral, el visual, el musical i l'escrit), se sustenta en un guió escrit (previ i ocult) en què, entre altres elements, conté els diàlegs dels personatges de la història. Aquests diàlegs, planificats prèviament i que constitueixen l'estructura conversacional que farà avançar la història, pretenen d'aconseguir en l'espectador una il·lusió d'espontaneïtat oral; i per fer creïble aquesta espontaneïtat i donar versemblança als diversos personatges, sovint els diàlegs conformen un veritable joc de varietats i registres lingüístics. Així, el mode escrit i el mode oral s'interrelacionen, en els diàlegs cinematogràfics, i creen una situació comunicativa mixta: el mode discursiu que Gregory i Carroll (v. 3.1.4) anomenen el "text escrit per ser dit com si no estigués escrit".⁶ Ara bé, l'*oralitat pura* posseeix unes característiques i uns recursos (v. 3.1.1 i 3.1.2) no coincidents exactament amb l'oralitat depurada dels guions cinematogràfics. Això no obstant, una de les

marques de l'oralitat que reprenen o reproduïxen els films, telefilms o telesèries (doblats, subtitulats o produïts originàriament en català) sol ser l'anteposició de l'article personal als noms propis de persona (v. 9.4.1 i 9.4.2).

Cal comprovar, encara que sigui de manera fragmentària i aleatòria, com la normativa i la doctrina que ha generat (v. cap. 6 i 8) pot haver influït en els usos de l'article personal, i verificar el valor que els concedeixen traductors i escriptors catalans contemporanis en la narrativa literària, sobretot en els diàlegs, i en els guions cinematogràfics de pel·lícules, telesèries o telefilms doblats al català o escrits originàriament en aquesta llengua. Quant a la literatura, aquesta llambregada, que és complementària a l'anàlisi feta de l'*Antologia de contes catalans* a l'apartat 3.2, parteix de textos traduïts o elaborats des dels primers anys de la reforma fabriana. Quant al cinema (doblats o produïts directament en català), aquesta verificació dels usos i valors de l'article personal parteix, per raons sociolingüístiques evidents, de material elaborat o doblat a partir dels anys 80, després de la creació de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, període en què la normativització de la llengua fa anys que és una realitat.

9.2 La narrativa literària traduïda

Tal com mostren les dades obtingudes de l'anàlisi de l'*Antologia de contes catalans* (v. 3.2.5), els textos publicats durant la primera meitat del segle XX presenten progressivament els percentatges més baixos d'ús d'article davant el nom dels personatges. Aquesta tendència, com hem vist, coincideix amb l'evolució estètica de les narracions analitzades: a mesura que els escriptors s'aparten de la recerca de la realitat com a matèria artística i es decanten cap a la construcció de textos autònoms, amb el propi sistema de referents, reveladors en alguns casos

d'un món cultural refinat o cosmopolita (o bé presentadors d'una realitat manipulada en termes intel·lectualitzats, en uns altres), hi és més escassa la presència de l'article personal.

9.2.1 Abans del desenvolupament dels mitjans audiovisuals

La tendència a prescindir d'article és més evident en les traduccions d'aquest mateix període, malgrat l'opció defensada públicament per Ruyra amb motiu de la seva traducció de *Rondalles de poble* (1924) i la polèmica subsegüent (v. cap. 6). N'és una mostra paradigmàtica la traducció que Francesc Payarols fa de la novel·la russa d'Ivan Turguènev, *Pares i fills* (Proa, 1929):

–Veus, tu i jo –deia aquell mateix dia en havent dinat **Nicolau Petròvitx** al seu germà, asseguts al despatx– resulta que som homes antiquats, que ja hem fet a tots. Qui sap? Tal vegada **Basàrov** tenia raó; ara, he de confessar que una cosa em sap greu: precisament ara que esperava començar a viure en gran intimitat i acord amb **Arcadi**, resulta que jo m'he quedat enrera.⁷

Tot i que Payarols hi tradueix els noms de pila dels personatges (*Nicolau i Arcadi*) i malgrat la proximitat de les seves relacions dins la història, s'anomenen entre ells sense l'article personal, de la mateixa manera que ho fa el narrador, que és extern a la història.

Un exemple semblant el trobem en les traduccions al català de *Contes*, d'Edgar A. Poe, fetes per Riba l'any 1918 (revisades i corregides el 1953 i reimpresses el 1980).⁸ En aquest cas, els contes solen situar la història al París de 18... (la data exacta queda en suspens en les narracions), i són explicats per narradors interns; de vegades qui hi fa de narrador és l'amic íntim de l'investigador C. Auguste Dupin, l'omnipresent detectiu de prodigioses facultats d'anàlisi. Malgrat aquest

relació d'amistat, s'anomenen sense l'article personal en la versió catalana, tal com passa amb els altres personatges, als quals Riba, a més, generalment no tradueix el nom, llevat de rares excepcions, com ara *Maria Roget* o *Eugènia Salsafette* i els sobrenoms de *Doctor Quirà* i de *Professor Ploma*, aquests tres últims formant part d'una narració grotesca.

Possiblement, aquesta tendència a prescindir d'article en traduccions de la primera meitat del xx és paral·lela a la dels contes catalans abans esmentats, en què, com més s'aparten de la realitat immediata i quotidiana més prescindeixen de l'article personal i de la recreació de l'oralitat en general. En el cas de les traduccions, en què aquesta desvinculació de l'oralitat és encara més accentuada, segurament hi té un paper determinant el fet que les històries traduïdes reflecteixen o mostren societats o mons sovint allunyats (en l'espai i de vegades en el temps), o notablement diferents, dels que coneix el gruix de receptors de les traduccions. S'hi accentua, doncs, aquella "visió supratribal amb vocació d'universalitat", que reclamaria, en paraules de Mallafrè, una llengua "més impersonal, garantia d'objectivitat",⁹ superadora de l'emotivitat o dels límits domèstics i coneguts. I aquesta concepció, consegüentment, comportaria aquesta tendència a prescindir de l'article en la narrativa traduïda dels primers 50 anys del segle xx, tal com sol succeir, d'altra banda, en la majoria de textos de registres formals, de caràcter neutre, expositius o informatius (v. 10.3.2).

Abans que la televisió o el cinema familiaritzessin a fons la societat catalana amb històries policíacques o de l'anomenada *sèrie negra*, per exemple, aquests mons o submons, sovint d'àmbit nord-americà, eren probablement percebuts pel traductor i pel lector català com a estranys o llunyans en l'espai i en la mateixa concepció de la societat. Possiblement per aquest fet, la col·lecció "La Cua de Palla" d'Edicions 62, dedicada fonamentalment al gènere policíac o d'intriga i, ocasionalment a la

novel·la negra, presenta traduccions en què s'omet l'article personal gairebé sistemàticament. Dirigida per Manuel de Pedrolo, és una "col·lecció de novel·les policíiques, gènere literari que arreu del món compta amb nombrosos i fidels seguidors i que ací havíem de llegir sempre en llengües manllevades; ara podem fer-ho en la nostra (de moment seran obres estrangeres que a fora han conegut grans tiratges)", segons la publicitat del primer número de la col·lecció.¹⁰ La col·lecció va aparèixer regularment del 1963 al 1969 (amb 70 títols), però l'editorial va haver de tancar-la perquè comercialment no funcionava. Per Fuster, "no s'havien guanyat nous lectors i els consumidors habituals de productes literaris en llengua catalana no acceptaren allò que la novel·la que anomenem de «lladres i serenos» no és un subproducte literari".¹¹ Però a partir del 1981 es va reprendre com a "Seleccions de La Cua de Palla" i, posteriorment (1986), s'hi van incorporar nous títols. La col·lecció ha traduït al català els escriptors més importants del gènere, com ara Hammett, Cain, Macdonald, Millar, Chandler, MacCoy, Le Carré, Spillane, Conroy, Williams, etc.

Com a mostra de l'absència d'article personal davant els noms propis hi ha, dins "La Cua de Palla", *La clau de vidre* de Dashiell Hammett, traduïda per Rafael Tasis (1963);¹² la versió catalana juga hàbilment, segons les relacions que mantenen els diversos personatges de la història, amb els tractaments de tu, de vós o de vostè.¹³ Això no obstant, l'article personal hi és totalment absent. Com també és absent d'una altra novel·la de la mateixa col·lecció: a *Qui mana*, de Mickey Spillane, traduïda precisament per Pedrolo (1964), no hi ha correspondència entre un llenguatge volgutament popular o espontani i l'absència de l'article personal, tal com il·lustra aquest fragment:

Cat va dir:

—Anem's-en, **Deep** —i m'agafà pel braç.

Em vaig posar el barret i vaig obrir la porta perquè sortís **Helen**, però **Cat** li passà davant. [...]

–Ho saps? Ho saps de veritat? Sabies què feies quan vas permetre que **Lenny Sobel** s'engresqués amb tu? Un pinxo que et porta dotze anys. Ho sabies quan **Bennett** et duia penjada del braç...?¹⁴

O com il·lustra aquest altre, de la traducció que Albert Jané va fer de la novel·la francesa *L'afer N'Gustro*, de Jean-Patrick Manchette (1984), en la qual traducció opta per l'absència de l'article personal, però no té altre remei sinó servir-se'n en l'expressió "en Daixonses":

–No és pas que estigui gelosa, jo –diu **Jacque**–. És una qüestió de moral. Tu no ets una bona companyia, per a **Anne**. [...]

–**En Daixonses** no sé què, sí, **Reich Wilhelm**. (Me'n recordo de sobte). Aquest que t'omple tant de satisfacció. Un element ben parit. [...]

Reich era un tipus ben parit. Era partidari de tot, mentre li fes passar-se-la bé.¹⁵

9.2.2 Després del desenvolupament dels mitjans audiovisuals

Però el desenvolupament i extensió dels mitjans de comunicació de massa, especialment els audiovisuals a partir dels anys 70, van acostar al gran públic societats i mons altre temps llunyans, poc o gens coneguts i fins exòtics, amb els quals va acabar familiaritzant-se.¹⁶ La coneixença d'aquestes *noves* societats, caiguda la barrera cultural i psicològica, pot haver afavorit l'ús de l'article personal en les traduccions literàries, especialment de la narrativa que reflecteix o recrea situacions quotidianes, encara que pertanyin a cultures o societats força diferents de la catalana. En pot ser una mostra la traducció de l'anglès de la novel·la *Una conxorxa d'enzes*, de John Kennedy Toole, feta per Maria-Antònia Oliver (Pòrtic, 1988), la qual hi utilitza l'article personal:

L'ignatius va firmar el rebut de correus i va tornar corrents a la seva cambra. Va tancar la porta amb clau.

–Què és, fill? –va preguntar la senyora Reilly des del rebedor.

L'ignatius va mirar la marca de Correu Aeri Lliurament Especial estampada damunt el sobre. [...]

–Ignatius, què és això que has rebut, fill?

–Un comunicat de **la Myrna Minkoff**.

–I què vol ara, aquesta noia?

–M'amenaça de suïcidar-se si no li juro que el meu cor només li pertany a ella. [...]

–Ai, Senyor –va sospirar **en Dorian**–. Que no cal·leu mai?

–Tinc els braços tots rovellats –va dir **en Timmy**–. Quan agafi **en Billy** i **en Raoul**...

En aquest text, Oliver va més enllà, en la recreació d'una llengua col·loquial, de la simple inclusió de l'article personal, i hi utilitza altres marques col·loquials o populars del català actual: marques fonètiques, morfològiques i lèxiques que alhora pertanyen a varietats generacionals i socials fàcilment identificables:

–Uaaaa! 'Xò's guapo, sí s'nyor. lo només hi 'nat a ' scola dos s-anys en tota la vida. La mama feia d'escarràs, renta que renta la roba merdosa dels s-atres i dingú no'm va xerrar d'escola. Passava'l dia pel carrer fent el ronso. lo, de rodolons, la mare, de bugada, i dingú no'm va 'nsenyar ni una puta mè.¹⁷

També la traducció catalana de *Quer pasticciaccio brutto de via Merulana*, de Carlo Emilio Gadda, feta per Josep Julià amb el títol *Quell merdé horrible de via Merulana* (Proa, 1995), vol adaptar al català d'avui la multiplicitat de variants lingüístiques del text italià de Gadda; així, Julià opta per fer conviure, al costat d'un mosaic de tipus humans, un autèntic joc de varietats i registres lingüístics. Hi inclou, per exemple, marques del valencià i del central –i les *inevitables* interferències del castellà– amb una clara funció caracteritzadora dels personatges. El resultat, però, és discutible: la versemblança de la història se'n pot

ressentir en constatar-se que certs personatges hi empen un valencià o un barceloní interferits de castellanismes en un ambient netament italià. Ara bé, com a exercici d'estil, a la manera de Raymond Queneau, la provatura és vàlida:¹⁸

Amb tota aquella logística, el doctor Fumi havia perdut una mica de vista la gitana, la xicota del torinès. Aparentment, els polis estaven empantanegats.

“Més val que nos parles de les arracàs.”

“Iò no les hi vist. Pro hu sap tuthom: dugues racades...” [...]

“No, no, no és que se n'ensurtís a sablassus: però, vaia, és l'edat, amb totes les bones tentacions que trobes por ahí: ià m'entén, un nanu aixís... si no és que va curt de calés, per lu atru no pot ser gens curt.”

D'altra banda, l'ús intermitent de l'article personal per part del narrador posa en perill una part de la coherència del mateix text:

La Zamira li parlava aleshores, a **Diomede**, amb una feina d'ulls i un galop de llavis dignes d'un ministre... [...]

Si pujava, havien de trobar-la sens dubte, **la Camilla Mattonari**, així ho va dir **Lavinia**, talonejant damunt l'asfalt... [...]

La Lavinia va implorar al caporal que la deixés esperar...¹⁹

Altres traduccions de narrativa dels últims 15 anys confirmen aquesta extensió de l'ús de l'article personal davant els noms de personatges, especialment en l'estil o discurs directe, quan el narrador els cedeix la paraula en situacions de comunicació no formals.

Rovira i Fustegueres, en un article sobre la traducció al català de novel·la curta xinesa del XVII,²⁰ mostren els problemes (i les solucions que han adoptat) en la traducció de *huaben*, relats escrits per ser llegits, que alhora provenen d'històries orals de producció anònima. Els problemes de traducció dels *huaben* provenen, d'una banda, de la temàtica mateixa (les narracions inclouen personatges històrics i llegendaris, reflecteixen fidelment fets històrics, el calendari xinès tradicional, els

ritus i el complex sistema administratiu de la Xina); de l'altra, la dificultat de la traducció rau també en el llenguatge dels textos originaris: ús d'una llengua molt sintètica i polisèmica, pràcticament mancada de connectors, amb una gran abundància de frases juxtaposades i pocs signes de puntuació, amb figures retòriques que no sempre tenen equivalències catalanes, amb un simbolisme difícil de copsar pels lectors de la traducció, amb barreja de registres i recursos expressius. Malgrat aquesta distància cultural, lingüística, geogràfica i cronològica (la Xina del XVII i els Països Catalans del XX), les autores de les traduccions no han dubtat a incorporar l'article personal davant els noms dels personatges xinesos (ni tan sols esmenten aquest aspecte en el seu article de presentació):

La Sanqiao'er pensava en la promesa que li havia fet el seu marit abans de marxar, i com més hi pensava, més nerviosa es posava.

Però deixem-nos de fútilses. El fet és que **en Xingge** seguia els passos de son pare i viatjà amb ell diverses vegades.²¹

Això no vol dir, però, que la incorporació de l'article personal en les traduccions dels últims anys segueixi sempre uns mateixos criteris o pautes. *La meva família i altres animals*, de Gerald Durrell, traduïda també per Julià (Empúries, 1988), utilitza davant els noms propis de persona l'article segons el sistema *en, l' i la, l'* (*la Margo, en Leslie*), tant el narrador intern com els altres personatges; curiosament, per als animals, l'article masculí és *el* (*el Roger*, un gos; i *el Quasimodo*, un colom), com en els casos observats en *l'Antologia de contes catalans* (v. 3.2.5.4 i 8.4.1.6):

El Quasimodo insistia a dormir dins de casa; cap mena de manyagueries ni de renys no aconseguiren de fer-lo habitar el colomar que li havien construït. Ell preferia de dormir als peus del llit de **la Margo**. [...]

Va proferir un crit d'esglai que va fer que **la Lougarètzia** deixés caure un plat i va fer sortir **el Roger** de sota la taula, bordant frenèticament. Amb

un moviment ràpid de la mà va llançar volant el malaurat escorpí sobre la taula, que va aterrar just entre **la Margo** i **en Leslie**.²²

A la traducció d'*Amors difícils*, de Milan Kundera, feta a partir del txec per Monika Zgustová (Destino, 1987), el narrador, que també és intern, prescindeix en aquest cas de l'article personal; però quan cedeix la paraula als altres personatges de la història (en estil directe i en estil indirecte) o quan ell mateix actua com a personatge, hi fa servir l'article (*en, l' i la, l'*); d'aquesta manera, la traductora vol distingir expressament la funció de narrador de la d'actuant:

–Posa'm més aigüerent –em va dir **Klára** i jo no hi tenia res en contra.[...]

Klára no em va contradir i vam passar la nit en una felicitat harmoniosa. [...]

Em va trucar a la facultat i em va dir:

–Escolta, ja has rebut aquell escrit d'**en Zátureck**? [...]

Em va anunciar, molt respectuós, que era **en Zátureck**.²³

Quim Monzó, a la traducció de *Les cròniques marcianes* (Bruguera, 1983), de Ray Bradbury, prescindeix sempre de l'article personal; tant per al narrador, que aquí és extern a la història, com per als diàlegs dels personatges (en algun passatge, però, al traductor se li *escapa* l'article):

A les onze, **Tom** no era a la barca. La senyora LaFarge estava ben pàl·lida. [...]

–**Lavinia** ha tornat a casa seva aquest vespre –va dir **Mike**, fumant–. [...]
Des d'aleshores, els Spaulding no han estat gaire bé. **Joe** anava dient, pertot arreu, que no era pas morta. [...]

–Al Carrer Major. Els Spaulding hi eren, comprant les entrades per anar al cine. De sobte, enmig de la gentada, **la Lavinia**.²⁴

Jordi Arbonès, a la traducció de *Tròpic de Càncer* (Aymà, 1976), de Henry Miller, fa que el narrador (que ara és intern) utilitzi unes vegades l'article i que unes altres vegades l'ometi (sense cap funció aparentment caracteritzadora); els personatges, en canvi, fan servir sempre el sistema *en, l' i la, l'* :

Caminem per la Rue du Château avall, buscant l'**Eugène**. [...]

 I ara tenim l'**Elsa**. Aquest matí tocava el piano. [...]

 Camí de correus, **Boris** i jo parlem del llibre. [...]

 Però **Elsa** comença de posar-me neguitós. [...]

 Sóc al balcó del pis de **la Tania**. [...]

 Tot d'una, **Tania** comenta: [...]

 –Has de fer-te digna. **En Sylvester** és el teu Déu.

 I mentre **Sylvester** és dalt, patint [...]

 "Sabeu què és la felicitat perfecta? Seure al costat de **la Fanny**, quan **la Moe** i **en Murray** se n'han anat a dormir..." [...]

 I **Fanny** seu al divan, com si fos a l'oleògraf, amb **Moe** a un costat. [...]

 Quan tornà a París amb **la Ginette**, tenia un vestuari totalment nou. [...]

 Però bon punt s'allunyà de **Ginette**, ens obrí el cor. [...] ²⁵

Francesc Parcerisas, a *El Hòbbit o viatge d'anada i tornada* (La Magrana, 1983), de Tolkien, fa que el narrador, extern, i els personatges utilitzin sistemàticament l'article personal, sempre *en, l' i la, l'* :

Com us deia, la mare d'aquest hòbbit –és a dir d' **en Bilbo Baggins**– era la famosa Belladonna Took. [...]

 La veritat és que els Took no eren tan respectables com els Bagginsos, encara que sense cap mena de dubte eren més rics.

 I no és que **la Belladonna Took** tingués mai cap aventura després de convertir-se en senyora d'**en Bungo Baggins**. **En Bungo**, que era el pare d'**en Bilbo**, construï per a ella (i en part amb diners d'ella) el més luxós cau de hòbbit que hom pogués trobar. [...] **En Bilbo**, l'únic fill de **la Belladonna** [...]

 – [...] Si **l'Oin** i **en Gloin** no han perdut les capsetes amb l'esca potser podrem encendre un xic de llum [...] ²⁶

Joaquim Mallafrè, en la primera versió catalana de *Dublínesos* (Edhasa, 1988), de James Joyce, prescindeix sistemàticament de l'article personal, tant per al narrador, extern, com per als personatges; un any més tard, el 1989, se'n reedita la versió catalana i Mallafrè hi introdueix alguns canvis, suggerits per Parcerisas (aleshores director de la col·lecció "Clàssics Moderns", on apareix publicada la novel·la); entre els criteris de la col·lecció, hi figura l'ús de l'article personal. Així, la

segona edició, amb la indicació textual de "corregida", apareix amb l'article i amb algun altre canvi lingüístic, com ara l'ús de *per* (i no *per a*) davant infinitiu, o bé l'ús dels signes d'interrogació i d'exclamació a principi i final de sintagmes i frases. En la segona edició –i aquesta és una dada no gens menyspreable– l'article masculí utilitzat pel traductor no és *en* sinó *el*, que a Mallafrè (originari de Reus) li resultava, si més no aleshores, més habitual. Aquests dos fragments acarats ho il·lustren:

<i>Versió del 1988</i>	<i>Versió del 1989</i>
<p>Quan Paddy Leonard el cridà, va descobrir que parlaven de proeses de força. Weathers ensenyava els bíceps a la colla i presumia tant que els altres dos apel·laren a Farrington per a salvar l'honor nacional. [...]</p> <p>Quan Paddy Leonard digués "<i>Ja!</i>" cada un havia d'intentar abaixar la mà de l'altre fins a la taula.²⁷</p>	<p>Quan el Paddy Leonard el cridà, va descobrir que parlaven de proeses de força. El Weather ensenyava els bíceps a la colla i presumia tant que els altres dos apel·laren al Farrington per salvar l'honor nacional. [...]</p> <p>Quan el Paddy Leonard digués "<i>¡Ja!</i>" cada un havia d'intentar abaixar la mà de l'altre fins a la taula.²⁸</p>

Si bé el cas anterior mostra les diferències entre dues versions d'una mateixa novel·la, fetes pel mateix traductor, hi ha exemples en què un mateix text narratiu és traduït per dues persones diferents, amb les consegüents diferències pel que fa als resultats de les dues versions, degudes a criteris lingüístics i estilístics també distints, entre els quals hi ha la presència/absència de l'article personal. És el cas de dues traduccions de contes de Saki, totes dues del 1988: Jordi Larios, sota el títol *Truita bizantina* en tradueix, per a Quaderns Crema, una selecció; alguns d'aquests contes coincideixen amb els de la selecció que en tradueix Jacint Bofias, sota el títol *Bèsties i superbèsties*, per a Eumo Editorial. Mentre la primera selecció prescindeix sistemàticament de l'article personal, la segona el recull sempre (*en, l' i la, l'*):

EL NARRADOR DE CONTES

–A **Bertha** li va saber força greu descobrir que no hi havia flors al parc. [...]

–És el conte més bonic que he sentit mai –va dir la nena més gran, amb una decisió immensa.

–És l' *únic* conte bonic que he sentit mai –va dir **Cyril**.²⁹

(Traducció de Jordi Larios)

EL RONDALLAIRE

–**La Bertha** es va sentir molt trista quan va veure que no hi havia flors al parc. [...]

–És la rondalla més maca que he sentit mai –digué la més gran de les nenes totalment convençuda.

–És la *primera* rondalla maca que sento –digué **en Cyril**.³⁰

(Traducció de Jordi Bofias)

9.3 Prosa literària catalana

Deixant a banda les traduccions literàries, completem la panoràmica sobre els usos i valors de l'article personal reprenent alguns dels autors recollits en l'*Antologia de contes catalans* ja analitzada (Josep Pla i Mercè Rodoreda) i afegint-n'hi d'altres (J.V. Foix i Jaume Fuster), tots autors contemporanis i unànimement reconeguts.

J. V. Foix sol emprar sempre en les seves proses –*Gertrudis* (1927), *KRTU* (1932), *Diari 1918* (1956), *L'Estrella d'En Perris* (1963), *Catalans de 1918* (1965)–, a mode arcaïtzant i coincidint en part amb Ruyra i Fabra, la forma *En* (amb majúscula inicial) davant els noms i cognoms de catalans (començats en consonant) famosos o no, com a tractament de respecte o cortesia (curiosament, quan el nom comença en vocal, empra la forma *I'*, i no *N'*). El femení generalment és *la*, i no *Na*, encara que hi pugui aparèixer una *Na Constança*, o bé *Gertrudis* sempre sense article:

A mitja simfonia de **Haëndel** el teló, al mateix moment que jo pessigava l'anca de **Gertrudis**, va caure...

(*Gertrudis*)

En entrar a la sala d'exposicions, **En Dalí** amoixava un ocellàs multicolor [...]

Us heu deixat un bigoti com el d'**En Joan Miró** [...]

Aleshores ell em dibuixa i em pinta, damunt la tela, un pi (de **la Matilde**, de **l'Enriqueta**, de **la Josefina**)...

(KRTU)

La veu manyaga de **la Matilde** [...]

L'altre dia, amb **En Bernat** de Banyeres i **En Pere Baruç**, vam decidir d'anar-hi [...]

En Xori ens ha deixat pujar al seu carro [...] amb els sotracs, **Gertrudis** ha perdut la troca del fil [...]

Perquè era el seu sant, **l'Emília** ha cenyit l'embull de cabells que li enfosqueix els ulls...

(Diari 1918)

M'ha dit que **Na Constança** anys havia que era morta [...]

Quan **En Plana** i **En Planella** m'han deixat sol...

(L'estrella d'**En Perris**)

–Què en trec de llegir **Plutarc**, **Montaigne** i **Goethe**...? [...]

M'ha semblat que mercadejava dos llibres de **Nietzsche** en traducció castellana i un de **Valle-Inclán**. [...]

En López-Picó, que tenia vint anys [...]

Em diu **En Comelles** [...]

M'he llegit tot el comunicat d'**En Pompeu Fabra** [...]

Precedides d'un article d'**En Prat de la Riba** [...]

–Amb **En Prat**, **En Carner** i **En Fabra** –els he dit–, Catalunya té bons regents [...]

L'Obiols, sempre tan reservat i lent [...]

–N'hi ha que podrien servir de model a **l'Opisso**.

–O a **En Nogués**, **l'Obiols** o **l'Aragay**, he fet jo...

(Catalans de 1918)³¹

El Josep Pla de *Quadern gris* (Destino, 1966) i de *Notes disperses* (Destino, 1969) únicament fa servir l'article personal (formes *en*, *l'* i *la*, *l'*) davant aquells personatges més domèstics o familiars, no inclosos en l'esfera o en els interessos professionals i intel·lectuals de l'escriptor o del narrador: una tieta, una minyona, un campaner, etc. La resta de personatges, llevat d'algun cas escadusser i encara

esmentat en un diàleg, van sistemàticament sense article (o bé els precedeix un títol o tractament protocol·lari: *senyor -a, senyoreta, doctor, don...*):

Fa quatre anys que llegeixo, cada dia, el Glossari de **Xènius**. En aquest moment no sembla pas haver-hi, per a la secció **d'Eugeni d'Ors**, tant d'entendiment [...]

Al vespre, vaig al cafè del "Centro Fraternal". Hi trobo gairebé tots els meus amics. Hi ha **Tomàs Gallart, Joan B. Coromina, Enric Frigola, Josep Bofill de Carreres...**

Carner és probablement –tant si escriu en prosa com en vers– un dels retòrics més prodigiosos de l'època [...]

De les "Confessions" de **Rousseau**, en diu penjaments [...]

A la matinada, tracto, una vegada més, de llegir **Verdaguer** [...]

La tia Lluïsa (**la Lluïseta**) quan parla de religió [...]

Llegint **Víctor Català** m'he preguntat moltes vegades si a pagès hi ha la profusió de drames que l'escriptora hi suposa i hi veu [...]

Quan fa pocs dies **don Narcís Miquel** es moria pesant més de 130 quilos [...]

No em canso de llegir els "Assaigs" de **Montaigne** [...]

Trobo **Hermós** al carrer [...]

"La Revista" de **López-Picó** publica un llarg assaig de **Joan Estelrich** sobre **Kirkegaard** [...]

Penso en aquella música **del Dant** [...]

-Ah!, que no ho saps? Ahir el papà em digué: "Sembla que **la Concepció** t'agrada..."

-Doncs jo vaig dir: "Sí, **la Concepció** m'agrada." [...]

-Que somniar és immoral. Qui t'ho va dir? **En López-Picó**?

-No, **l'Esclasans**. I què vols dir, amb això? [...]

(*Quadern gris*)³²

Pilar –una noia de la vida– em diu que li agradaria tant de viatjar [...]

El mot de **Shakespeare** segons el qual no hi ha hagut mai cap filòsof que hagi tingut prou serenitat per a resistir un mal de queixal és perfectament exacte [...]

Ha mort **la Gràcia** de la Fanga, la masia immediata. Tenia vuitanta-vuit anys. Era del temps de la meva àvia [...]

–És agradable, doctor, de veure a la seva biblioteca el llibre d **el doctor Arruga**.

–Agradable? No! Normal. El llibre de **l'Arruga** és molt bo, boníssim.

(*Notes disperses*)³³

La Mercè Rodoreda de *La Plaça del Diamant* (Club Editor, 1962) i la de *Mirall trencat* (Club Editor, 1974) són lleugerament diferents pel que fa a l'ús de l'article personal. Si *La Plaça del Diamant* l'utilitza sempre (*en, l' i la, l'*), a *Mirall trencat* hi ha un canvi significatiu: mentre els personatges femenins duen sempre l'article (tinguin la posició social que tinguin), els personatges masculins de certa posició (només els d'una certa posició: un notari, un administrador, un sastre de prestigi) hi solen aparèixer en un primer moment sense l'article, però quan ja s'han familiaritzat amb els Valldaura, els és assignat l'article personal, que ja duen sempre els altres personatges masculins. D'aquest sistema, se n'escapa el senyor Valldarura, l'únic al qual, de manera sistemàtica, li és escamotejat:

LA PLAÇA DEL DIAMANT

La Julieta va venir expressament a la pastisseria [...] veia **en Quimet** que mirava les cases [...] em recordava de la cara que havia fet **en Pere** [...] allà va trobar **en Cintet** i **en Quimet** [...] **en Mateu** de seguida es va posar a desfer la cuina [...] **la Maria** deu deixar els llençols més tibants [...] **la Colometa** t'hi hauria de posar draps calents [...] un dia havia trobat **la Júlia** [...] **l'Antoni** es va engelosir de la nena...³⁴

MIRALL TRENCAT

Salvador Valldaura havia tancat els ulls [...] n'havia parlat a **en Quimet** [...] cada vegada que **Salvador Valldaura** sentiria el concert n.º 3 de **Beethoven** pensaria en aquella nit [...] l'endemà **Valldaura** invità **en Quim** [...] **la Bàrbara** i el seu cosí ja hi eren [...] **la Teresa** entrava a la botiga de **Terenci Farriols** [...] **l'Eulàlia** li donà el que duia [...] anà a trobar **Josep Fontanills**, el seu administrador [...] **l'Armanda** donà un cop d'ull a la cuina [...] **en Terenci** ho acceptà content [...] la notaria d'**Amadeu Riera** [...] **la Sofia** havia sortit molt d'hora i havia tornat molt tard boja d'alegria [...] **l'Anselm**, el més vell dels descarregadors...³⁵

Jaume Fuster, a *De mica en mica s'omple la pica* (Edicions 62, 1976), fa servir l'article personal (*en, l' i la, l'*) tant per al narrador, que és intern, com per als personatges quan dialoguen:

Jo sabia de les relacions de **la Júlia** i **en Rodergues** [...]
–L'envia **la Júlia**. [...]
–Jo no sé com s'ho fa, **l'Andreu**, però sempre troba negocis d'aquest tipus [...]
L'Enric Vidal colpejà dues vegades amb el puny dret.³⁶

A *Les claus de vidre* (La Magrana, 1984), el narrador, que també és intern, l'utilitza i l'omet intermitentment (generalment usant *en, l' i la, l'*); en els diàlegs, però, la presència de l'article hi és constant (gairebé sempre *en*, en masculí, però també fa servir *el* per als sobrenoms o per a personatges de baixos fons).

M'ho va proposar **en Pep Laínez**, un company de la facultat [...]
Era **la Cèlia**, la secretària i relacions-públiques de la companyia. [...]
Pere Clotas i **Míriam**, *l'starlette*, s'havien instal·lat a coberta. [...]
El primer va ser amb **en Pere Clotas**. [...]
–Noia... Sóc **el Toni** [...]
–L'he vist!... L'he vist!... –repetia–. Era **en Sánchez!** [...]
Era **la Carme Vilalta**, la meva clienta des de feia una hora.³⁷

Jaume Fuster, finalment, a *l' Illa de les Tres Taronges* (Planeta, 1983), l'omet per sistema quan se n'esperaria la presència atès que la història és situada versemblantment a finals de l'edat mitjana, entre Barcelona i Mallorca; però potser amb aquesta omisió es vol reforçar la distància entre la civilització de *l' Illa de les Tres Taronges* i la del lector:

–Et conec... Ets **Guiamon**, el poeta que seia amb **Roger**... [...]
A l'entrada de palau, inquiets pel nostre retard, ens esperaven **Roger, Garidaina** i **Ferruç**. Només la claror daurada del front d'**Estel d'Or** conjurava l'ombra paorosa i aquietava els batecs dels nostres cors. **Roger** va muntar un dels cavalls; **Ferruç**, l'altre; **Garidaina** i **Guiós**, les eugues, i **Poncet** i jo, les mules...³⁸

És evident que sovint l'ús o l'omissió de l'article per part del narrador dependrà de la distància que l'escriptor vulgui interposar entre la història i el lector; però també

podrà dependre del tipus de lector al qual es vulgui adreçar: en la literatura anomenada infantil o juvenil, per exemple, és habitual que el narrador extern i els personatges facin servir l'article personal. Segurament que aquesta pràctica es deu al fet que sobretot els infants no coneixen altre sistema que el de l'article personal davant els noms propis de persona. I aquesta pràctica no és nova, sinó que ja té una certa tradició: cal recordar-ne uns quants títols, veritables *best-sellers*, com ara *Les aventures d'en Perot Marrasquí*, de Riba (1917), *El zoo d'en Pitus*, de Sorribas (1966), o bé el *Mecanoscrit del segon origen*, de Pedroló (1974).

9.4 La narrativa per televisió

Dèiem que el desenvolupament i extensió dels mitjans de comunicació audiovisuals van familiaritzar el gran públic amb societats i mons llunyans, poc o gens coneguts i fins exòtics, especialment a partir dels anys 70 (v. 9.2.2). La dissipació d'aquesta barrera cultural i psicològica, en part mitjançant el cinema, els telefilms o les telesèries, es va fer en un principi pel biaix del castellà en la major part del domini lingüístic català. Amb l'emissió inaugural de TV3 - Televisió de Catalunya, el dia 10 de setembre de 1983, durant la qual es va emetre un capítol doblat al català de la sèrie *Dallas*, una de les de més èxit mundial, començava simbòlicament el procés d'incorporació de la llengua en la indústria cinematogràfica associada a la televisió, de gran influència cultural en la massa de teleespectadors. L'emissió per Televisió de Catalunya d'aquesta telesèrie³⁹ i de les que la seguiren, així com dels telefilms i de les pel·lícules comporta l'ús de recursos lingüístics col·loquials (mitjançant el doblatge, la subtitulació o a través de l'expressió catalana directa) en un àmbit reservat fins aleshores al castellà.

El 1985 neix dins Televisió de Catalunya la Comissió de Normalització Lingüística (CNL) amb l'objectiu general de controlar la llengua i els plantejaments lingüístics

del mitjà, i de descriure i codificar, en particular, un col·loquial català adequat als productes cinematogràfics. Com a fruit dels treballs de la CNL apareixen publicats *El català a TV3. Llibre d'estil i els Criteris lingüístics sobre traducció i doblatge*⁴⁰ (v. 8.5.2). Si el primer s'ocupa fonamentalment de la llengua formal en l'àmbit de la informació, el segon es preocupa per codificar un català col·loquial que faci creïbles els productes cinematogràfics, especialment els traduïts però no exclusivament. De les diferents modalitats de traducció de textos audiovisuals, la més emprada per TV3 és el doblatge,⁴¹ seguida de la subtitulació i, a força distància, de les veus superposades i de la interpretació simultània. En el doblatge cinematogràfic, el traductor ha d'intentar superar les restriccions derivades de la substitució de la banda sonora original per una altra,⁴² i fer que la traducció sigui tan natural i creïble com el discurs oral del text original. En la traducció dels diàlegs del guió escrit sovint ha de tenir en compte aspectes com els registres i les varietats dialectals, que solen ser importants per fer versemblants els personatges i la mateixa oralitat.⁴³ En el cas de la subtitulació, encara que l'objectiu final sigui la incorporació a la cinta de rètols escrits en la llengua que coneix l'espectador, els quals li aporten la informació necessària perquè pugui seguir el desenvolupament de la història sense dificultats, el traductor sovint ha d'intentar reflectir l'oralitat en un discurs escrit que ha de ser llegit. Aquesta imitació de l'oral col·loquial no és tan marcada en els subtítols, a causa de la seva mateixa naturalesa (han de ser llegits i no pas dits) i pel fet que solen constituir una síntesi o un resum d'allò que diuen els actors:⁴⁴ cada subtítol admet dues línies de 40 caràcters cadascuna i està sotmès alhora a un temps de permanència a la pantalla d'acord amb l'acció i els torns de parla dels actors. Aquesta pèrdua d'oralitat també s'observa en els subtítols de les produccions catalanes adreçats a persones sordes.

Justament Paloma i Segarra han estudiat a fons la pèrdua d'oralitat en la subtitulació de sèries de producció pròpia de TVC.⁴⁵ Les conclusions de l'estudi, tanmateix, es poden fer extensives a les sèries de producció aliena. Efectivament, hi posen en relleu el fet que el text escrit dels subtítols recull fonamentalment el missatge o contingut expressat oralment pels personatges i, consegüentment, sovint prescindeix de marcadors discursius, d'interjeccions, de vocatius, de sons paralingüístics, d'onomatopeies, de trets dialectals no estàndards, de jocs lingüístics, etc. (v. 3.1.2 i 1.3.3). D'altra banda, posen en evidència la incoherència que sovint presenta el text dels subtítols en la tria d'elements lingüístics:

Hi ha una mena de contenció lingüística (potser una contenció de no ser prou normatius, de no ser prou estàndard) que senyoreja, amb més o menys freqüència, la subtitulació [...]. Es corregeix [en els subtítols] el que atempta contra la normativa, però també es deixen de fer altres correccions (que a vegades es marquen entre cometes i a vegades no) quan s'entén que aquell element lingüístic és volgut. O recurrent. ¿Amb quin dret es pot corregir una paraula, una seqüència, una expressió volguda per uns guionistes i per uns actors?⁴⁶

Al costat d'aquesta indefinició o incoherència lingüística, Paloma i Segarra remarquen també el fet que en els subtítols no s'inclouen aclariments o observacions prosòdiques superposades al discurs dels personatges: no s'hi indica si tal mot o tal seqüència ha estat expressada a crits, irònicament, xiuxiuejant, en forma de dubte, etc. Consegüentment, reclamen un perfeccionament del sistema de subtitulació, més ric i més acostat a l'oralitat que manifesten els personatges, especialment tenint en compte els teleespectadors sords.⁴⁷ Tal és el cas habitual del sistema de subtitulació seguit per les emissores de televisió d'expressió francesa (especialment TF1, France 2, France 3, TV5 i Arte) i italiana (Rai Uno, Rai Due i Rai Tre).

9.4.1 Sèries de producció pròpia

Pel que fa a la narrativa cinematogràfica, les televisions solen oferir un gènere de ficció anomenat *sèrie* o *telesèrie* pel fet que es presenta en forma de capítols o episodis connectats per la presència de personatges i ambients més o menys fixos i sovint per una trama argumental que es desenvolupa al llarg de diverses entregues. Aquest gènere televisiu, per Jaume Martí, “se situa, segurament, en algun punt entremig del teatre i el cinema pròpiament dits, a les fonts dels quals ha begut, alhora que se n’aparta tot adquirint els seus trets peculiars”.⁴⁸ En aquest gènere televisiu de ficció hom sol fer la distinció entre sèries de *producció pròpia* i sèries de *producció aliena*. Efectivament, les primeres es refereixen a les produccions elaborades sota la responsabilitat directa i plena de les televisions que en tenen la propietat, i solen reflectir formes de vida i ambients socials o culturals identificats com a familiars o propers pels teleespectadors habituals d’aquestes emissores. En el cas de Televisió de Catalunya, destaquen les sèries de producció pròpia *Quico*, *No passa res*, *Poblenou*, *Rosa*, *Dones d’aigua*, *Laura*, *Secrets de família*, *Nissaga de Poder*, *Laberint d’ombres*, *Plats bruts*, *El cor de la ciutat*, etc. En canvi, les sèries de producció aliena són productes de ficció comprats a altres televisions, els quals solen recrear formes de vida i ambients socials o culturals més o menys allunyats dels que viuen directament els teleespectadors per als quals s’emeten, convenientment traduïts i doblats. De les sèries de producció aliena emeses per Televisió de Catalunya, sobresurten *Dallas*, *L’esclava Isaura*, *A cor obert*, *Perry Mason*, *Gent del barri*, *Veïns*, *Bonanza*, *Colombo*, etc.

I és justament la procedència o paternitat d’aquestes sèries allò que pot determinar certes tries lingüístiques, de vegades molt subtils, per als diàlegs dels personatges de les històries. Martí comenta en relació amb aquesta influència:

És evident que en les darreres sèries [*Rosa* i *Nissaga de poder*], als personatges (descartant els que ja es presenten com d'origen foraster) els escau un tipus de converses o diàlegs com els que els espectadors senten i viuen en la vida diària; a *Dallas*, en canvi, [...] la llengua difícilment podia anar gaire més enllà que d'uns diàlegs en correctíssim català que traduïen els d'aquells personatges llunyans folrats de dòlars i petroli.⁴⁹

Així, tot i que els dos tipus de sèries utilitzen unes converses o diàlegs que reproduïxen una certa oralitat espontània, en les de producció pròpia el lligam o identificació dels diàlegs, prèviament escrits, amb la llengua col·loquial que senten i viuen els telespectadors és més estreta que en els de les sèries de producció aliena, especialment en els nivells lèxic i sintàctic o en la fraseologia. Si hom se centra en l'ús de l'article personal, en tots dos tipus de sèries s'observa la seva presència sistemàtica, tant davant de noms propis catalans com no catalans dels personatges (vegeu-ne mostres a l'annex 8). Això no obstant, hi ha una diferència significativa que Televisió de Catalunya fa servir per marcar la procedència de les narracions cinematogràfiques: mentre les pel·lícules catalanes i les sèries de producció pròpia empen gairebé sistemàticament, en els diàlegs, l'article masculí *el*, en les pel·lícules no catalanes i en les sèries de producció aliena l'article personal masculí utilitzat acabarà sent gairebé sempre *en* (en tots els casos, però, l'article femení sempre és *la*):

JOVE

Què té per picar?

NATI

Home, tenim article **del Monzó**,

algunes coses **del Pla**,

el *Mossèn Tronxo*...

(“Sortir de nit”, dins *El joc del segle*, emesa per TV3)⁵⁰

ROSA.- (*A Martí, com si tal cosa:*)

T'has llevat? Avui és dissabte, eh? (*A l'Anna:*) Anem, Anna? És tard. **La**

Nuri ja deu ser a la llibreria.

ANNA.-

Mare, sé que **el Jaume** és viu. **El Lluís** el va veure i va parlar amb ell!

(*Rosa*, emesa per TV3)⁵¹

MARÇAL: (*A la Teresa*): No li facis cas. Està nerviós des de que va saber que participaries en el cara a cara amb **el Tubau**. [...]

MARÇAL: No, he quedat amb **l'Elena** a **Cal Xato**. Ahir vam estar parlant amb **el Ricard** i... No, escolta, no hi ha manera, eh. No accepta que ens-e n'anem a viure junts.

(*Nissaga de poder*, emesa per TV3)⁵²

En aquestes mostres de sèries de producció pròpia, no traduïdes, en què els actors han memoritzat els diàlegs, els interpreten i hi donen vida seguint les pautes lèxiques, morfosintàctiques i discursives del guió, se'ls *escapen* marques d'*autèntica* oralitat, com aquestes de *Nissaga de poder*: “Està nerviós des de que...” o “No accepta que ens-e n'anem...” Com assenyala Martí, “les modificacions improvisades causades per les llacunes de memòria o altres aportacions circumstancials dels actors, constituïrien teòricament aproximacions cap a l'autèntica espontaneïtat.”⁵³ Quant a l'article personal, els guionistes de sèries de producció pròpia escriuen gairebé sempre la forma *el* de l'article masculí, segurament perquè és la que consideren més viva i estesa, si més no en el català central, varietat en la qual solen basar-se aquestes narracions televisives. Això no obstant, a certs actors, en interpretar el seu paper, se'ls *escapa* la pròpia espontaneïtat, tal com constata també Paloma.⁵⁴ N'és un exemple l'actor Enric Majó en el paper de Maurici a *Nissaga de poder*, en què fa servir la forma *en*:

MAURICI: No veus... que **en Tubau** és un gat vell. Se't halarà viva, home.

Ell està acostumat a fer debats. Si ell sap del que parla i, en canvi, tu...

[...]

MAURICI: Tu, calla, eh. Tu, calla. El que hauries de fer és estudiar i no

suspendre. Per cert, ja li has dit amb **en Xavier** allò... de les classes?

(*Nissaga de poder*, emesa per TV3)⁵⁵

Curiosament, a la sèrie *Plats bruts*, en què s'empra sistemàticament la combinació *enlla* de l'article personal, la veu en *off* dels comentaris per a invidents utilitza la combinació *enlla*:

2a escena	
<p>NARRADOR EN OFF: Al pis, la Carbonell repara un <i>flexo</i> de taula. Entra en David amb una gran bossa d'esport.</p> <p>NARRADOR EN OFF: És un vestit de bussejar.</p>	<p>DAVID: Carbonell, Carbonell! Mira què m'he comprat, Carbonell... <i>Tatxan</i>...</p> <p>CARBONELL: Oh, que maco! I per què el vols? Per rebaixar <i>mitxelins</i>?</p> <p>DAVID: No, home, no! Per fer submarinisme. La setmana que ve me'n vaig amb la Marina a una expedició científica, he, he...</p> <p>CARBONELL: Això, a la Marina, li va gran.</p> <p>DAVID: No, no, no. El vestit és per mi, Carbonell. [...]</p>
3a escena	
<p>NARRADOR EN OFF: En Pol i la Mercedes són a la barra del bar, i en Ramon, en una taula. Entra en Lopes.</p> <p>NARRADOR EN OFF: El comentari d'en Ramon no els ha fet cap gràcia. Entra l'Emma vestida amb un frac de color verd llampant.</p>	<p>LOPES: Una cerveseta, Pol. Què, ja ho sabeu això del David? Es veu que se'n va a fer de comandant Cousteau.</p> <p>POL: He, he, que maco és l'amor. El carallot aquell, des <i>de</i> que va amb la Marina no fa altra cosa que parlar de peixos, he, he...</p> <p>RAMON: Sí, sobretot d'<i>almejas</i>.</p> <p>MERCEDES: Fixeu-vos quina bestiesa. Ara em sembla que estic veient l'Emma vestida amb un frac de color verd. Pol, no em posis més whisky.</p> <p>LOPES: Jo em dec estar fent gran: no entenc les modes.</p> <p>EMMA: No! Que és l'uniforme de la meva nova feina.</p>

<p>NARRADOR EN OFF: En Lopes s'ha ennuegat amb la cervesa.⁵⁶</p>	<p>POL: I per qui treballes? Pel <i>Gigante verde</i>?</p> <p>EMMA: No, faig de cobradora del frac.</p> <p>RAMON: De cobradora del frac? Quina feina més <i>txatxi</i>. M'encantaria fer una cosa així.</p> <p>EMMA: Doncs tu podries fer-la, Ramon, perquè és superfàcil. Gairebé no s'ha de fer res. Només passejar-te i fer passar vergonya al morós.</p> <p>[...]</p> <p>EMMA: Tinc unes ganes de veure la cara que posarà el morós quan se n'adoni que l'estic seguint...</p> <p>POL: I què? Quan comences?</p> <p>EMMA: No, ja he començat. Fa un quart d'hora que segueixo el Lopes.</p> <p>[...]</p>
--	---

9.4.2 Sèries de producció aliena

Quant a les pel·lícules traduïdes i doblades i a les sèries de producció aliena, els actors de doblatge llegeixen, tot interpretant-los, els diàlegs (traduïts prèviament) que mantenen els personatges. Malgrat que en fan una lectura expressiva, d'acord amb el tema, amb l'acció, amb la situació representada i amb els diferents tipus de personatges, sempre dins una pretesa oralitat espontània, l'escrit exerceix un control més rígid sobre allò que els actors de doblatge diuen efectivament. És a dir, pràcticament no hi introdueixen canvis deguts a improvisacions o a altres aportacions personals circumstancials. Així, Televisió de Catalunya, en els inicis del doblatge (1983-1986), o bé no havia establert un criteri sobre la forma de l'article personal masculí a utilitzar o bé feia conviure conscientment, en una mateixa pel·lícula o en un mateix capítol d'una sèrie, les formes masculines *en* i *el* davant el nom propi dels personatges:

M JR, som aquí per decidir si continues o no sent-ne el president. **La Lucy i en Bobby** saben les raons que tinc per voler-te'n fora. Vols dir alguna cosa?

JR No.

M Molt bé, doncs passem a la votació. Jo voto les meves trenta accions i les deu accions **del John Ross** per cessar-te com a president de l'Ewing Oil.

JR Mare, **el John Ross** és aquí. Té aquí la roba i es quedarà. Em tornaré a casar amb **la Sue Ellen**. No pots fer servir les accions del nen. Així ho va establir el pare a la seva carta. Per tant, voto les meves vint accions, les deu **del John Ross** i les deu d'**en Ray** per continuar al front de l'Ewing Oil.

(*Dallas*, sèrie nord-americana emesa per TV3)⁵⁷

A partir de l'any 1987, en el doblatge de pel·lícules i de sèries l'ús de la forma masculina de l'article personal és gairebé sempre *en*, possiblement considerat menys viu i menys estès que *el* per Televisió de Catalunya. Així, l'article *en* (l', davant vocal), sense deixar de constituir una marca pròpia dels registres no formals i, per tant, de l'oralitat, pot ser útil –segons la suposada interpretació que el consideraria menys viu i menys estès i potser massa *nostrat*– en les obres traduïdes, que solen presentar formes de vida i ambients socials o culturals més o menys allunyats dels que coneixen directament els teleespectadors catalans. D'aquesta manera, *en* esdevindria una marca d'oralitat més o menys *neutra*, indicadora d'una certa distància entre el món de l'espectador i el món de la ficció:

E Mm. Hem de fer alguna cosa.

M Edith, hi ha una possibilitat. Fa dos dies vaig conèixer **la Barbara Hayworth**. El seu marit és pacient del doctor Craig.

E **En Peter Hayworth**. [...]

E No serveix de res que demani perdó. Ja sé que he fet una cosa imperdonable. No tinc dret a demanar favors, p'ró sisplau, no el faci arrestar. Tota la culpa és meva. **En Mark** és molt jove.

(*Perry Mason*, sèrie nord-americana emesa per TV3)⁵⁸

PAT (OFF) El te m'està bé. Però (ON) ja hi vaig jo...

SAM No, queda't. **En Ricky** te'l portarà, oí?! Que has dormit?

PAT Oh! Molt bé, gràcies.

SAM Queda't tant de temps com vulguis, eh?

PAT I tant.

RICKY Ei, si **en Mark** es compra un llit/ potser ens voldrà deixar el seu matalàs vell.

SAM No vull les seves deixalles, gràcies.

RICKY Però potser **la Pat**...

(*Gent del barri*, sèrie britànica emesa per TV3)⁵⁹

DES: Suposo que **en Harold** tornarà aviat. I segur que t'espera puntual al cafè.

MIKE: Encara em queda una estona. / Recorda que has de dur **en Jamie** a casa **la Helen**.

(*Veïns*, sèrie australiana emesa per TV3)⁶⁰

HOME: (OFF) **En McManus**. Ens ha explicat una història ben diferent.

FENSTER: Ah, aquella de la puta... la puta que tenia... disenteria?! Aquesta no m'agrada.

VERBAL: (OFF) **En Fenster** sempre treballava amb **en McManus**. Era un pèl estrany, però no fallava mai./ Un tio molt llest.

(*Sospitosos habituals*, pel·lícula nord-americana emesa per TV3)⁶¹

MILLS: (T) (PETÓ) **La Tracy. Tracy...** / (OFF) **en Somerset**.

SOMERSET: Hola.

TRACY: Encantada de conèixe'l. M'han parlat molt de vostè./ Però encara no sé com se diu de nom.

SOMERSET: (RIU) Em dic **William**.

TRACY: (OFF) (GS) M'agrada el nom: (OFF/ON) **William**. / **William**, / li presento **en David**. (CP) **David**,... et presento **en William**.

(*Seven*, pel·lícula nord-americana emesa per TV3)⁶²

9.5 Notes

1. Hi ha nombroses mostres d'utilització d'article personal davant el nom de persones cèlebres, vives o mortes, catalanes i no catalanes, com en la transcripció dels debats o converses mantingudes a Catalunya Ràdio, els anys 1986-1987, dins el programa *El lloro, el moro, el mico i el senyor de Puerto Rico*, recollides a Barnils-Monzó-Vendrell (1987). Aquestes mostres són degudes a Josep Termes, Manuel Ibàñez Escofet, Pere Calders, Albert Boadella, Maur M. Boix, Miquel Batllori, etc., els quals hi ofereixen exemples com ara: *el Tarradellas, l'Umberto Eco, en Pujol, en Santiago Rusiñol, en Dalí, l'Ors, en Pla, en Pius XII, en Carner, en Villalonga, el Simenon, la Rodoreda, en Lluís XIV, en Franco, en Tàpies, en Joan Coromines, el Martín Patino*, etc.
2. N'és un cas a part l'ús de l'article davant el cognom de personatges cèlebres (v. 2.2).
3. Mallafre (1991: 155).
4. Mallafre (1991: 159).
5. Joyce (1981).
6. Gregory-Carroll (1978). Concepte recollit per Mari (1982: 17-22).
7. Turguènev (1929: 63).
8. En aquest estudi hem partit de la versió de Poe (1980), publicada en tres volums.
9. Mallafre (1991: 155, 159).
10. Aparegut a la pàgina de publicitat del número 1 de la col·lecció (setembre del 1963).
11. Fuster (1979: 8).
12. Hammett (1963).
13. El tractament de vós, que és una altra marca de la casa de "La Cua de Palla", podria ser objecte d'un estudi.
14. Spillane (1964: 117 i 120).
15. Manchette (1984: 59-60).
16. En aquesta època, aquest procés de divulgació d'històries d'altres cultures es fa exclusivament a través de mitjans audiovisuals d'expressió castellana i francesa.
17. Kennedy (1988: 127, 273-274, 282).
18. A Queneau (1947), l'escriptor francès reescriu 99 vegades un mateix text tot presentant-ne diverses variacions (a partir de varietats i registres lingüístics diferents, segons gèneres i recursos literaris diversos, etc.). L'obra ha estat traduïda al català per Annie Batts i Ramon Lladó: Queneau (1989). Quant a la traducció de textos que contenen diferències dialectals, els *Criteris lingüístics sobre traducció i doblatge*, de Televisió de Catalunya (1997: 18), assenyalen:

Les obres britàniques i italianes presenten a vegades diferències dialectals entre els personatges. No es poden traduir buscant equivalents entre els diversos dialectes catalans, perquè no tenen les connotacions sociolingüístiques dels d'aquells països. Si les diferències fossin significatives, és millor inventar una parla

diferent exclusivament per mitjà de trets lèxics senzills de captar i que no es puguin atribuir a cap zona concreta del territori català.

19. Gadda (1995: 75, 197, 212, 261, 263).
20. Rovira-Fustegueres (1999).
21. Rovira-Fustegueres (1999: 108).
22. Durrell (1988: 53 i 127).
23. Kundera (1987: 9, 11 i 12).
24. Bradbury (1983: 199-200).
25. Miller (1976: 25, 29-30, 33-34, 38-39).
26. Tolkien (1983: 215).
27. Joyce (1988: 96).
28. Joyce (1989: 123).
29. Saki (1988a: 70 i 72).
30. Saki (1988b: 201 i 203).
31. Foix (1979).
32. Pla (1966).
33. Pla (1969).
34. Rodoreda (1962).
35. Rodoreda (1974).
36. Fuster (1976: 12, 13, 33 i 86).
37. Fuster (1984: 29-32, 38, 40 i 61).
38. Fuster (1983: 23, 162).
39. Paloma (1998: 8-9) recull un comentari publicat pel diari *Avui*, l'endemà de l'emissió de *Dallas*:

El doblatge del capítol ha estat ben fet i fan servir un llenguatge col·loquial, la qual cosa ens permet de sentir Jock Ewing dient a Sue Ellen "I tu, mentrestant, fent el pendó...", o emprant mots com *trompa* en lloc de *borratxa*. També hem tingut ocasió de sentir en la veu de Ray Krebbs la primera paraula malsonant del programa d'avui, dient-li a Lucy: "Què cony fas aquí?" I darrerament, frases dolces i afectuoses entre Bobby i Pamela, que empen generosament mots com *reina* o *maca*.

40. Televisió de Catalunya (1995), Televisió de Catalunya (1997).
41. I també per les televisions espanyoles, franceses, italianes i alemanyes, fruit, en els seus inicis, "d'una tradició instaurada per governs molt preocupats per la influència de les idees estrangeres. [...] Actualment el doblatge és una necessitat i està condicionat no sols per factors econòmics sinó també per les característiques de la identitat d'una nació.": Agost (1997: 110). En canvi, a les televisions portugueses, holandeses, daneses, sueques, noruegues, gregues, poloneses o hongareses la subtitulació és una pràctica més habitual que el doblatge.
42. Agost (1997: 110) esmenta tres tipus de restriccions que cal superar:
 - a) Un sincronisme de caracterització: harmonia entre la veu de l'actor que dobla i

l'aspecte i la gesticulació de l'actor o actriu. [...]

b) Un sincronisme de contingut: congruència entre la nova versió del text i l'argument de la pel·lícula.

c) Un sincronisme visual: harmonia entre els moviments articuladoris de la parla visibles i els sons que se senten.

43. Els guions cinematogràfics solen dur incorporats en anotacions, per a la interpretació dels actors del doblatge, elements característics de l'oralitat, com ritmes, pauses, entonacions diverses, indicacions de codis no verbals (rialles, plors, tos...), etc.
44. Torrent (2000) s'ocupa de la subtitulació dels informatius de TV3, amb algunes conclusions aplicables també a la subtitulació de la narrativa cinematogràfica.
45. Paloma-Segarra (2000).
46. Paloma-Segarra (2000: 72-73).
47. La subtitulació no únicament és un servei prestat a les persones sordes; en ocasions constitueix un recurs didàctic adreçat a aquelles persones que estudien un idioma, i la inclusió dels subtítols a la pantalla els pot facilitar la comprensió dels diàlegs dels personatges o de la veu en *off* del locutor en els reportatges o documentals, tal com fa l'emissora francòfona TV5, que pràcticament cobreix tot el planeta a través de cable i satèl·lit.
48. Martí (1998: 89).
49. Martí (1998: 89).
50. Reproduïda a Español (1994: 71-72).
51. Vegeu-ne part del guió a l'annex 8: 1c.
52. A l'annex 8: 1b hi ha la transcripció d'unes escenes de la sèrie (1997), feta a partir d'allò que diuen efectivament els actors tot interpretant el guió.
53. Martí (1998: 90).
54. "Només a vegades destaca l'ús de *en*, que és freqüent a *Oh! Europa!* –però això no vol dir que aquest tret serveixi per caracteritzar la procedència geogràfica dels personatges. En canvi, la Berta (*Estació d'enllaç*) mai no usa l'article davant noms de persona masculins [actriu de parla nord-occidental].": Paloma (1997: 146-147).
55. Vegeu l'annex 8: 1b.
56. *Plats bruts* (2000).
57. Vegeu-ne un fragment de capítol emès el 1985, transcrit i recollit per Santamaria (1998: 96-97).
58. Vegeu-ne un fragment de capítol emès el 1987, transcrit i recollit per Santamaria (1998: 97-98).
59. Vegeu-ne una mostra de guió (1987) a l'annex 8: 1d.
60. Vegeu-ne una mostra de guió (1989) a l'annex 8: 1e.
61. Vegeu-ne una mostra de guió (1997) a l'annex 8: 2a.
62. Vegeu-ne una mostra de guió (1998) a l'annex 8: 2b.

10 L'article personal en els gèneres periodístics escrits

10.1 Els periòdics

És convenient de completar la visió dels usos i valors de l'article personal estudiant-ne el comportament actual en la premsa, és a dir, en textos escrits, de difusió pública i massiva, els quals, justament per això, prenen com a punt de referència la llengua estàndard, un registre formal i un to tirant a neutre o objectiu.¹ En principi, aquest marc o àmbit de comunicació sembla incompatible amb l'ús de l'article personal, atès que l'escriptura periodística utilitza una llengua superadora de la comunicació restringida o privada, la que no és mediatitzada ni planificada (pròpia de situacions en què solen manifestar-se l'article personal i marques identificadores dels distints grups d'usuaris de la llengua).

Ara bé, així com l'escriptura literària narrativa (de ficció) sol reproduir o imitar, en el discurs reportat dels personatges (v. 3.2, 9.1, 9.2), l'oralitat conversacional tot incorporant-hi l'article personal, s'observa que en l'escriptura periodística (de no-ficció) també s'hi empra esporàdicament; es tracta, però, de determinar en quins casos o en quina classe de textos, i quina funció exerceix la presència/absència de l'article en el periodisme escrit. Deixem de banda, doncs, l'anàlisi del periodisme radiofònic i el televisiu, els quals, tot i que sovint es basen en textos escrits prèviament (notícies, guions, etc.), utilitzen en essència la llengua parlada (amb la superposició d'altres codis: música, efectes sonors, imatge fixa i en moviment), la qual cosa no obsta perquè ens hi puguem referir en algun punt d'aquest capítol.²

Sobre la base d'una única matèria significant visual, el periodisme imprès s'expressa a través de tres tipus de sèries informatives, combinades adequadament: la *visual lingüística* (els textos pròpiament dits), la *visual paralingüística* (situació dels textos a la portada, a l'interior o a l'última del periòdic; distribució dels textos en seccions i en diferents llocs de la pàgina: grandària dels titulars; cursiva, negreta, etc.) i la *visual no lingüística* (requadres, filets, fotografies, dibuixos, il·lustracions infogràfiques, color, trames, etc.). Per a l'objectiu de l'estudi, ens centrarem lògicament en el vessant lingüístic i, en concret, en els textos o documents que vehiculen missatges de base informativa (en un punt, això no obstant, caldrà prendre en consideració la publicitat).

Per a l'estudi del comportament de l'article personal en la premsa escrita en català, s'ha partit de l'anàlisi dels textos (presos aleatòriament des del 1997 fins al principi del 2001) dels dos diaris d'informació general de més difusió, d'acord amb les últimes dades disponibles de l'Oficina de Justificació de la Difusió,³ que ha resultat que alhora eren dos periòdics d'àmbit nacional, *El Periódico de Catalunya* i *l'Avui*:

<i>DIARIS D'INFORMACIÓ GENERAL</i>				
<i>Títol</i>	<i>Tipus de difusió</i>	<i>Tirada</i>	<i>Difusió</i>	<i>Període</i>
<i>Avui</i>	pagament	47.698	31.840	GEN-99/DES-99
<i>Diari de Girona</i>	pagament	9.146	6.675	GEN-99/DES-99
<i>El 9 Nou</i> (ed. Vallès Occidental)	pagament	3.448	2.229	GEN-99/DES-99
<i>El Periódico de Catalunya</i> (ed. en català)	pagament	100.508	77.773	GEN-99/DES-99
<i>El Punt</i>	pagament	27.187	22.959	GEN-99/DES-99
<i>Regió-7</i>	pagament	10.798	9.252	GEN-99/DES-99
<i>Segre</i> (ed. en català)	pagament	6.980	5.359	GEN-99/DES-99

S'han analitzat, d'altra banda, l'únic setmanari d'informació general d'àmbit nacional escrit en català, *El Temps* (28.000 exemplars setmanals),⁴ i ocasionalment periòdics d'àmbit local (*Dies i Coses*, *L'Estel de Mallorca*), comarcal (*El 9 Nou*, ed. d'Osona-Ripollès), regional (*Diari de Balears*, *El Punt*), un diari consultable únicament en línia (*Diari de Barcelona*) o bé, aïlladament, editat en castellà (*La Vanguardia*).

Pel que fa als textos d'*El Periódico*, se n'ha estudiat l'edició en català, apareguda l'octubre del 1997; fonamentalment es tracta d'una traducció automàtica revisada de la redactada en castellà, fet que sens dubte ha de tenir repercussions en l'adopció o no de l'article personal, atès que l'original en castellà estàndard en prescindeix sistemàticament.⁵ D'acord amb les dades obtingudes,⁶ únicament entre el 10 i el 15 % dels textos de l'edició catalana són escrits originàriament en aquesta llengua,⁷ i solen provenir de col·laboradors externs;⁸ són textos essencialment d'opinió: articles, cartes dels lectors, *apunts* (textos breus d'opinió en què es comenta alguna notícia del dia: economia, política, societat, etc.) i crítiques literàries o teatrals (del suplement *Divendres-Llibres*). Dels autors que escriuen en català, n'hi ha que també ofereixen a l'empresa la versió en castellà dels textos (M. de la Pau Janer, M. Mercè Roca i Josep M. Huertas; aquest, periodista de la casa), i n'hi ha que en redacten únicament la versió catalana (Vicenç Villatoro, Carles Duarte, Jordi Sànchez, Carles Capdevila, Toni Segura i Josep M. Espinàs).

10.2 Els gèneres

Abans d'analitzar el material lingüístic dels periòdics, calia delimitar i caracteritzar les diferents classes de textos o *gèneres periodístics*, i categoritzar-los amb vista a poder verificar les possibles correlacions entre *gènere* i presència/absència

d'article personal. En tractar, al capítol 3, de la llengua oral, de la llengua escrita i de les seves relacions, s'ha fet referència a les varietats funcionals, o registres, i a les dialectals com a fenòmens de variació lingüística categoritzables. Tant els registres com els dialectes són categories distingides des de la perspectiva del sistema lingüístic, des de *la llengua*: els registres (col·loquial, científic, literari, periodístic...) constitueixen la llengua adaptable a uns contextos situacionals, es relacionen amb els usos; en canvi, els dialectes (geogràfics, generacionals o socials) són varietats en funció dels usuaris, constitueixen la llengua adaptada per uns parlants amb llurs trets típics.

Hi ha encara una altra classe de categoritzacions possible partint també de factors lingüístics: es tracta dels *tipus de textos* (narratiu, descriptiu, argumentatiu, explicatiu, instructiu, etc.). Efectivament, les tipologies textuais, concepte manejat des dels inicis de la lingüística textual, parteixen exclusivament de factors verbals, lingüístics, i més concretament de criteris interns intrínsecs al text, no dependents de l'entorn sociocultural (qualsevol parlant, independentment de l'origen geogràfic, de l'edat, de l'estatus social i del context situacional, pot produir construccions descriptives, narratives, etc.).

Existeix, finalment, un tipus d'abstraccions o categoritzacions pròpiament socioculturals que hom anomena *gèneres*, en els qual, això no obstant, la parla també és fonamental. Es tracta de fets comunicatius, de classes de *fets de parla*⁹ modelats per la tradició i sovint representatius d'activitats, d'àmbits o de professions. Així, hi ha gèneres propis de l'activitat acadèmica (classe, conferència, examen, treball de recerca...), de la vida quotidiana (conversa col·loquial, intercanvi de salutacions...), d'activitats específiques o especialitzades (judici oral, ponència, comunicació, sermó...), de l'elaboració literària (novel·la,

poesia, teatre...), de la premsa, la ràdio i la televisió (entrevista, notícia, debat, crònica...), etc. El conjunt de manifestacions comunicatives socioculturals, o gèneres, d'una comunitat són conegudes de manera activa i/o passiva pels parlants. Ara bé, no sempre és fàcil delimitar-les, classificar-les o categoritzar-les.

Així, en l'àmbit dels mitjans de comunicació (especialment en la premsa) la teoria i la pràctica dels anomenats gèneres periodístics ha intentat fixar unes categories que històricament fluctuen o canvien en la concepció dels teòrics, dels professionals i dels receptors. Els dubtes, les imprecisions, vacil·lacions o diferències en la noció de *gènere* i, concretament, en la tipificació dels *gèneres periodístics* es deuen a diversos factors: d'una banda, el concepte de *gènere* ha estat utilitzat per disciplines diverses, i de l'altra, els *gèneres periodístics* han estat definits i categoritzats de manera distinta segons les societats o cultures o a causa de l'heterogeneïtat dels criteris emprats.

Tot i que la noció de gènere periodístic és "tributària de la del gènere literari [...], la seva història és la del periodisme més que de la literatura", tal com remarca Gomis, el qual afegeix que "apareixen a mesura que el periodisme evoluciona i intenta respondre a noves necessitats".¹⁰ Efectivament, la primera classificació de modalitats del discurs podem trobar-la en la retòrica clàssica, com remarquen Bassols-Torrent¹¹ i Creus-Romero,¹² la qual distingia el discurs o *genus deliberativum* (que aconsella o desaconsella quelcom sobre fets futurs) del *iudicialis* (que s'orienta a l'acusació o defensa d'una actuació passada) i del *demonstrativum* (que elogia o blasma una acció present). Aquestes modalitats respondrien a la necessitat de donar forma a l'expressió, de fixar "tipus relativament estables d'enunciats que per a l'individu no deixen de tenir un valor normatiu".¹³

A l'edat mitjana hom sistematitza els gèneres literaris, com assenyala Gomis,¹⁴ d'acord amb quatre paràmetres. Segons la forma verbal, es distingia la prosa del metre; segons la forma de representació, el *narrativum* (l'autor parla en nom propi) del *dramaticum* (parlen els personatges) i del *mixtum* (autor i personatges parlen alternativament). Segons el grau de realitat de la narració, hom distingia la història (*res gesta*) de la faula (*res ficta*) i de l'*argumentum* (*res ficta quae tamen fieri potent*). Finalment, i d'acord amb els sentiments expressats en les obres, hi havia els *genera tragica, comica, satirica i mimica*. En aquest afany classificador, també s'aprofitaven de l'antiga retòrica els ja esmentats gèneres discursius deliberatiu, judicial i demostratiu, així com els estils *humile, medium i sublime*.

Avui, com constaten Bassols-Torrent, es parla més aviat de discurs polític, religiós, publicitari, periodístic, científic, jurídic o literari. I dins de cada tipus,

encara s'hi troben diferents subgèneres. Per exemple, en el discurs literari hi hauria: el poema (oda, elegia, sonet, albada), la novel·la (epistolar, dialogada, picaresca, històrica, satírica...), el teatre (acte sacramental, vodevil, tragèdia grega, comèdia, melodrama...), el conte, la narració, la prosa poètica, el llibre d'òpera, la biografia...

En el religiós tindriem: la paràbola, l'hagiografia, la pregària, l'homilia, el sermó, el salm, l'epístola, el poema místic, l'acte sacramental...

Dins del periodisme diferenciariem: l'article d'opinió, de costums; la notícia local, internacional, política, econòmica, esportiva, cultural; la crònica local, temàtica; el reportatge, l'editorial, l'entrevista de personatge i de temàtica; la crítica literària, cinematogràfica, operística, pictòrica; l'entradeta, la columna, l'acudit gràfic, la caricatura...¹⁵

Per Kayser, aquesta nova agrupació, feta a partir de criteris heterogenis, contrasta amb la posició dogmàtica antiga, segons la qual els gèneres eren formes exigides per la "natura",¹⁶ establertes pels grecs com a models vàlids per sempre. Per la seva banda, Wellek-Warren comparen els gèneres literaris amb "institucions",¹⁷

dins les quals es pot treballar, expressar-se, avançar sense haver de compartir-ne sempre ritus o polítiques, i fins hom pot reformar-les o crear-ne de noves. Per ells, doncs, aquestes estructures preestablertes i específicament literàries admeten desplaçaments o modificacions. Sigui com sigui, l'establiment d'uns gèneres, tant en literatura com en periodisme, ha estat de sempre l'intent de caracteritzar un conjunt de textos, de descobrir-ne el motlle que els configura o de trobar la regla que hi funciona en cadascun, sovint amb la finalitat d'ajudar l'escriptor a escriure i el lector a llegir.

10.3 Els gèneres periodístics

Els corrents liberals del XVIII i, sobretot, del XIX, amb la creixent aspiració a la llibertat d'expressió i de pensament, propicien l'aparició de la premsa diària de masses (els primers diaris són del XVIII), amb la voluntat d'informar sobre els problemes políticsocials i d'orientar l'opinió pública. Així, per Gomis, els gèneres periodístics neixen quan un mateix diari utilitza el llenguatge de maneres tan diferents com ho demana

la comunicació impersonal d'una notícia que ha arribat per telègraf, la crònica d'una festa social a la qual ha assistit bona part dels que la llegiran, el reportatge sagnant d'un corresponçal que intenta apropar al lector una guerra llunyana i l'article que censura vivament una decisió presa pel poder a Washington. No n'hi havia prou amb la pura classificació. Feien falta els gèneres periodístics. I els gèneres periodístics potencialment ja hi eren: la notícia, el reportatge, la crònica, l'article, l'editorial. Només faltava convertir-los en hàbit professional i gairebé en norma. Sobretot els dos gran gèneres sobre els quals es discutiria incessantment, la notícia (informació) i l'editorial (comentari del mateix diari).¹⁸

La premsa ha esdevingut des dels seus orígens, doncs, un vehicle d'informació i també d'opinió o comentari, els dos pols que emmarcaran la classificació dels

gèneres periodístics, i que el periodisme anglosaxó, especialment dels EUA, identifica a través de dos macrogèneres: l'*story* (relat de fets) i el *comment* (exposició d'idees). Això no obstant, entre aquests dos pols, o extrems, representats respectivament per la *notícia* (gènere objectiu per excel·lència en el seu teòric propòsit) i per l'*editorial* (gènere subjectiu per excel·lència en el seu teòric propòsit), hi ha un seguit d'altres gèneres que se situen en posicions intermèdies o híbrides. Però allò que els caracteritza i delimita pròpiament és la manifestació de l'actitud que hi manté l'emissor, la posició que hi adopta respecte del que expressa: hi pot mantenir una posició distant i neutra respecte de la informació que dona o, contràriament, pot emetre-hi enunciats modalitzats que deixen entreveure l'opinió que li mereix allò de què tracta. El concepte de *modalització* és, segons Conca i altres, "el fenomen que dona compte de la manera com l'emissor incorpora a l'enunciat marques de la seua presència", abraça una gamma extensa d'elements lingüístics (v. 10.3.2) i

ens remet al [concepte] de discurs subjectiu. Com més elements modalitzadors hi ha en un text, més subjectiu és. [...] Com és obvi, la diferència entre objectivitat i subjectivitat no és taxativa, sinó que és una qüestió de grau. [...] Val a dir, doncs, que la subjectivitat d'un discurs és directament proporcional a la quantitat d'elements modalitzadors que conté; i, al contrari, un nombre menor de marques modalitzadores fan que el discurs siga (o sembla) més objectiu.¹⁹

El *continuum* gradual entre els dos pols dels gèneres periodístics (notícia i editorial) ha estat l'arrel de la diversitat de classificacions, com també ho ha estat l'heterogeneïtat de criteris que s'han manejat a l'hora d'establir-les: la temàtica, el mode de treball, l'objectivitat-subjectivitat, l'estructura o l'actitud-intencionalitat. Així, el periodisme de l'àrea portuguesa presenta fonamentalment dues visions o classificacions dels gèneres, segons que es tracti del periodisme brasiler o del portuguès:

<i>Periodisme brasiler</i> ²⁰	
Jornalismo informativo	nota
	notícia
	reportagem
	entrevista
Jornalismo opinativo	editorial
	comentário
	artigo
	resenha
	coluna
	crônica
	caricatura
	carta

<i>Periodisme portuguès</i> ²¹	
Informação / Géneros de banca	breve
	notícia
Interpretação / Géneros da rua	reportagem
	inquérito (enquesta)
	entrevista
	perfil (relat sobre un personatge, generalment basat en una entrevista)
Opinião / Géneros de opinião	editorial
	bilhete (text breu que tracta d'un tema d'actualitat en un to humorístic)
	crônica
	artigo
	crítica
	carta

Semblantment, el periodisme francòfon presenta variacions en l'establiment i classificació dels gèneres periodístics:

<i>Periodisme francès (Mouriquand)²²</i>		
Journalisme assis	opinion	éditorial
		billet
		commentaire
		humeur
Journalisme de terrain	critique	brève (informació breu)
		filet (informació més desenvolupada)
		reportage
		interview
Journalisme de terrain	portrait (relat sobre un personatge, generalment basat en una entrevista)	enquête

<i>Periodisme francès i quebequès²³</i>	
Pour rapporter des faits	brève
	reportage
	entrevue/interview
Pour expliquer	enquête
	analyse / article de fond
	portrait
Pour commenter	éditorial
	critique
	billet
	chronique
	caricature

Martínez Albertos és reconegut com l'estudiós els treballs del qual més influència han exercit en les facultats de ciències de la comunicació, entre les publicacions periòdiques i en els llibres d'estil de l'àrea llatina, especialment els seus estudis sobre redacció i gèneres periodístics. Martínez Albertos concreta, amplia i classifica, quant als gèneres, la visió que n'havia ofert Martín Vivaldi el 1973 (fonamentalment notícia, reportatge, crònica i article).²⁴ Així, un any més tard n'ofereix la classificació següent, que reflecteix en essència la pràctica periodística en l'àrea castellanoparlant, de la qual és deutora en bona part la catalana, tal com posa en relleu Casasús.²⁵

<i>Els gèneres periodístics (Martínez Albertos - 1974)²⁶</i>		
Gèneres informatius	notícia	
	reportatge	d'esdeveniment
		d'acció
		de citacions o d'entrevistes
		de declaracions
		de personalitat
de test o qüestionari		
	curt	
	gran reportatge	
Gènere híbrid	crònica	esportiva
		política
		de societat
		de successos i judicial
		de corresponsal
		d'enviat especial...
Gèneres interpretatius o d'opinió	editorial	
	comentari o columna	
	crítica a la secció cultural	
	assaig de divulgació científica	
	article costumista	
	article d'humor	
	article retrospectiu (divulgació històrica), etc.	

Aquesta classificació serà reformulada deu anys després tenint en compte sobretot els canvis experimentats en la comunicació de masses, els quals són l'origen en bona part d'una redistribució de les funcions dels diferents mitjans de comunicació (ràdio, televisió i premsa). En la nova classificació, Martínez Albertos posa un èmfasi especial en l'actitud o intencionalitat subjacent en els diferents gèneres, i hi dóna carta de ciutadania als anomenats *gèneres literaris* de la

premsa, sovint inserits avui en els suplementos, quaderns, magazins o dominicals dels diaris.

<i>Els gèneres periodístics (Martínez Albertos – 1983)²⁷</i>			
<i>Actitud</i>	<i>Gèneres periodístics</i>		
informació	informació (notícia)		
	reportatge objectiu	d'esdeveniment	
		d'acció	
		de citacions o entrevistes	de declaracions
			de personalitat
	de fórmules preestablertes		
	de seguiment (curt)		
interpretació	reportatge interpretatiu (en profunditat)		
	crònica	esportiva	
		política	
		de societat	
		de successos i judicial	
		de corresponçal	
d'enviat especial			
opinió	article o comentari	editorial	
		columna	
		crítiques	
		cartes dels lectors	
<i>Actitud</i>	<i>Gèneres literaris</i>		
entreteniment, divulgació, creació literària	articles literaris	assaig, humor, divulgació, costumisme...	
	narracions de ficció	contes, novel·les	
	tires còmiques		
	poemes		
	columnes personals...		

Allò que ressalta de la nova classificació és l'establiment dels *gèneres d'interpretació*, amb el *reportatge interpretatiu* o en profunditat i la *crònica* (aquesta ja havia estat destacada com a *gènere híbrid*). De fet, l'establiment dels gèneres interpretatius, suposadament equidistants dels informatius i dels d'opinió, ofereix

dubtes i provoca una certa polèmica. El mateix Martínez Albertos sembla no estar-ne gaire convençut. Efectivament, si bé el reportatge interpretatiu, redactat amb un estil literari lliure, consistiria en el relat ampli i detallat d'uns fets (esdeveniment, problema, situació, fenomen) deslligats habitualment de l'actualitat diària estricta, que conté anàlisis que n'exposen els antecedents, les causes o motivacions i les conseqüències, amb la inclusió sovint de declaracions i de documents, amb la intenció que el lector n'extregui conclusions,²⁸ a la pràctica comporta riscos: sota una suposada i teòrica objectivitat o neutralitat, el relat sempre està lligat a la subjectivitat de qui escriu, no únicament pel que fa a la creativitat en l'estil, sinó especialment pel punt de vista o angle que hi adopta el periodista, que pot seleccionar i relacionar les dades segons la pròpia visió dels fets.

En aquest sentit, Martínez Albertos alerta sobre els riscos que hi pot haver darrere d'una simple denominació utilitzada per professionals i teòrics del periodisme: "*El reportaje interpretativo puede ser en ocasiones un instrumento eficaz para la manipulación totalitaria de los ciudadanos. [...] Se presta mucho mejor que el relato objetivo a la manipulación deshonestas de las conciencias.*"²⁹ Dos diaris peninsulars partidaris de l'anomenat periodisme interpretatiu, *El País* i *Público*, han respost parcialment als perills que pot comportar aquest tipus de reportatge; mentre Cebrián, exdirector d'*El País*, indica que "*con frecuencia los periodistas pretenden convertirse en protagonistas ellos mismos del relato*",³⁰ el rotatiu portuguès *Público* entra més a fons en la qüestió i assenyala en el seu llibre d'estil:

Essa interpretação tem, frequentemente, uma fronteira difusa com a opinião, na medida em que a subjectividade do olhar do jornalista o leva a escolher um ângulo de abordagem dos acontecimentos e situações que observa e descreve. Aí intervém a necessidade da distância e a preocupação da imparcialidade. Interpretar não é julgar, mas explicar o porquê e o como das situações. Enquanto na notícia predominam o quem

*e o quê, a reportagem e o inquérito procuram saber mais sobre o como e o porquê.*³¹

Gomis, en l'estudi sobre els gèneres, en presenta una classificació que difereix de l'última de Martínez Albertos. D'una banda, hi fa desaparèixer l'epígraf *gèneres interpretatius*, i els gèneres d'opinió els anomena *de comentari*. Així, situa el reportatge i la crònica en els d'informació: el primer, el concep com a *reportatge objectiu*, com a relat informatiu que desenvolupa i amplia una notícia, mitjançant, això sí, un estil literari amb llibertat expressiva, "gràfic, plàstic, vívid, àgil, capaç de donar al lector la il·lusió que és ell mateix qui ha estat al lloc dels fets";³² la crònica, la concep com una narració directa d'uns fets recents o acabats d'ocórrer, presentats de forma cronològica, amb certs elements valoratius (sempre secundaris respecte de la narració dels fets), esdevinguts al llarg d'un període de temps (crònica de corresponçal o d'enviat especial) o entre dues dates o límits temporals (crònica esportiva, de successos...), mitjançant un estil que deixa entreveure la personalitat literària del cronista, el qual "participa en l'esdeveniment que conta com a testimoni, no sempre imparcial".³³ Això no obstant, "no és un gènere d'opinió, perquè la seva funció és informar, fer saber allò que ha passat".³⁴ Finalment, tot i que l'entrevista de vegades és considerada un apèndix del reportatge, Gomis la presenta com a gènere propi, tal com fan el periodisme d'expressió portuguesa i el francòfon.

<i>Els gèneres periodístics (Gomis – 1989)</i> ³⁵	
Gèneres d'informació	notícia
	reportatge
	entrevista
	crònica
Gèneres de comentari	crítica
	carta
	article
	article de costums
	columna
	editorial
	acudit gràfic d'actualitat
dibuix d'humor / caricatura	

10.3.1 De l'objectivitat a la subjectivitat

És evident, doncs, que la terminologia emprada en la teoria dels gèneres no és unívoca ni monoreferencial. Efectivament, per a una mateixa noció, unes vegades s'utilitza la denominació *gèneres d'opinió* i unes altres, *gèneres de comentari* o *interpretatius*; alhora, els *gèneres d'interpretació* poden designar també un tipus de textos equidistants dels informatius i dels d'opinió. Amb el terme *interpretació* Burguet i Núñez Ladevéze³⁶ encara expressen altres nocions. Així, estableixen que la *interpretació* és inherent a tots els gèneres. Consideren, doncs, que els informatius comporten també una tasca d'interpretació, en aquest cas d'interpretació del context, de la realitat: el periodista interpreta pel fet d'informar sobre un esdeveniment i no sobre un altre, pel fet d'incloure a la notícia una dada o d'excloure-la'n, pel fet de destacar-n'hi una i no una altra; el periodista esdevé, per tant, intèrpret del context però no és intèrpret en el text, és a dir, no hi explicita hipòtesis, conjectures, apreciacions o previsions de futur a partir de la informació donada. En els d'opinió, en canvi, el periodista també interpreta explícitament o comenta allò sobre què informa: "a més d'intèrpret del context també apareix formalment en el text com a intèrpret, i per consegüent, entre els elements del text serà possible d'identificar els comentaris que fa sobre les dades o fets dels quals informa." Burguet conclou: "Si bé es pot afirmar que la interpretació explícita delata un text interpretatiu, en canvi sembla arriscat i perillós concloure que quan no hi ha interpretació formal el text és merament informatiu."³⁷

En efecte, si comparem els titulars que dos diaris o dos periodistes ofereixen sobre un mateix esdeveniment, podem comprovar que la interpretació del context de vegades és coincident i de vegades divergent, fins al punt que podem considerar que en ocasions, malgrat les aparences, no ens trobem davant del que

teòricament haurien de ser textos del gènere informatiu, tal com mostren aquests titulars acarats (d'*El Periódico de Catalunya* i de *l'Avui*), que divergeixen gradualment pel que fa a la interpretació del context:

<i>El Periódico</i>	<i>Avui</i>
<p>La justícia intensifica el setge al dictador</p> <p>Un jutge xilè ordena l'arrest i el processament de Pinochet</p> <p>El general haurà de respondre pel seu paper en la 'caravana de la mort' del 1973</p> <p>"Internacional", 2.12.2000, p. 11</p>	<p>Procés a la dictadura xilena</p> <p>Un jutge xilè processa Pinochet i n'ordena l'arrest immediat</p> <p>Guzmán acusa el general de ser "autor intel·lectual" i "coautor" de segrest i homicidi de les víctimes opositores de la Caravana de la Mort</p> <p>"Món", 2.12.2000, p. 6</p>

<i>El Periódico</i>	<i>Avui</i>
<p>Intenses gestions per reprendre el diàleg al Pròxim Orient</p> <p>Arafat accepta amb reserves l'oferta pacificadora de Clinton</p> <p>El Govern d'Israel decideix enviar un emissari als EUA per negociar la pau</p> <p>"Internacional", 4.1.2001, p. 14</p>	<p>Accepta seguir negociant però no està disposat a renunciar al dret de retorn dels refugiats a Israel</p> <p>Arafat dóna un sí amb reserves al pla de pau de Washington</p> <p>Barak enviarà un emissari als EUA per reiniciar converses amb els palestins</p> <p>"Món", 2.1.2001, p. 6</p>

<i>El Periódico</i>	<i>Avui</i>
<p>Tragèdia en el col·lectiu equatorià de Múrcia</p> <p>Un tren mata en un pas a nivell 12 'sense papers' amuntegats en un furgó</p> <p>El vehicle va quedar parat a la via i un tren de rodalies el va envestir</p> <p>"Tema del dia", 4.1.2001, p. 2</p>	<p>Només dos immigrants sobreviuen al fort xoc que va provocar el descarrilament del comboi de rodalia</p> <p>Dotze equatorians moren a Múrcia quan un tren envesteix el seu vehicle</p> <p>L'accident va passar en un pas a nivell sense barreres</p> <p>"Societat", 4.1.2001, p. 19</p>

<i>El Periódico</i>	<i>Avui</i>
<p>Terratrèmol al Salvador. Les conseqüències de la catàstrofe</p> <p>Els equips de rescat perden l'esperança de trobar supervivents</p> <p>L'últim recompte xifra en més de 1.200 els desapareguts i en 666 els morts</p> <p>"Internacional", 17.1.2001, p. 12</p>	<p>Continua augmentant el balanç de morts del terratrèmol de dissabte, que ja supera les 660 víctimes</p> <p>Els ecologistes del Salvador denuncien el govern per la tragèdia de Las Colinas</p> <p>Consideren que l'alta edificació i la desforestació van facilitar l'allau de terra</p> <p>"Societat", 17.1.2001, p. 22</p>

<i>El Periódico</i>	<i>Avui</i>
<p>El desplegament dels Mossos deixa sense destí 160 guàrdies civils</p> <p>Els afectats han estat degradats a policies rurals i cobraran menys</p> <p>Les famílies dels agents rellevats viuen situacions "dramàtiques"</p> <p>"Societat", 2.12.2000, p. 36</p>	<p>Mossos contra la pressa</p> <p>El primer control de velocitat que els Mossos d'Esquadra van fer en el seu primer dia de gestió del trànsit a les carreteres de Barcelona se salda amb cinc sancions</p> <p>"Societat", 2.12.2000, p. 29</p>

Per a un anàlisi de textos periodístics que pugui determinar la presència/absència de l'article personal davant els noms propis de persona, ens ha semblat

convenient fer una primera selecció dels gèneres entre els de més pes en la premsa i, en segon lloc, de distingir-los, no exclusivament per gèneres, sinó també pel grau de modalització que presenten, és a dir, pel grau d'implicació o presència formal de l'emissor, pel grau d'objectivitat o de subjectivitat. Diem *presència formal*, atès que el *jo* pot amagar-se darrere de procediments o fórmules d'impersonalització (ús de *hom, es, la gent, tothom*, etc. en frases de subjecte genèric o no determinat; ús de la passiva pronominal, en què l'agent és indeterminat; construccions esdevenimentals amb verbs com *arribar, passar, ocórrer, caldre, haver-hi, fer falta*; interpretació impersonal o de subjecte indeterminat amb el verb en primera i tercera persona del plural, etc.), o bé pot ocultar-se en la polifonia,³⁸ és a dir, l'emissor explícitament incorpora en el seu enunciat el d'una altra veu, el d'un altre emissor, mitjançant sobretot el discurs directe o l'indirecte (declaracions, entrevista, etc.), tal com es pot observar entre una notícia i el comentari corresponent a l'annex 4: 1b.

10.3.2 L'estil periodístic de base

Hi ha unanimitat a considerar l'existència d'un discurs, un estil o un llenguatge periodístic de base, sobre el qual actuarien els diversos gèneres. Aquest estil de base, que té la seva expressió més característica en la informació o notícia, neix amb l'ús del canal escrit, de la seva dimensió pública i no privada i del fet que s'adreça a una massa d'usuaris o lectors heterogènia. Aquests factors fan que el seu punt de referència immediat sigui la llengua estàndard, amb la tria d'un registre més aviat de tipus formal, de to neutre o objectiu, impersonal.

Això no obstant, l'estil o llenguatge periodístic de base té unes altres especificitats que en part responen a l'afany de facilitar la lectura i la comprensió dels textos, és

a dir, de fer que la recepció de les dades, les informacions o les idees sigui al màxim de còmoda i ràpida. En aquest sentit, la llegibilitat i la lingüística estadística (v. cap. 5) han fornit al periodisme uns criteris que n'han acabat de configurar el llenguatge de base: ús de mots breus, freqüents i comuns; refús dels termes innecessaris; privilegi de les frases breus, simples, afirmatives i en veu activa; ordre neutre o no marcat dels elements de la frase; predomini d'estructures amb verb per damunt de les construccions nominals; limitació dels incisos, etc.

Si bé aquest estil de base implica un nivell de comunicació més aviat formal, resta obert a nivells superiors (l'editorial o alguns articles d'opinió, per exemple) i també a nivells inferiors, amb un major grau d'espontaneïtat (certs comentaris o articles d'opinió, certes entrevistes o cartes, etc.), sovint amb la superposició de marques modalitzadores. Grau i Conca i altres presenten les marques que fan transparent la presència de l'emissor en el text (v. 3.1.2), especialment en els gèneres d'opinió, d'interpretació o de persuasió:³⁹

- a. Pronoms forts de primera persona.
- b. Altres formes gramaticals de primera persona: pronoms, possessius, terminacions verbals, etc.
- c. Modalitats oracionals no assertives: interrogativa, exhortativa, exclamativa, etc.
- d. Afixos que expressen judicis subjectius: *pujolet, reietó, poetastre, homenot, senzillíssim -a, arxisabut -uda, hipercrític -a*, etc.
- e. Unitats lèxiques amb valor axiològic (transmissor d'una valoració o d'un estat d'ànim): *pedanteria, confiança, noblesa, drogata...*; *esplèndid -a, impresentable, colossal, interessant, trist -a...*; *felicitar, lamentar, agradar, calumniar*,

solidaritzar-se...; malauradament, feliçment, de manera inacceptable, amb eficàcia...; massa, poc, gens, força, etc.

- f. Interjeccions, invocacions o renecs: *ecs, apa, i què més, Déu me'n guard, collons, etc.*
- g. Unitats fraseològiques (locucions, fórmules rutinàries, proverbis): *vaques flaques, mala llet, zero a l'esquerra; ja ho crec, això rai, aquesta sí que és bona; qui no té res a fer, el gat pentina.*
- h. Figures retòriques (metàfores, comparacions, hipèrboles, repeticions...): *ser un ase, estan condemnats a entendre's, un dia és un dia, etc.*
- i. Signatura que explicita l'autoria d'un text...

10.3.3 Assaig de reclassificació

La taula següent presenta, a manera de recapitulació, una selecció dels gèneres periodístics prototípics de la premsa, ordenats segons el grau d'objectivitat formal (d'"objectius" a "subjectius"), relacionada amb la finalitat comunicativa (*informar, informar i captivar, persuadir*). Alhora, associa cada gènere amb la tipologia textual preponderant⁴⁰ (*tipus de text dominant*) i amb tipus o seqüències textuales secundàries (*altres tipus de text*).

<i>“Objectivitat”</i>			
<i>Propòsit comunicatiu</i>	<i>Gènere</i>	<i>Tipus de text dominant</i>	<i>Altres tipus de text</i>
<i>informar</i>	notícia	narratiu descriptiu	
	entrevista	conversacional	narratiu descriptiu explicatiu argumentatiu
<i>informar i captivar</i>	reportatge	narratiu descriptiu	explicatiu conversacional
	crònica	narratiu descriptiu	explicatiu argumentatiu
	crítica	explicatiu argumentatiu	descriptiu narratiu
<i>Persuadir</i>	acudit gràfic d'actualitat	conversacional argumentatiu	narratiu descriptiu
	editorial, article d'opinió (comentari, columna)	argumentatiu	explicatiu narratiu descriptiu
<i>“Subjectivitat”</i>			

10.3.3.1 Informar

La *notícia*, amb un propòsit informatiu a través d'un missatge essencialment referencial, característiques que comparteixen parcialment el *reportatge* i la *crònica*, presenta una organització narrativa en què els fets no són presentats per ordre cronològic, sinó que adopten l'estructura de la piràmide invertida,⁴¹ en la qual el *què*, el *qui*, l'*on*, el *quan*, el *com* i el *per què*⁴² apareixen seguint l'ordre de major

a menor importància o interès. Aquesta organització narrativa sol integrar, d'altra banda, seqüències de tipus descriptiu en la identificació, qualificació, localització o temporització de les accions i dels actants.

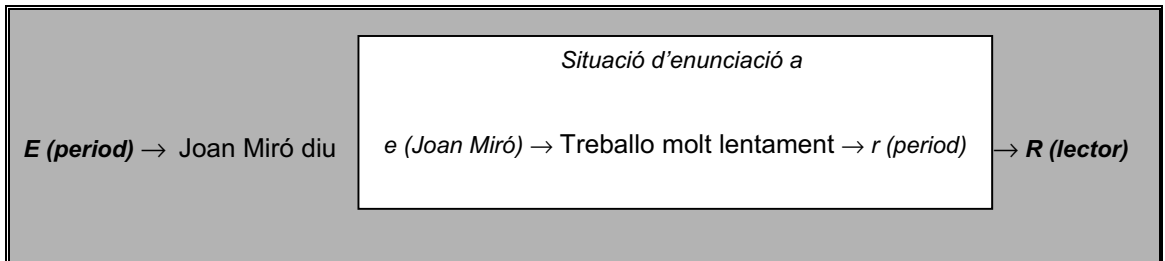
10.3.3.2 Informar i captivar

El *reportatge* (objectiu) i la *crònica* superposen a un missatge de base referencial elements expressius en el seu propòsit d'informar i, alhora, de captivar el receptor a través de procediments més emotius que no racionals. Aquests dos gèneres de tipus narratiu amb seqüències textuais explicatives que persegueixen fer comprendre un esdeveniment o fenomen, ofereixen, no obstant les coincidències, una estructura narrativa distinta: mentre el cronista sol relatar, com a testimoni directe, uns fets recents resseguint-ne l'ordre cronològic, el reporter sol presentar uns fets o fenòmens no estrictament actuals encapçalats per una entradeta (o *lead*) atractiva i original dedicada a un aspecte que centra el tema del reportatge, el qual és desenvolupat en el cos mitjançant blocs o mòduls encadenats de manera lògica que alternen descripcions, relats, documents, declaracions, explicacions, etc. D'altra banda, mentre el cronista inclou en el text elements secundaris d'anàlisi o de valoració personal (seqüències argumentatives), el reporter n'hi incorpora d'aliens recurrent a fragments d'entrevistes o de declaracions (seqüències conversacionals).

L'*entrevista*, que sovint s'independitza del reportatge i esdevé un gènere amb entitat pròpia, es proposa sobretot d'informar fidelment sobre allò que sap o opina un especialista o bé el testimoni d'uns fets (entrevista informativa o de declaracions); també pretén informar i seduir el lector mitjançant la conversa entaulada amb un personatge generalment públic o conegut, la qual en revela

l'activitat, les idees o opinions, els projectes, els interessos, el tarannà, la manera d'expressar-se, etc. (entrevista de personalitat o perfil). Sovint aquests dos objectius són combinats en entrevistes que podríem anomenar *mixtes*. Si bé l'objectiu del periodista és d'informar i captivar el lector a través d'un text conversacional, els torns de parla entre entrevistador i entrevistat poden presentar, sobretot en el segon, seqüències de tipus divers: narratives, descriptives, explicatives, argumentatives, etc. El text que el periodista (emissor) ofereix finalment al lector (receptor) du incorporat, doncs, el discurs citat, i pot esquematitzar-se d'aquesta manera:⁴³

Situació d'enunciació A

La *crítica*, a cavall de la informació-captació i de la persuasió, constitueix la ressenya informativa i sobretot explicativa i valorativa que un especialista o expert fa per orientar el lector respecte d'una obra publicada, exposada o representada (literatura, cinema, música i cançó, pintura, fotografia, espai radiofònic o televisiu, etc.), redactada amb un estil personal i signada.

10.3.3.3 Persuadir

L'*acudit gràfic d'actualitat*, que apareix habitualment a les pàgines d'opinió (també ho pot fer a la primera i a l'última), constitueix un dibuix o caricatura que comenta o jutja de forma condensada i elaborada (sovint amb jocs de paraules i amb humor corrosiu) un fet de l'actualitat política, econòmica o social mitjançant la

representació d'una escena virtual amb personatges generalment dialogant. Si bé el vessant lingüístic de l'acudit és representat per un text conversacional, la subjectivitat que vehicula el missatge l'acosta a l'argumentació en l'intent de convèncer sobre la *bondat* o *maldat* d'una línia política, d'uns actes, etc.

L'*editorial* i l'*article d'opinió* en general (*comentari* i *columna*) comparteixen la voluntat d'exposar punts de vista i opinions encaminades a convèncer o persuadir sobre la manera de percebre i comprendre un fet, un fenomen, una actuació, un personatge, etc., a través del raonament o l'argumentació regida pel rigor lògic, la no-contradicció, etc. L'*editorial*, que expressa l'opinió i el criteri del periòdic com a institució sobre esdeveniments d'interès, rellevància i actualitat, amb arguments i contraarguments sòlids i persuasius, sovint amaga les marques directes de subjectivitat, del *jo* que parla, però vehicula les d'una subjectivitat indirecta mitjançant judicis interpretatius i valoratius, o les axiològiques, en una estructura que articula generalment una introducció, un desenvolupament i una conclusió.⁴⁴

Els *articles d'opinió* expressen estrictament les idees o punts de vista dels autors (periodistes, col·laboradors ocasionals o fixos) que signen els textos, d'una estructura més oberta o lliure que l'*editorial*. Presenten un alt grau de subjectivitat i fan palesa la presència formal de l'emissor amb nombroses marques de modalització.⁴⁵

10.4 Gèneres i article personal

Si ens atenim a les pautes que regulen, en els llibres d'estil de la premsa en català, l'ús de l'article personal, aquest se circumscriu fonamentalment a un únic gènere periodístic, a l'entrevista. Així, mentre el del *Diari de Barcelona* assenyala

que “l’estil informatiu sol rebutjar l’article personal” llevat dels casos “en què el registre en justifiqui l’ús (per exemple, en certes entrevistes de to molt col·loquial)”,⁴⁶ el de l’*Avui*, més contundent, assevera que “l’article personal no és propi del registre formal a què pertanyen els gèneres periodístics” i, consegüentment, “no es farà servir mai en les informacions del diari”.⁴⁷ Pel que fa al llibre d’estil d’*El 9 Nou*, s’indica que l’article no s’escriu “davant del nom o dels cognoms de persones públiques o relacionades amb fets que són notícia, de personatges històrics i famosos”, pel fet que “comporta un to de familiaritat”, i per això “es pot usar en les entrevistes col·loquials” o en les de *personalitat*, que admeten “la reproducció de les varietats lingüístiques de l’entrevistat [...] i també certs recursos o característiques de la llengua parlada més informal”.⁴⁸ D’acord amb aquests principis, l’ús de l’article en els diversos textos periodístics seria una excepció, confinada, segons dos periòdics, a “certes entrevistes de to molt col·loquial” i a les de *personalitat*.

Amb aquestes pautes, l’article personal quedaria exclòs, en conseqüència, dels altres gèneres que no són l’entrevista, i que hem classificat segons que servissin per informar estrictament, per informar i alhora captivar i, finalment, per persuadir (v. 10.3.3.1, 10.3.3.2 i 10.3.3.3). Això no obstant, amb una primera anàlisi dels periòdics ja es constata que l’ús de l’article personal s’estén, a la pràctica, més enllà de l’entrevista col·loquial o de *personalitat*, malgrat el que n’indiquen els llibres d’estil esmentats.⁴⁹

Feta la delimitació i la caracterització dels gèneres periodístics (v. 10.3.3) i analitzats a fons els periòdics seleccionats (v. 10.1) amb vista a verificar les possibles correlacions entre gènere i presència/absència d’article personal,⁵⁰ i alhora determinar el valor d’aquesta presència/absència, s’han obtingut uns

resultats que, degudament interpretats, s'ofereixen de manera sintetitzada en els subapartats següents, acompanyats d'una selecció de mostres de fragments il·lustratius (l'annex 4 aplega textos sencers de distints gèneres periodístics).⁵¹ En totes les mostres s'han marcat en negreta els noms propis de persona susceptibles de poder anar precedits de l'article personal.⁵²

10.4.1 Informació: la notícia

La notícia, el gènere informatiu i "objectiu" per excel·lència, prescindeix, efectivament, de l'article personal, tant si és inclosa a la secció de temes locals, internacionals, polítics, econòmics, culturals, esportius com a la de fets diversos. En totes aquestes àrees temàtiques, la notícia presenta els noms propis personals sense article, tant si es tracta de persones públiques com privades, amb responsabilitats políticosocials o sense, tant si són del nostre àmbit cultural o lingüístic com si pertanyen a d'altres àmbits.

Aquesta posició o actitud que el redactor adopta en la notícia, formalment distant i neutra respecte d'allò que relata, tot abstenint-se d'utilitzar-hi l'article personal i elements modalitzadors (v. 10.3.2), és unànime i comuna a tots els periòdics del domini lingüístic.

Hi ha, tanmateix una excepció, també unànime, a aquesta regla: les notícies, les notes, els resums o els breus inserits en la secció sobre "televisió" que tracten dels serials o telenovel·les catalanes, presenten el nom dels personatges de ficció amb l'article personal (tal com són anomenats en les narracions televisives i tal com els coneix el teleespectador; v. 9.4.1). Així ho testifiquen les mostres de *a* i *b*; en canvi, el resum de *c*, corresponent a un episodi d'un serial en castellà, presenta els noms dels personatges sense article.

a.

PLATS BRUTS. 21.20. En l'episodi *Tinc poder*, **en Lopes** és el director de Ràdio Bofarull i realitza una aposta molt personal per millorar l'emissora. D'altra banda, **en Pol** parla de la importància d'un llibre i **en David** intenta llegir-lo.

Avui, 16.10.2000

b.

En Tomàs s'enfronta amb **en Salvador**. **En Quim** té clar que **la Mireia** no vol més fills. **En Cesc**, fart de la sobreprotecció dels seus pares, sent on s'amaga el revòlver d'**en Tomàs**.

El Periódico. 9.2.2000

c.*

Gato no aconsegueix que **Adrián** torni a creure en ell. **Natalia** intenta reconciliar-se amb el seu exnòvio sense èxit. **Dani** decideix explicar a la seva mare que **Susana** és la responsable que **Gato** se n'hagi anat. **Tito** vol aclarir la situació amb els pares de **Leo**.

El Periódico, 9.2.2000

* Emès per Antena 3 TV.

Ara bé, quan en aquest mateix tipus de notícies el nom del personatge de ficció conviu amb el nom de l'actor que l'encarna o bé amb el nom d'altres persones reals, aquests últims són presentats sense article, tal com mostren *d*, *e* i *f* (en què apareixen sense article Mari Pau Huguet, Eduard Farelo, Josep Maria Benet i Jornet):

d.

Mari Pau Huguet, presentadora del programa de TV3 *Connexions*, és la convidada especial de l'episodi d'avui de la popular sèrie d'humor *Plats bruts*, que protagonitzen **Joel Joan** i **Jordi Sánchez**. En aquest capítol, titulat *Tinc bon cor*, el pis del **Lopes** i el **David** l'han embargat...

Avui, 27.11.2000

e.

EDUARD FARELO PRESENTA A LA 2 EL CONCURS 'TIC TAC TOE'. Després d'encarnar **l'Eduard** a *Nissaga de poder*, l'actor Eduard Farelo fa un nou pas en la seva carrera televisiva...

El Periódico, 16.10.2000

f.

El camí que van emprendre el 12 de maig passat els hereus dels Montsolís, els Castro, els Bertran i els Cànoves, arriba avui al final. Aquesta nit, els espectadors podran assistir al desenllaç de *Nissaga: l'herència* –la sèrie de TV-3 de **Josep Maria Benet i Jornet**–, en un episodi en què **el Roger*** i **l'Eulàlia** prenen la dràstica decisió de fugir plegats. [...] També avui hi haurà un final per al **Mateu i l'Alex**, dues víctimes, una de la seva herència i l'altra dels seus sentiments. A causa d'aquesta relació, ara corre perill la vida **del Jesús**, fill **del Màrius i la Pietat**. Però hi ha més personatges que estan en el punt de mira del jove Cabanilles, **l'Eduard**, el mateix Alex...

El Periódico, 19.1.2000

* Tal com s'observa en aquesta mostra i en les anteriors, tant l'*Avui* com *El Periódico* vacil·len en l'ús de la forma masculina de l'article personal: davant el nom de personatges de ficció unes vegades utilitzen *el* i unes altres *en*.

Finalment, en el mateix àmbit de les notícies televisives s'observa un procediment semblant a l'anterior: en tractar de programes de televisió que compten amb personatges de ficció, aquests són anomenats amb l'article, cosa que no passa amb els actors o presentadors que els encarnen (*g* i *h*):

g.

Les sèries policíiques inunden la tele i *Malalts de tele* (TV-3, 21.20) no podia ser aliè a aquest fenomen. L'espai que presenta **Toni Soler** presentarà avui *Polícies*. [...] En el capítol d'entrevistes, aquesta setmana li toca el torn a **Florinda Chico**, una veterana de la televisió, el cine i el teatre, que se sotmetrà a les preguntes **del Toni i la Rosa**.*

El Periódico, 1.2.2000

* L'actriu s'anomena Rosa Andreu; juntament amb Toni Soler presenten el programa simulant que són matrimoni.

h.

Per als *fans*, el retorn d'**en Paco*** i de la resta de *freaks* reclutats per El Terrat (**en Sebas**,** per exemple) ha estat molt celebrada.

El Punt, 14.8.2000

* L'actor s'anomena Santi Millán.

** L'actor s'anomena José Corbacho.

Molt esporàdicament pot presentar-se algun cas especial en què en una notícia apareix el nom d'una persona real precedit d'article.⁵³

Si bé els noms de certs personatges famosos, públics, populars o coneguts (habituals en els mitjans audiovisuals o en l'anomenada premsa del cor) de vegades apareixen precedits d'article en certs gèneres periodístics escrits (v. mostres de *k* i *n* a 10.4.2.1; a 10.4.3.1, i de *g*, *w* i *x* a 10.4.3.3), en les notícies hi apareixen sense (tal com *correspon* a aquest gènere). Així ho mostren aquests exemples (*i* i *j*), extrets de les seccions "Personatges, imatges" (*Avui*) i "Gent" (*El Periódico*), especialitzades en la informació del món dels cantants, actors, models, esportistes, presentadors estrella, etc.⁵⁴

i.

Elizbeth Taylor troba que amb vuit matrimonis ja n'hi ha prou per omplir una vida. Almenys així de clar ho va deixar dilluns en el popular programa de **Larry King** a la CNN.

Guy Ritchie sembla estar vivint una excel·lent lluna de mel amb **Madona**, tot i que assegura al *Mirror* britànic que continua fent una vida "normal".

Els dos fills de **Rocío Carrasco** i **Antonio David Flores** viuran amb la mare. [...] Finalment ha quedat resolt el conflicte que enfrontava des de fa mesos la filla de **Rocío Jurado** i el seu marit.

Avui, 17.1.2001

j.

Una de les parelles nascudes als estudis de Hollywood, la formada per **Kim Basinger** i **Alec Baldwin**, ha posat fi al seu matrimoni i a set anys de vida en comú.

El Periódico, 4.1.2001

Lennon no ha estat l'únic *beatle* poeta. Tirant-se a l'esquena les comparacions, **Paul McCartney** destaparà molt aviat la seva vena rapsosa al públic.

El Periódico, 4.1.2001

Boris Becker, antic campió alemany de tennis, i la seva dona, **Barbara**, van anunciar ahir que s'han separat, cosa que ha suposat una gran sorpresa per als seus pròxims.

El Periódico, 6.12.2000

Catherine Zeta-Jones torna a lluir una figura explosiva a les 11 setmanes del seu part. L'actriu de 31 anys ha posat en cotilla per al fotògraf de moda **Mario Testino** en un reportatge de la revista *Vanity Fair*. **Catherine** ha perdut 20 quilos en els últims tres mesos.

El Periódico, 6.12.2000

10.4.2 Informació i seducció

En la seva comesa d'informar i d'explicar una realitat (personatge, fet, obra) tot apropant-la al lector d'una manera seductora o captivadora, amena i sovint didàctica, el periòdic se serveix especialment de l'entrevista, el reportatge, la crònica i la crítica, gèneres que comparteixen, en graus diversos, una certa llibertat d'estil d'escriptura: el periodista sol superposar a l'estil periodístic de base (v. 10.3.2) elements expressius propis que configuren un estil personal tot manejant sovint certs recursos literaris. Aquesta superposició de la funció expressiva o emotiva i fins retòrica, que tradueix la presència del periodista en el missatge (v. la crònica a l'annex 4: 1a), no presenta la mateixa intensitat en els gèneres esmentats: en efecte, s'observa una progressiva modalització del text segons que es tracti, respectivament, d'una entrevista, un reportatge, una crònica o una crítica (v. la taula de 10.3.3). D'altra banda, es constata que en cadascun d'aquests gèneres el grau de subjectivisme formal present en el text depèn alhora del tema tractat: hi hauria personatges, fets o produccions més o menys quotidians o domèstics, més o menys prestigiosos socioculturalment o bé pertanyents a àrees o camps més o menys especialitzats.

10.4.2.1 L'entrevista

Si bé l'entrevista informativa, la de personalitat o la mixta, tal com ja s'ha comentat (v. 10.3.3.2), tenen per objectiu d'informar fidelment sobre allò que sap o opina un especialista o el testimoni d'uns fets, o bé d'informar i captivar el lector amb la presentació d'un personatge, els torns de parla de l'entrevistat ofereixen nombroses seqüències que en tradueixen l'emotivitat, la subjectivitat. I és en aquest discurs citat en què pot aparèixer l'article personal. De fet, l'entrevista (un text fonamentalment conversacional) és el gènere que ofereix més mostres de l'ús

de l'article personal en la premsa: no en va ésser la representació transcrita d'una conversa oral prèvia.

Si bé l'entrevistador, en la presentació de l'entrevistat i en les preguntes que li planteja, sol mostrar-se formalment neutre i distant (llevat d'un bon nombre d'entrevistes de personalitat i algunes de mixtes), és el periodista qui maneja en part el discurs citat en el sentit que tria les preguntes, selecciona i jerarquitzava les seqüències que reproduirà de l'entrevistat. Des d'un punt de vista lingüístic, el periodista també transforma el discurs de l'entrevistat tot esporgant-lo dels trets característics de l'oralitat espontània (v. 3.1.2) per tal d'oferir-ne una versió d'oralitat escrita. Conseqüentment, també és el responsable final de la presència o de l'absència de l'article personal en les respostes que ofereix de l'entrevistat. L'entrevista radiofònica o televisiva, en canvi, en recollir i presentar de primera mà i de viva veu les declaracions o respostes de l'entrevistat, n'oferix fidelment el discurs, sense manipulacions lingüístiques.

La decisió del periodista d'utilitzar o d'ometre l'article personal en l'entrevista escrita pot dependre de diversos factors. Així, es constata que en les entrevistes de tipus informatiu fetes a personatges que parlen llengües altres que la catalana, no sol aparèixer l'article personal en la traducció, com s'observa en les mostres de *a* i *b*.⁵⁵

a.

Benjamin Netanyahu, exprimer ministre d'Israel i membre del partit conservador Likud

–Sharon ha estat acusat de provocar la Intifada al visitar l'Esplanada de les Mesquites de Jerusalem a finals de setembre. ¿Creu que el van assessorar malament?

–No crec que la visita d'Ariel Sharon al Mont del Temple hagi instigat res. Hi ha informació clara que demostra que la incitació palestina havia començat abans i que aquesta visita va ser l'excusa utilitzada per Iàsser Arafat.

Jana Beris. *Avui*, 15.1.2001, p. 6

b.

Javier Pérez de Cuéllar, primer ministre del Perú

–*Què creu que va passar realment entre **Fujimori** i **Vladimiro Montesinos**? Què va precipitar el divorci entre els dos personatges?*

–*La seva era una aliança anterior a les eleccions de 1990, que va portar **Fujimori** al poder per primer cop. Des d'aquell moment, jo crec que es va dissenyar un pla de 15 o 20 anys de fujimorisme amb el suport de les forces armades, sobre les quals **Montesinos** tenia un gran control perquè és excapità.*

Verònica Sanz. *Avui*, 3.12.2000, p. 8

Aquesta absència de l'article personal (tant en qui pregunta com en qui respon) sol fer-se extensiva a la resta d'entrevistes informatives o de declaracions que tracten habitualment qüestions més o menys especialitzades o sectorials amb persones que exerceixen activitats o professions socialment prestigiades, encara que els entrevistats parlin originàriament en català (mostres de c, d i e):

c.

Josep M. Casas, professor del departament de geologia dinàmica, geofísica i paleontologia de la Universitat de Barcelona

–*¿Li han posat nom a la gelera?*

–*Ja en tenia, es diu la gelera Johnson. [...]*

–*¿Però també hi ha algun nom català, oi?*

–*Sí, els investigadors catalans també hi hem posat algun nom. Per exemple, un dels pics propers a la gelera Johnson ha estat batejat amb el nom Taga, en memòria de la muntanya del Ripollès. Tenim l'esperó de la Pepita, un mirador situat sobre una gelera, batejat així en honor de **Josefina Castellví**, la primera cap de base espanyola a l'Antàrtida. [...]*

–*¿Quants investigadors del departament de geologia dinàmica heu treballat aquest any a l'Antàrtida?*

–*En l'estudi de la gelera, tres. **Laia Ximenis**, que està fent la tesi doctoral sobre l'estudi d'aquesta gelera, **Glòria Furdada**, que ha marxat ara, i jo mateix.*

Joaquim Elcacho. *Avui*, 24.1.1998, p. 34

d.

Joan Puigcercós, vicesecretari general d'ERC

–Els polítics de la Transició s'estan difuminant, i nosaltres tenim una figura molt clara: **Josep-Lluís Carod-Rovira**, que no ha de ser ni **Artur Mas** ni **Josep Antoni Duran Lleida**. [...] Crec que la manifestació posterior a l'assassinat d'**Ernest Lluch** va marcar una fita, i molta gent de Madrid va reaccionar dient que no es poden tenir dos models de tensió permanent com tenen a Euskadi.

Ismael Carbó. *Avui*, 3.12.2001, p. 18

e.

*Joan Ignasi Pla, secretari general del PSPV**

– [...] No té cap sentit que avui **Zaplana** tinga aquesta valoració, i la tinga bàsicament de sectors socials que són persones treballadores, que no gaudeixen del món en què viu **Zaplana**, que és un món vinculat a l'opulència i al potenciament de l'individualisme.

Miquel Calvet. *El Temps*, 5-11.12.2000, p.26

* En aquesta ocasió, l'entrevistat utilitza la varietat valenciana (tal com palesa la forma verbal *tinga*), per la qual cosa en principi no se'n pot esperar l'ús de l'article personal, tot i que l'escriptor i sociòleg valencià Josep Vicent Marquès sí que l'empra en un article d'opinió (v. la mostra de / a 10.4.3.3).

Les entrevistes que hem anomenat *mixtes*⁵⁶ constitueixen un diàleg no gaire extens (si més no amb relació a les entrevistes en profunditat o de personalitat), en què es mescla la informació que es vol obtenir d'un tema amb la presentació de la personalitat de l'entrevistat. En no ser merament informatives o de declaracions sobre l'actualitat, el periodista hi adopta de vegades un to distès o no tan formal: en ocasions, l'entrevistador s'hi implica directament i pot tractar l'entrevistat de *tu* (com a *k*) o bé fer comentaris sobre allò de què tracten (*i*, *l*, *m*) i, eventualment, utilitzar-hi l'article personal en les preguntes (*l*, *m*).

Pel que fa a les respostes, el periodista tendeix a presentar un text en què l'interrogat utilitza l'article personal quan anomena persones del seu gremi, és a dir, relacionades amb la seva professió o activitat i que sovint coneix personalment (però no forçosament), com mostren *f*, *i*, *j*, *k*, *m*. Aquesta presència de l'article en el discurs de l'entrevistat, però, es pot combinar en una mateixa entrevista amb l'absència d'article, especialment davant el nom de certes celebritats o figures que

han esdevingut històriques, tal com palesen els exemples de *i*. L'absència d'article, això no obstant, pot estendre's al llarg de tota l'entrevista quan el periodista hi adopta un to neutre, distant, formal (que probablement encomana a l'entrevistat), i especialment quan els temes tractats comporten haver d'esmentar celebritats o persones amb responsabilitats polítiques, cultural, socials, etc., com a *g*.

f.

Conrad Son, director de cinema pornogràfic

–L'objectiu és fer un producte més en català, no com *El Temps* o el programa *Millennium*, que estan molt bé, sinó que també s'han de fer programes com els de **l'Arús** (*Força Barça*), i nosaltres estem en aquesta línia d'entreteniment

N. Z. *El Temps*, 5-11.12.2000, p.70

g.

*Pere A. Serra, president del Grup Serra, grup multimèdia de les Balears**

–**Soler**** em va demanar que n'ajornàs la sortida en català perquè, deia, això li podria representar dificultats. Contrasta aquesta actitud amb la del president Pujol, al qual vaig anar a explicar també l'operació i s'hi mostrà molt favorable. Curiosament, la por que manifestà **Soler** respecte al *Diari de Balears*, la vaig veure després amb **Matas*****, només que, per a aquest, a més, el *Balears* era com l'*Egin*.

Miquel Payeras. *El Temps*, 31.10-6.11.2000, p.39

* Malgrat les marques del balear recollides en l'entrevista (el fragment reproduït conté *ajornàs*), el periodista, mallorquí, presenta els noms de persona sense article.

** Expresident del Govern Balear.

*** El mateix periodista, en una entrevista en profunditat a Catalina Cirer (v. la mostra de o), hi recull la forma "en Jaume Matas". Aquest altre expresident del Govern Balear és esmentat sense article en un reportatge (v. la mostra de c a 10.4.2.2).

h.

Joan Barril, periodista

–Jo d'aquí a uns quants anys ja no faré això. Per mi, els mestres de la ràdio són **en Cuní** i **en Gabilondo**. A més, la gent normalment es pensa que les emissores generalistes es fan competència les unes a les altres, però jo diria que l'autèntica competència és la ràdio-fórmula musical.

Teresa Sala. *El Temps* 24-30.10.2000, p. 21

i.

Oriol Tramvia, cantautor i actor

–*Ja sap que està mal vist queixar-se.*

–Bé, un grau de queixa és lícit i lògic. Jo tenia un director de teatre, **en Miravete**, que cada vegada que li preguntaves: “*Cómo estás, Pepe?*” et deia: “*Cabreado.*” Ha, ha! Això està bé per veure que et fas gran i no et moriràs ric. [...]

–*Què ha après de Txèkhov?*

–Quan vaig fer l’obra deia una frase que m’agrada molt: “No us hi empenyeu tant perquè ningú ens ha dit que la felicitat és l’estat natural de la persona.” **Txèkhov** és molt humà. **Shakespeare** és com **Bach**, són la perfecció. I **Txèkhov** és **Mozart**, juga tota l’estona i no passa res, però tot el que passa és tremend.

–*¿Segueix trepitjant el carrer i explicant històries de la vida?*

–Jo, sí. Passejo molt per la ciutat, m’agrada asseure’m en un banc i mirar, i veure una parella enamorada fent-se petons, com deia la cançó **del Brassens**.* [...]

–*L’any 77 va dir, en una entrevista amb Jordi Barbeta: “Pujol, amb les peles que té, no necessita posar-se en aquestes coses [les llistes electorals], o sigui que si ho fa serà perquè ho sent.” Ho manté?*

–Sí, sí; és messiànic, únic. **En Pujol**** és un cas clar de vocació per la pàtria.

Marta Clos. *Avui*, 24.1.1998, p. 76

* Si bé Bach i Mozart, com a compositors històrics, hi són esmentats sense article, el cantautor d’expressió francesa Brassens hi apareix amb article, possiblement pel fet que l’entrevistat s’hi identifica més estretament per motius generacionals i gremials. Crida l’atenció, d’altra banda, el fet que Brassens du anteposada la forma *el* de l’article, i Pujol hi du la forma *en*, com també Miravete.

** Tot i que el periodista anomena Jordi Barbeta (col·lega seu) i Pujol sense article, l’entrevistat ho fa amb article, en el segon cas, tot mostrat un to més informal que el que tradueix el periodista. Malgrat que els polítics “infonen respecte” (en paraules de Badia i Margarit; v. 8.4.1.4) a causa de les seves responsabilitats políticsocials i, consegüentment, se’n sol utilitzar el nom sense article en la llengua escrita formal (v. les mostres de *a*, *b* i *c* a 10.4.3.3), és habitual que en els textos escrits conversacionals i fins en alguns d’opinió s’utilitzi amb article, especialment en els casos de personatges populars o famosos (v. l’annex 4: 6c i les cartes de *x* i *y* a 10.4.3.3).

j.

Xavier Díaz, presentador de programa televisiu

–*Però la característica principal del programa és una tertúlia sempre polèmica.*

–Són alguns dels millors periodistes del moment. [...] **L’Emilio Pérez de Rozas** és un gran comunicador; **el Tomàs Guasch**, un geni i un *showman* que tot el que diu és veritat, i **la Cristina Cubero** coneix tot el que fa referència a holandesos i brasilers del Barça.

Llorenç Tarrés. *Avui*, 5.2.2001, p. 51

k.

Berta, cantant

–*Tagradaria representar Catalunya al Festival d'Eurovisió?*

–A Catalunya, sí. A nivell estatal, a part que és impossible, perquè cantant en català ho tinc malament, em fa com por, perquè sempre van ser unes cutrades increïbles. **EI Sergio Dalma i el Marc Llunas** encara, però hi han anat unes cutrades de xaranga i pandereta que dius... [...]

–*Britney Spears o Laura Pausini?*

–No són santes de la meva devoció. A més, són molt diferents.

–*Per això mateix, tria.*

–No et puc dir que no ballo **la Britney Spears** quan surto a la nit, perquè menteixo. Sí que la ballo, però no em compraria el seu disc. I de **la Paula Pausini** sí que me'l compraria.

Jordi Palmer. "Rock & Clàssic", dins *Avui*, 31.1.2001, p. 4

l.

Joan Vilaró, mestre de cuina

–*O sigui que la culpa la tenen en Pastallé i l'Arguiñano?* [...]

–*Vostè, de qui se sent més a prop, d'en Santamaria o d'en Ferran Adrià?*

David Bassa. *El 9 Nou* (Osona-Ripollès), 31.7.2000, p. 36

m.

Agustí Fernández, pianista

–*A l'obra fa una mica l'indi. Suposo que res comparat amb quan toca amb el Carles Santos.**

–Vaig estar 18 anys a la seva companyia. **En Carles** busca noves formes de relació amb el piano i les troba. [...]

–*¿És la primera vegada que fa d'actor?*

–Amb *La pantera imperial* feia una mica de tot. Amb **el Carles** fas de pianista, de regidor, d'actor, de director d'orquestra.

Enric Vila. *Avui*, 5.2.2001, p.56

*Curiosament, el text presenta la forma *el* de l'article personal en el discurs del periodista, i l'alternança de *en* i *el*, en el de l'entrevistat.

En les anomenades entrevistes de personalitat, en profunditat o de perfil, que aspiren a informar i seduir mitjançant una conversa més o menys extensa amb un personatge tot posant-ne en relleu les idees o opinions, els projectes, els interessos, el tarannà, la manera d'expressar-se, etc., s'hi sol trobar un grau més elevat de distensió o d'informalitat que en les entrevistes mixtes. Aquest to

d'informalitat deu propiciar-hi, en conseqüència, l'ús de l'article personal. Efectivament, el periodista sol presentar un discurs, sovint de personatges reputats, amb profusió d'articles personals, com a la mostra de o. Ara bé, també en aquest tipus d'entrevistes distingim casos d'absència d'article, especialment davant el nom de personatges cèlebres i de prestigi, d'altres cultures i, generalment, no tractats o coneguts directament per l'entrevistat. Així, a n Fabià Estapé lleva l'article a Ramon Llull, Walras, Cobb, Douglas o a Severo Ochoa; en canvi, l'anteposa a Santiago Grisolia, Eliseu Climent, Lluís Llach, Ovidi Montllor o a Romà Perpiñà.

n.

Fabià Estapé, catedràtic d'economia política

–Em vaig trobar que pocs economistes clàssics de l'època s'havien atrevit a parlar clar. L'un d'ells era **Walras**, que va fer una explicació de com subestimem el factor humà. [...]

–Tot el que sigui invertir-hi, ens portaria a allò que als Estats Units es va reconèixer fa més de cinquanta anys, quan dos economistes, **Cobb** i **Douglas**, van establir la funció Cobb-Douglas. [...]

–Potser ara, amb el genoma de l'hòstia es podria aclarir, però llavors caldrà anar a València i demanar-ho **al Santiago Grisolia**,* que és el primer espanyol que en va parlar. És un home –a part ser amic meu– que, per mi, l'ombra que li va fer el fet de ser deixeble de **Severo Ochoa** el va apartar del premi Nobel que es mereixia. [...]

–Tot el que m'ha proposat **l'Eliseu Climent** des que el conec, des del dia que va venir a casa meua a demanar-me que escrivís setmanalment a EL TEMPS, m'ha semblat una barreja d'esperit dinàmic, assumptió de riscos i un cert romanticisme. [...] És un home capaç d'emocionar-se amb **en Lluís Llach** i amb **l'Ovidi Montllor**, amb **l'Ausiàs Marc**** i amb **Ramon Llull**.

–No és com aquells temps gloriosos d'**en Romà Perpiñà Grau** i, hòstia, no... Ja els hem superats. Jo era molt amic i admirador del **Romà Perpiñà**, l'economista més important que han donat Catalunya i el País Valencià.

Jordi Fortuny. *El Temps*, 1.7.8.2000, p. 41-43

* Sorpren que el text presenti la forma *el* davant aquest personatge i, en canvi, la forma *en* davant Romà Perpiñà (v. 10.4.4).

** Sembla també una incoherència la presència d'article davant Ausiàs Marc i l'absència davant Ramon Llull.

o.

Catalina Cirer, delegada del govern central a les Balears

–Primer de tot jo som jo, **na Catalina Cirer**, amb els meus criteris propis, valors, sentiments... Puc ser delegada del govern, però el que no faré mai serà traïr-me a mi mateixa... [...] **En Jaume Matas** vol que el respectin i que el vegin com a president. És molt lícit: és el president! En aquest moment **en Jaume Matas** és el president de la comunitat... [...] De cap de les maneres no crec que **Jaume Matas*** hagi girat l'esquena al president [*Cañellas*]. Encara li dic president, a **en Gabriel Cañellas**. Per damunt de tot és un amic.

Miquel Payeras. *El Temps*, 3-8.6.1998, p. 34-36 (v. l'annex 4: 2b)

* De manera inexplicable el text prescindeix de l'article en aquest cas.

10.4.2.2 El reportatge

A diferència de l'entrevista, el reportatge –amb el seu missatge, estructura i estil literari lliure– depèn gairebé exclusivament del periodista (tot i que en ocasions reporta les paraules de testimonis o d'especialistes en la qüestió tractada). En el seu objectiu de relatar i d'explicar uns fets no estrictament d'actualitat (esdeveniment, problema, situació, fenomen), el reporter tendeix a distanciar-se de la *història* (a la manera del narrador extern objectiu) en temes no domèstics, propers a l'especialització i amb protagonistes públics, cèlebres o amb responsabilitat social, política, cultural, etc. En aquest marc, el periodista refusa de col·locar l'article personal als noms propis, com testimonien les mostres de *a*, *b* i *c*:

a.

Degradació als parcs de Barcelona

Els especialistes lamenten “que uns parcs estan molt bé i uns altres fan pena”, explica **Montserrat Tordres**, presidenta de l'associació Amics dels Jardins. [...] **Imma Mayol**, la quarta tinent d'alcalde i presidenta de l'Institut Municipal de Parcs i Jardins, adverteix de les “dificultats de manteniment” de les zones verdes d'una ciutat, “on conflueixen interessos molt diversos dels ciutadans”. **Mayol** valora positivament l'actual estat dels parcs.

Carles Sabaté. *Avui*, 14.1.2001, p. 24

b.

Kosovo

Ibrahim Rugova és el líder de la Lliga Democràtica de Kosovo, un partit que durant deu anys s'ha oposat pacíficament a **Slodoban Milosevic**. Els serbis, que només representen el 10 per cent de la població, no van anar a votar. [...] **Kostunica** és l'home que està aconseguint que Iugoslàvia torni a ser admesa en els principals clubs occidentals. [...] Decidit a consolidar-se en el poder, **Milosevic** va preparar una gran farsa.

Ll. Martínez, V. Mascaró, B. Salvà. *Avui Diumenge*, 31.12.2000, p. 26

c.

*L'estíueig de la model Claudia Schiffer a Mallorca**

La *top model* Claudia Schiffer va ser la protagonista d'excepció de la gala que va reunir ahir al vespre al camp de golf de Pula, de la població mallorquina de Son Servera, més de 1.500 persones. [...] Entre els assistents hi havia el president del Govern Balear, **Jaume Matas**. [...] **Claudia Schiffer** va ser escollida per promocionar la moda *ad lib* d'Eivissa, la bijuteria de Menorca, el calçat de Mallorca i Menorca i la gastronomia artesana de les Illes. [...] **Schiffer** és la tercera *top model* del món en qüestió de tarifes. Per davant té **Cindy Crawford** i **Elle McPherson**.

Josep Pons. "Avui Estiu", dins *Avui*, 12.8.1998, p.2

* Malgrat que el reportatge no utilitza en cap moment l'article personal, el títol sí que l'inclou ("Na Schiffer"), per cridar l'atenció del lector sobre un personatge popular i familiar (virtualment, a través dels mitjans de comunicació), que ha triat Mallorca per a les seves vacances (la forma *na* de l'article reforçaria aquesta segona idea del títol).

Fins i tot en els reportatges d'aquest tipus, però amb un grau elevat de modalització, el reporter prescindeix de l'article personal, com en l'exemple següent (d):

d.

El còmic 'underground'

La història d'*El Víbora* és la història de **José María Berenguer**, el seu editor i director. [...] Convençut i sostingut per **Toutain**, el que havia de ser un magazín sobre fotografia, pintura i dibuix, acaba essent *El Víbora*, la revista de còmics més transgressora i provocadora de la transició. [...] Va nàixer amb una clara vocació *underground*, i va apostar per autors com **Nazario**, **Max**, **Art Spiegelman**, **Gallardo**, **Mediavilla**, **Martí Riera** o **Pons**. [...] "Sempre vam tenir clares les nostres intencions, que eren de no deixar-nos al pap absolutament res", recorda **Berenguer**.

Manuel València. *El Temps*, 23-29.5.2000, p. 44-45

Hi ha, però, un tipus de reportatges que tracten qüestions properes al ciutadà o que són pròpies de diversos àmbits de la vida quotidiana, en els quals els protagonistes són alhora *persones anònimes* (ciutadans de peu), en el sentit que no són populars, cèlebres o que no tenen responsabilitats politicosocials o culturals. I és en aquest altre marc que el reporter reforça la quotidianitat del tema tractat tot fent precedir els noms propis de l'article personal, tant si es tracta de persones del nostre àmbit cultural com si són forasteres. Aquesta tendència pot observar-se en les mostres de *e, f, g i h*:

e.

La immigració africana a Lleida

Estudiant d'Econòmiques, **en Mohàmed** espera que li convalidin els estudis a la Universitat de Barcelona. [...] Mai abans no havien vist una nevera o una rentadora. Estan molt contentes i moltes no voldrien tornar, assegura **la Zarha**. [...] **En Mamy** té trenta-dos germans d'un pare amb quatre dones. Quan tenia setze anys va haver de sortir de Mali per raons econòmiques. [...] "Et tracten malament. Ahir mateix em van prohibir d'entrar al Factory (un dels pubs de moda de la ciutat)", denuncia **en Makhan Conate**, de Mali.

Fèlix Merino. *El Temps*, 9-15.1.2001, p. 22-23

f.

La manca de taxis a la nit barcelonina

L'Alfonso està desesperat. Són gairebé les tres de la matinada d'un divendres i es mor de ganes de tornar a casa. Però no troba taxi. [...] A la plaça de Catalunya una desena de persones s'esperen. Però res de res. Ni un sol taxi. **El Ricardo** proposa esperar que obrin el metro. La seva idea no prospera. "Segur que hi ha un taxi en alguna banda", raona **la Sole**. "Sí, però on?", respon **el Ricardo**. "Quan surts de nit ja saps a què t'exposes", somriu la noia.

X. A. *El Periódico*, 22.1.2001, p. 3 (v. l'annex 4: 4c)

g.

Joves que vénen a estudiar a Catalunya

Tot i que a la vila predominen els estudiants catalans –de les comarques de Lleida, Girona i Tarragona–, també n'hi ha de fora de Catalunya, la majoria dels quals ha vingut perquè al seu lloc d'origen no tenien possibilitats de fer la carrera que volien. Fins ara aquests estudiants s'havien d'acollir al 5% de les places que cada facultat reservava per

al districte compartit, o bé empadronar-se allà on es desplaçaven uns mesos abans de la matrícula. Ara, amb la implantació del districte obert, es pretén generalitzar molt més aquesta pràctica. **El Joaquín Vera**, de Múrcia, i **el Raúl Brito**, de Las Palmas de Gran Canaria, són dos exemples d'estudiants que es van haver de desplaçar per la carrera que volien fer. L'un, periodisme, i l'altre, comunicació audiovisual. Reconeixen, però, que el fet de venir a Barcelona era "un atractiu afegit", que els obria moltes més portes, no només des d'una perspectiva acadèmica. Comparteixen pis a la Vila Universitària des de fa tres anys. No se'n peneixen gens, d'haver marxat de casa per estudiar –tot i que, diu **el Joaquín**, "al principi em va costar"–, i afirmen que és una experiència "molt recomanable, que hauria de viure tothom: et fa madurar molt abans", explica **el Raúl**.

C. Biosca. *Avui*, 5.2.2000, p. 25 (v. l'annex 4: 4d)

h.

*Servei de pizzes a domicili**

"Perdonin, una pregunta estranya: Qui és el pizzer més ràpid?" La resposta no admet cap dubte. En una paret del petit local hi ha els temps dels seus 14 repartidors. **El Paolo** és el rei indiscutible. Portar una pizza a domicili li costa entre 10 i 11 minuts. **El Paolo** no hi és. Vindrà després, quan la nit de divendres es confirmarà com el moment clau del negoci. [...] "Quin exemplar", somriu **la Chelo**, una de les poques noies que es llancen cada nit amb vertigen i una caixa de pizzes als carrers, que per a ells, des d'aquest punt de venda, van des de la Zona Franca fins a Francesc Macià. A ella la van multar fa poc: 1.000 pessetes per no portar la documentació. **El Pep** s'ha salvat de la *poli*, fins ara. Un petit miracle.

Edwin Winkels. *El Periódico*, 28.1.2001, p. 3

* En *El Periódico* s'observa la tendència a utilitzar, en aquestes i en d'altres mostres, l'article únicament davant els noms de pila. En *El Temps* (*e*) i *l'Avui* (*g*), en canvi, l'anteposició de l'article al nom de pila es fa efectiva també quan és seguit del cognom.

El fragment següent (*i*) mostra, en un mateix reportatge, aquesta funció diferenciadora de l'article: el nom de la persona amb responsabilitats (representant d'una empresa) hi és emprat sense article; el nom d'uns escolars *anònims*, en canvi, va precedit de l'article personal:

i.

Serveis d'àpats a les escoles d'Osona

Segons **Àngel Castañé**,* un dels responsables de Menjadors Escolars d'Osona, la impressió és "altament satisfactòria" i "globalment n'estem molt satisfets". [...] "Busquem menús equilibrats que contemplin tots els aliments bàsics", recalca **Àngel Castañé**. "A

mi m'agrada molt; m'ho he acabat tot!" Són paraules d'**en Jordi**, un alumne de 4 anys de l'escola Abat Oliba. [...] "I ara sortirem al diari?", preguntaven **la Cristina** i **l'Enric** amb interès.

Agustí Danés. *El 9 Nou* (Osona-Ripollès), 29.5.2000, p. 36

* Cal observar, d'altra banda, que, mentre la persona de l'empresa hi és anomenada amb nom i cognom, els escolars hi són designats únicament amb el nom de pila.

10.4.2.3 La crònica

En les cròniques, un gènere tipificat quant al tema (judicial, polític, esportiu, de fets diversos), habitualment circumscriu, doncs, a situacions o àmbits amb un cert grau de formalització (llevat dels fets diversos, que, això no obstant solen estar relacionats amb el judicial), el cronista refusa habitualment l'ús de l'article personal, tot i que la presència de l'emissor es faci ben palesa, mitjançant diversos recursos modalitzadors, en els textos d'aquest gènere, com posa en relleu la mostra de a:

a.

*Crònica futbolística**

Que **Guardiola**** és un dels futbolistes més llestos que a hores d'ara es mouen pel futbol va quedar novament de manifest. Encara no s'havia arribat al primer quart d'hora de partit quan el de Santpedor va treure amb rapidesa una falta sobre **Ronaldo**, i el crac, després de combinar amb **Giovanni**, va estavellar la pilota al pal. En el refús, **Giovanni**, a porta buida, va iniciar la golejada. [...] I quan el descans ja es tirava a sobre va aparèixer de forma magistral la cama de **De la Peña** per buscar des de fora de l'àrea l'escaire de la porteria d'**Ablanedo**. *Lo pelat*, que ahir, amb **Giovanni** sobre el terreny de joc, va endarrerir una mica més la seva posició, posava així, amb el 2-0, la rúbrica a una primera part que ja ens havia mostrat ben clarament la feblesa d'un Sporting que només s'havia acostat una vegada a la porteria de **Baía**, en una passada de **Txeryshev**, al minut 5, a què no va arribar **Luna**. [...] La segona meitat va servir perquè el Barça doblés el marcador, i ho va fer sense forçar en cap moment el ritme. Era tanta la comoditat amb què jugava que **Robson** ho va aprofitar per començar a fer els canvis, com per exemple el de **Stóitxkov**.

Eloi Redondo. *Avui*, 7.4.1997, p. 53

* Vegeu a l'annex 4:1a el text sencer de la crònica, amb els elements referencials que en constitueixen les dades objectives o comptables presentats en negreta, i en rodona, les seqüències del text que organitzen o donen forma a aquestes dades, amb nombroses marques

modalitzadores. El títol ja és eloqüent en aquest sentit: “Quatre [gols] i sense despentinat-se”.
** No és estrany que el nom de futbolistes populars i cèlebres (i esportistes en general) apareguin amb el nom precedit de l'article personal en articles d'opinió (v. la mostra de g a 10.4.3.3).

Excepcionalment, el periodista fa ús de l'article personal en la crònica en casos en què, com en el reportatge, els protagonistes són *persones anònimes* (ciutadans de peu), com en aquesta de fets diversos (b):

b.

Crònica de fets diversos

En Josep P.* i en Jordi R. són dos joves de Pardines, un petit municipi del Ripollès. **En Josep** hi va néixer i **en Jordi** –que és de Granollers– fa tants anys que hi puja que es podria dir que és tan pardinenc com el primer. A tots dos els agrada la muntanya, **en Josep** l'ha correguda tantes vegades darrere les vaques que la podria fer amb els ulls clucs. Tots dos són també bons esportistes. [...] Van sortir de Pardines amb un 4x4 i van enfilear una pista forestal fins a arribar als 2.000 metres d'alçada. Van aparcar i van dinar, com tantes vegades ho han fet en aquest punt. Des del lloc on van menjar, el cim del Cerverís queda allà mateix, tan a prop que sembla que es pugui abastar amb la mà. Són quarts de tres de la tarda, els dos joves recullen la motxilla i es posen a caminar, carena amunt. Per **en Josep i en Jordi** és una passejada, un camí que han fet tantes vegades que res no els espanta.

Jordi Panyella. *Avui*, 2.1.2001, p. 17 (v. l'annex 4: 5a)

* El cronista, en aquest cas, no vol donar a conèixer el cognom dels protagonistes (únicament n'indica la inicial al principi de la crònica).

Pot donar-se el cas, sobretot en les publicacions d'àmbit local, que les cròniques incloguin l'article personal davant el nom de les persones que s'hi esmenten. Aquests periòdics, d'àmbit de difusió restringit, solen informar de fets esdevinguts en la mateixa població en què són editats i distribuïts. Si, a més, la població no és gaire gran, els protagonistes de l'actualitat solen ser coneguts personalment per la majoria de lectors, la qual cosa deu afavorir l'ús de l'article davant els seus noms en el periòdic. Tal és el cas de *Dies i Coses*, publicació bimestral del municipi mallorquí de Santanyí (d'uns 7.000 habitants), que, en una crònica automobilística (c), esmenta nombrosos corredors locals amb l'article personal:

c.

*Crònica automobilística**

Els dies 21 i 22 de novembre va començar l'hora de la veritat al ralli Dijous Bo, que es va destacar per els incidents i les averies. La primera part del rallie ja va començar a un ritme frenètic, es pujava de Pollença a Lluç, llavors seguit Lluç-Caimari i després una prova cronometrada dins el Polígon Industrial d'Inca. Això ho feren tres vegades. Després d'una hora i mitja de descans començar la segona etapa, que va transcórrer pels trams Caimari-Gorg Blau i Coll de Sòller, per dues vegades.

El guanyador va ser **n'Esteve Payeras**, que va fer una gran remontada al darrer tram; el segon va ser el també local **en Sebastià Galmés**** (Clio Williams grup N) i el tercer **en Guillem Alou** i **en Xesc Manresa**, que es varen aprofitar d'una averia mecànica d'**en Daniel Lozano**, que anava en tercer lloc. Aquí **en Guillem** es va assegurar el campionat del grup N, a manca d'un rallie i es colocava el primer de la general, ja que **en Vallespir** havia quedat l'onzè.

Vinyota. *Dies i Coses*, 68, gener de 1999, p. 12 (v. l'annex 4: 5b)

* S'ofereix el text sense corregir.

** En aquest context lingüístic, el nom no hauria d'anar precedit d'article (v. 4.2.3.3).

10.4.2.4 La crítica

En els límits de la informació-sedució i de la persuasió, la crítica, gènere conreat habitualment per especialistes en cinema, teatre, arts plàstiques, literatura, etc., sol constituir un text de llenguatge especialitzat (en ocasions, però, es tracta d'especialització banalitzada), amb una terminologia i una estructura que sovint tradueixen el mateix grau de formalització que presenten els productes motiu de ressenya. Pel seu caràcter sovint *intel·lectualista*, una bona part de les crítiques, en el periòdic diari, són confinades a un suplement, a un quadern a part o a una secció ben delimitada.

Malgrat la subjectivitat inherent a la crítica i, doncs, la presència de marques del crític en el text, aquest evita d'utilitzar l'article davant els noms propis, que, d'altra banda, solen pertànyer a persones d'àmbits, activitats o professions socialment prestigiades.⁵⁷

10.4.3 Persuasió

Amb l'objectiu de convèncer o persuadir el lector sobre la manera de percebre i comprendre un fet, un fenomen, una actuació o un personatge, la premsa utilitza l'acudit gràfic d'actualitat, l'editorial i, genèricament, els articles d'opinió (incloent-hi part de les cartes al director). Mentre en l'acudit, signat, hi ha un comentari latent o implícit sobre l'actualitat, molt elaborat i traduït en un missatge condensat que combina habitualment el codi lingüístic (diàleg o monòleg) amb la il·lustració gràfica, l'editorial representa l'instrument de màxima influència de què disposa el periòdic per tal de formar opinió, des d'un aparent anonimat, sobre fets o qüestions considerades importants o transcendents mitjançant un text degudament argumentat. En canvi, l'article d'opinió constitueix l'expressió personalitzada d'uns judicis, unes valoracions o uns comentaris que mereixen l'atenció, la credibilitat i la confiança per part del lector seguidor o adepte d'una o més signatures.

10.4.3.1 L'acudit gràfic

L'acudit gràfic d'actualitat comenta i jutja, generalment a través de la representació d'una escena virtual, aspectes de l'actualitat política, econòmica o social que el lector ja coneix a través de la premsa mateix. Aquesta escena simulada sol reproduir situacions en què és habitual la producció de diàlegs o monòlegs (és a dir, manifestacions prototípiques de la llengua parlada informal). La col·loquialitat del discurs i/o la quotidianitat de l'escena en nombroses ocasions, amb uns personatges caricaturitzats, desplaçats sovint del seu àmbit d'actuació i del seu discurs habitualment formals, provoquen un efecte còmic, grotesc o hilarant que compensa en part la seriositat i la formalitat de la resta de gèneres del periòdic.

Atesa, doncs, la simulada oralitat informal del discurs dels *ninots*, l'acudit se serveix de manera sistemàtica de l'article personal davant el nom propi de qualsevol personatge de l'actualitat,⁵⁸ com il·lustra aquesta selecció d'exemples de a, extrets de la premsa diària (vegeu-ne a l'annex 4: 8 la reproducció completa):

a.

(Conversa entre dos soldats nord-americans en una trinxera)

–Càsum **la Lewinsky!**

–Càsum l'Impeachment! (l càsum **en Saddam!**)

Fer. *Avui*, 19.12.1998

(Diàleg de dos àngels al paradís mentre observen com Judes salta d'alegria)

–**En Judes*** està content!

–La gent s'oblidarà d'ell i parlarà d'**en Figo**...

Fer. *Avui*, 5.8.2000

(Dos guàrdies municipals i el president Pujol, anant a fer l'ofrena floral de l'Onze de Setembre al monument de Rafael Casanova, s'adonen sorpresos que l'estàtua de l'antic conseller en cap de Barcelona ha estat substituïda per Pasqual Maragall)

UN GUÀRDIA MUNICIPAL: Ostres! **En Pasqual!**

JORDI PUJOL (caient-li la corona de flors de les mans): Ah!

Fer. *Avui*, 11.9.1998

(Imatge d'embarcacions i de vaixells de guerra fets amb paper de diari, encapçalats amb la inscripció:)

La marina d'**en Putin**.

Fer. *Avui*, 25.8.2000

(Escena amb vaques que s'expliquen acudits)

–I sabeu aquell altre que va **la Villalobos** i diu **al Cañete**: “Cañete, la vedella té banyes?” I **el Cañete**...

–Ai, ai... Para, para, sisplau...

Fer. *Avui*, 18.1.2001

(Conversa entre Aznar i Mayor Oreja en un cementiri davant la tomba de Melitón Manzanos amb la inscripció: “Melitón Manzanos, torturador, exGestapo. RIP”)

AZNAR: Oreja, si ells fan homenatges **al Lluch**... Nosaltres, **al Melitón!**

MAYOR OREJA: ...Gran Persona! Un dels nostres!

Fer. *Avui*, 20.1.2001

* Tot i que el nom de Judes sempre és emprat sense article personal (v. 4.2.3.2), en el context virtual que presenta l'acudit (diàleg entre àngels al paradís), al personatge li escau l'article en una conversa informal *celestial*.

Això no obstant, la traducció de l'acudit diari del ninotaire Gila a *El Periódico de Catalunya* no s'adequa a l'oralitat informal del català, per tal com la traducció prescindeix sistemàticament de l'article personal en aquells contextos en què s'utilitzaria, tal com il·lustra la mostra de *b*:

b.

(Conversa entre dos pobres sobre un jugador de futbol)

–No, Ramon, no és el mateix. El que té Raül és pubàlgia, un problema de pubis, i el que té el teu gos és puçàlgia, un excés de puces.

Gila. *El Periódico*, 4.6. 1998

10.4.3.2 L'editorial

En el seu objectiu de formar opinió sobre qüestions o fets cabdals d'actualitat, considerats *bons* o *dolents*, oportuns o inoportuns, favorables o desavantatjosos, l'editorial, en qualitat de portaveu oficial del periòdic, exposa amb raonaments el camí a seguir per tal de redreçar una situació considerada adversa o per aprofitar els avantatges d'una situació o d'un fet considerats beneficiosos per a la comunitat a la qual s'adreça la publicació.⁵⁹

Tot i que la presència explícita del *jo* emissor desapareix de l'editorial, el text presenta altres traces de subjectivitat (v. 10.3.2), adopta un to de certa autoritat, que podria resultar inadequat en un article signat i, tal com remarca Gomis –probablement amb un punt d'exageració–, “pertany al llenguatge de l'interès públic, llenguatge per a *élites* amb capacitat de decisió i funció de prestigi, per a líders d'opinió capaços d'assimilar la dialèctica argumentativa i de transmetre-la sense deteriorament de la seva càrrega”.⁶⁰ Sigui com sigui, per les seves característiques de rigor conceptual i complexitat textual, l'editorial és llegit probablement per una franja limitada de lectors del periòdic. I deu ser justament

per aquest grau de formalitat que els editorials prescindeixen sistemàticament de l'article personal davant els noms propis de les persones que esmenta eventualment.

10.4.3.3 L'article d'opinió

Els *articles d'opinió*, de temàtica, estructura i estil lliures (i, per tant, personals), expressen estrictament les idees o punts de vista dels periodistes, dels col·laboradors ocasionals o fixos que els signen. A diferència de l'editorial, l'article d'opinió sol mostrar de manera transparent la presència del *jo* emissor, i en la seva comesa de persuadir no s'està de projectar subjectivament aquesta intencionalitat en el missatge. D'altra banda, l'articulista ofereix habitualment un producte elaborat, formal, amb nombroses desviacions respecte de l'estil periodístic de base que confereixen al text un caràcter personal, de vegades amb aportacions de la retòrica.⁶¹ Aquesta formalitat textual fa que l'escriptor prescindeixi de l'article personal, tal com il·lustren les mostres de *a*, *b*, *c* i *d*:⁶²

a.

Les hores i els dies

Dins del mateix govern no hi ha unanimitat, i és sabut que una ministra es va absentar de la cadira quan el govern va votar la llei, que, per cert, també depèn del ministeri d'una altra senyora, **Martine Aubry**. Per què, si mancava unanimitat i consens, el govern socialista ha fet aquest pas? El cap del govern, **Jospin**, deu haver cregut que no tenia altre remei, car les 35 hores estaven inscrites en el programa electoral, per influència del Partit Comunista, que, com és sabut, va fer coalició amb el Partit Socialista. [...] En quin grau servirà l'exemple francès per als destins del nostre país? **José María Cuevas**, cap de les organitzacions patronals espanyoles, ja s'hi ha pronunciat, i ha condemnat les 35 hores de la coalició PSOE-IU. [...] Una de les raons de la moderació del PSOE, quan va prendre el poder, va ser l'exemple donat per **Mitterrand**, que va haver de fer marxa enrere cuita-corrents, quan dos anys abans el seu primer govern implantà un programa socialista o socialitzant pur i dur. **Felipe González** va començar a governar en el punt de retrocés de **Mitterrand** i, per tant, l'experiència negativa francesa va servir positivament a Espanya. [...] **Paco Frutos** i el seu partit tenen en el seu programa les 35 hores. ¿Les

faran prevaldre si les idus de març els donen la victòria? Heus aquí una qüestió a què **Almunia** hauria de donar resposta en demanar el vot. [...]

Carles Sentís. *Avui*, 6.2.2000, p 21 (v. l'annex 4: 6k)

b.

Duran i molt més

Algun dia la història reconeixerà la importància de **Duran Lleida** en la projecció pública d'aquest país. **Duran** es va fer càrrec d'un partit històric que recollirà una de les tradicions polítiques –la democràcia cristiana– més influents del segle XX. [...] Però **Pujol** devia advertir que **Duran** era un soci útil.

Joan Barril. *El Periódico*, 17.1.2001, p.64

c.

El Pacte d'Antich amb la ciutadania

Tal com era previsible, després dels canvis ocorreguts a presidència del govern, el PSIB ha donat llum verda al que anomenen Pacte per la Ciutadania, adaptació illenca de la mateixa operació que a Catalunya impulsà **Pasqual Maragall** assessorat per qui és considerat com una mena de geni de l'anàlisi i estratègia política, **Xavier Roig**. El qual, per cert, se diu que resideix i treballa a Palma assessorant **Antich** més o manco igual que feia (o fa) a Catalunya amb **Maragall**. Com que **Maragall** i **Antich** se duen tan bé, igual és que comparteixen la capacitat de **Roig**.

Miquel Payeras. *Diari de Balears*, 14.2.2001, p. 13

d.

John Le Carré també té por

John Le Carré ha guaitat el cap a Berlín per presentar una pel·lícula basada en la seva novel·la *El sastre de Panamà*. No té cap interès anotar que servidor he estat un lector diligent de les novel·les d'aquest escriptor. És dels que creen més problemes a certs disseccionadors professionals de les lletres, perquè són més que autors de *best-sellers*, no són només novel·listes d'espionatge... La seva manera de servir-se d'un gènere i de servir-lo, sense pretensions artístiques explícites, el situa en un hàbitat literari al qual també tenen accés **Hammett**, **Chandler**, **Conrad**, **Stevenson**, **Melville** o **Graham Green**. I per què no **Lampedusa**? Una llarga nòmina d'intel·lectuals del PCI maniobrà per soterrar *El guepard* en el gènere de novel·la històrica.

Guillem Frontera. *Diari de Balears*, 14.2.2001. p. 12 (v. l'annex 4: 6j)

Així com en l'entrevista (v. les mostres de *h, i, j, k* a 10.4.2.1) s'utilitza de vegades l'article personal per referir-se, l'entrevistat, a col·legues o companys de professió, en l'article d'opinió no és habitual aquesta pràctica: l'articulista aparentment hi

adopta el paper d'observador extern i s'absté d'emprar-hi l'article personal, com en aquesta mostra (e):

e.

El rigor necessari en els actes públics

L'altra nit vaig ser al sopar de la 15a Nit de l'Edició, organitzada pel Gremi d'Editors de Catalunya. Va ser interessant pels premis que es van concedir, a la revista *Delibros*, a Barcelona TV, a **Rosa Mora** d'*El País*, a **David Castillo** de *l'Avui*, a **Jesús Vigorra** de Canal Sur i a **Sánchez Dragó**, de la 2 de TVE –no sé si me'n deixo algun. [...] La vetllada també em va semblar atractiva, perquè el premi al "lector famós" va ser concedit a **Abdul-Rahman Iussufi**, actualment primer ministre del Marroc, que té una trajectòria de defensor dels drets humans i de la llibertat d'expressió. [...] I la sensació es va accentuar perquè el parlament del president del gremi, **Jordi Úbeda**, va ser rotund i precís, i perquè la presentadora de l'acte i de les persones que hi van intervenir, **Sílvia Còppulo**, va donar una lliçó de domini de la seva funció. [...] **Sílvia Còppulo** em va reconciliar amb la presència en un sopar d'aquesta mena.

Josep M. Espinàs.* *El Periódico*, 14.11.2000, p 47

* Josep M. Espinàs exerceix d'escriptor literari, de periodista i d'editor.

Això no obstant, els articles que comenten o judiquen l'activitat futbolística, omnipresent en els mitjans, poden presentar excepcionalment l'article personal davant el nom de jugadors famosos, cèlebres, populars i fins familiars al lector (generalment, de l'equip català més acreditat) per l'acció reiterada dels audiovisuals, però també de la premsa. Així, les dues mostres següents són representatives d'aquesta doble pràctica de presentar els noms dels futbolistes: sense article personal (f) i amb article (g):

f.

Alfonso i Petit reivindiquen els suplents

No en va tenir prou el Madrid a Toledo i va caure. També el València i el Deportivo han viscut el ridícul. El Barça va saber, en canvi, mostrar la imatge més eficaç, sense **Rivaldo** ni **Overmars** i amb **Guardiola** inicialment a la banqueta, per imposar la seva superioritat a Ceuta. I, més que en cap altra ocasió, el mèrit va ser d'alguns suplents, com **Petit** –alineat on ha d'estar, com a mig centre– o **Alfonso**, jugadors amb ànsies de demostrar la seva qualitat.

Xavier Hoste. *El Periódico*, 4.1.2001, p.45

g.

Elogi de la cama dolenta

El Sergi, per exemple, va demostrar que amb la seva cama dolenta l'any passat va fer tres gols de bandera, i en canvi amb l'esquerra, la seva cama presumptament bona, no en va marcar cap, ni de rebot. Un altre il·lustre esquerrà amb una cama dolenta –o amb una sola cama, que també es diu molt– era **l'Asensi**, que suplía les seves mancances amb la dreta amb unes esplèndides rematades de cap. [...] En canvi, el seu gendre, **l'Iván de la Peña**, ha estat traspassat al Lazio només per 2.500 milions de pessetes perquè un bon dia **al Cruyff** se li va acudir dir que **Lo Pelat** no era un crac perquè només sabia tocar la pilota amb la dreta. **L'Iván**, que amb una cama dolenta s'ha convertit en el jugador més ben pagat del *calcio*, s'estiraria els cabells –si en tingués– pensant què podria cobrar si, amb els dos peus, la remenés igual de bé. Mentrestant, **el Jordi Cruyff**, que segons confessió del seu pare...

Xavier Bosch. "Avui Estiu", dins *Avui*, 24.8.1998, p. 24. (v. l'annex 4: 6p)

Tot amb tot, els casos de presència d'article personal en textos d'opinió estan clarament motivats per la determinació explícita de l'articulista de fer pública la seva adhesió personal o afinitat envers la persona o persones que esmenta (de vegades pot tractar-se d'amistat, de lligams afectius o simplement, segons es desprèn del context, de pertinença a la mateixa cultura o àrea lingüística).⁶³ I l'article seria la marca discriminadora d'aquesta relació o apropament que es vol posar en relleu. A les mostres de *h, i, j, k* i *l*, les persones anomenades amb l'article personal serien el blanc d'aquesta adhesió, afinitat o amistat, mentre que les que són anomenades sense article, en un mateix text, no gaudirien d'aquesta inclinació de l'articulista, si més no en el mateix grau que les primeres:⁶⁴

h.

Tenen pa a l'ull

Es registra, en l'informe al·ludit, l'existència de molta prostitució a Barcelona. Sempre n'hi ha hagut, i quan del Raval se'n deia encara Barri Xinès hi venien escriptors francesos, com **Francis Carco** o **Pierre Mc. Orlan**, per constatar que l'ambient era més cru que el del seu Montmartre. [...] Penso en el disgust que tindrien persones com **en Pau Casals**, que va parlar del català a la Casa Blanca en un concert davant del president Kennedy. Compartirien disgust altres catalans que esdevingueren nord-

americans com, sense anar més lluny, **en Jaume Miravittles**, que, quan va tornar a Barcelona, l'acusaren, ben injustament, de ser de la CIA.

Carles Sentís. *Avui*, 5.3.2000, p. 29 (v. l'annex 4: 6l)

i.

La música catalana i la quota protectora

Divendres, en acabar el programa de ràdio en el qual participem, sota l'experta direcció de **Josep Cuní**, i quan tu ja havies marxat per tal d'atendre les teves responsabilitats com a diputat del Parlament de Catalunya, vàrem prolongar el diàleg amb **en Raimon**, **en Ferran Monegal** i el mateix Cuní. [...] Vaig plantejar als amics Raimon i Ferran Monegal una altra qüestió relacionada amb els cantants catalans. ¿Per què no apareixen nous valors que estiguin a l'alçada, per exemple, del mateix Raimon, d'**en Llach**, o d'**en Serrat**, la trilogia històrica més emblemàtica en el sector dels cantants i compositors catalans, sense menystenir uns pocs més que tenen també un bon nivell professional, com **la Maria del Mar Bonet**, per exemple? [...]

Jaume Sobrequés. *Avui*, 27.4.1997, p. 34 (v. l'annex 4: 6e)

j.

Les viles i les ciutats de la meva vida

Després vaig anar a parar a Banyoles, la ciutat de l'estany, amb la qual he conservat un tracte correcte, però una mica distant. Hi tinc encara tres amics (**l'Antoni M. Rigau**, **la Lourdes Güell** i **la Maria** de l'Hotel Mundial). [...] M'uneix també un gran afecte amb Calaceit, poble de la Franja on tinc un gran amic, **l'Enric Alcalà**, sobre el qual vaig pronunciar el discurs d'homenatge de la seva gloriosa ancianitat, recordant **l'Álvaro Cunqueiro**, a qui vaig invitar al seu restaurant.

Joan Perucho. *Avui*, 29.7.1998, p. 16

k.

No saber dibuixar el mapa

Fou **en Joan F. Mira** qui m'obrí els ulls a *Crítica de la nació pura*, fou ell qui m'adonà d'un fet de cabdal importància per entendre la realitat política actual: els espanyols (de cultura i llengua castellana, per suposat) no són capaços de dibuixar el mapa de la seva nació. [...] **En Ramon Vila-Abadal** s'hi referia fa poc dies a les pàgines de l'*Avui* com «l'Espanya de matriu castellana», potser sí que ho sigui de vàlid el nom...).

Roger Gotarredona. *Diari de Balears*, 7.11.1998, p. 13 (v. l'annex 4: 6d)

l.

Ca Revolta

Presenta ja un programa de diversos actes cada setmana i paga la pena de visitar la seua exposició d'obra donada per diversos artistes, des de gent grossa com **l'Andreu Alfaro o el Joan Genovés**.*

Josep Vicent Marquès. *El Temps*, 7-13.11.2000, p. 16

* Tot i l'ús de la varietat valenciana (vegeu, per exemple, *seua*), l'articulista inclou en el text l'article personal davant el nom de dos personatges, també valencians com ell, segurament per remarcar les afinitats o l'amistat que presumiblement comparteixen.

La presència de l'article personal s'accentua en els casos en què l'articulista lloa la figura d'un conegut que ha estat homenatjat, que ha accedit a un càrrec o funció importants (mostra *m*) o bé que ha mort de mort natural (mostres *n*, *o*) o en circumstàncies tràgiques (mostres *p*, *q*, *r*). En aquests articles d'opinió, el panegíric o l'elegia són reforçats amb l'ús de la partícula personal.

m.

En Xavier... el candidat, l'amic

Fa anys que conec **en Xavier Trias**, tanmateix, els que no heu tingut la sort de sentir l'escalf de la seva amistat no us amoïneu gaire, perquè a la poca estona de conèixer-lo sentireu la càlida sensació d'un corrent de simpatia. [...] **En Xavier** té un somriure franc que a voltes es torna tendre o murri. [...] Per a **en Xavier** anar a Madrid i negociar amb fermesa més poder polític i econòmic per a Catalunya no és una etapa més en la seva carrera política personal. [...]

Jaume Camps. *Avui*, 27.2.2000, p. 27

n.

Tot recordant en Trias Fargas

En Ramon Trias Fargas era un home i un polític excepcional, i ho era també pel que fa a la relació, sempre problemàtica, entre la política i els mitjans de comunicació, entre polítics i periodistes. [...] Quan molts empresaris encara enfocaven la seva relació amb els diaris des de la tradició corporativa del sobre o la panera, **en Trias** va saber organitzar un dels primers departaments de comunicació per donar a conèixer les activitats del servei d'estudis del Banc Urquijo.

Andreu Claret. *Avui*, 6.2.1997, p. 36 (v. l'annex 4: 6b)

o.

Una vida de cara al vent

Ens ha deixat un mestre, ha mort un pedagog. En la seva llarga trajectòria professional i

política, **en Ramon Juncosa** ho ha fet altra cosa que pedagogia. [...] Quan ha estat cridat a responsabilitats polítiques de govern, **en Ramon Juncosa** ha fet seva la coneguda frase de **Rafael Campalans**: “Política és pedagogia.” Lleialtat, dedicació, servei han estat les premisses que han informat la seva tasca pública a favor de la *civis* en una pàtria que mai entengué mutilada. [...]

Joaquim Arenas i Sampera. *Avui*, 26.8.2000, p. 16

p.

Seguirem el camí de l'Ernest

[...] La pau a Euskadi havia esdevingut una passió vital per a **l'Ernest Lluch**. Hi abocava tota la seva passió per conèixer, per comprendre i per dialogar. [...] Avui, més que mai, la unitat dels demòcrates, reclamada fins al darrer moment per **l'Ernest**, esdevé un requisit previ i irrenunciable. [...] Tenim el deure de continuar la tasca que s'havia imposat **l'Ernest Lluch**. Ell mateix ens en donava la fórmula de fer-ho, quan en retre homenatge a **Juan Mari Jáuregui** –una altra mort de la democràcia– ens deia: “No només hem de sentir dolor sinó incorporar els principis de **Jáuregui** a la nostra política concreta i eficaç.”

Pasqual Maragall. *El Periódico*, 23.11. 2000, p. 17

q.

*Fem memòria**

Els del PP estan desconcertats, perquè la multitudinària manifestació de Barcelona per l'assassinat de **l'Ernest Lluch** no els va sortir com pensaven.

Enric Padroda. Associació Josep-Narcís Roca i Ferreras (Barcelona). *Avui*, 2.1.2001, p. 4

* Carta al director.

r.

*Quina llàstima!**

El dia que van matar **l'Ernest Lluch**, el programa *La Columna* de TV3 em va revifar l'esperança que encara quedava gent, fins i tot càrrecs elegits, contraris al pensament únic dels partits polítics espanyols.

E.P.S. (Barcelona). *El Temps*, 2-8.1.2001, p. 6

* Carta al director.

Un cas curiós, el constitueix l'intercanvi d'articles entre el polític i escriptor Ignasi Riera i l'escriptor Francesc Candel amb motiu de la mort de l'esposa d'aquest darrer. Riera (mostra s) en fa la semblança en el text titulat “Maruja” (l'article personal, però, l'utilitza en el cos del text). Candel, en un article d'agraïment al de

Riera (mostra *t*), li retreu amicalment que en el títol no hagi fet servir l'article personal davant el nom de l'esposa traspassada.

s.

Maruja

L'escultor Ferran Soriano, per telèfon: "Acaba de morir **la Maruja**; a partir de la una del migdia, al tanatori de Sancho d'Ávila. L'enterrament serà demà, diumenge, a les 11." Com que la mort sempre arriba quan no te l'esperes, fins i tot quan la creus més imminent, em vaig quedar parat: no em podia imaginar que hagués deixat de viure aquella dona d'aires barrocs, exuberant i xerraire, que era **la Maruja**. (Per a tots nosaltres, **la Maruja del Paco** Candel, l'esposa d'un dels pocs escriptors que, malgrat els crítics, ens sobreviuran, a nosaltres i als crítics).

Ignasi Riera. *Avui*, 6.2.2001, p.3 (v. l'annex 4: 6h)

t.

Estimat Nani Riera

Sí, perquè per a ella eres **el Nani**, igual que ella era **la Maruja**. Et vas oblidar el *la* en el títol de l'elegia, tot i que després l'hi vas atorgar al llarg del seu redactat. T'estic molt agraït. **La Maruja** encara ho estaria més si ho hagués pogut llegir. En realitat l'hi hauria llegit jo. Ella no llegia el català en absolut i el castellà amb prou feines. [...] Ella, al començament, votava el PSUC, perquè era el que jo votava, però quan la vaig convèncer que no es fixés en mi, votava **Jordi Pujol**, no CiU, perquè era el seu amic, i abans, quan manava **Tarradellas**, havia tingut un enorme pòster d'aquest polític penjat darrera la porta de la cuina. Segons els rumors, o el que ella intuïa sobre el seu comportament, el col·locava del dret o del revés. Estimava amb entusiasme **el Gregorio López Raimundo**,* que, al donar-me el condol, em va dir que havia estat una dona peculiar, i **al Guti** el volia amb excés. El mateix que **al Joan Reventós**. També **al Pasqual Maragall**. I **al Benet**, d'una manera especial.

Francesc Candel. *Avui*, 13.2.2001, p. 21. (v. l'annex 4: 6i)

* Llevat de Pujol i Tarradellas, els altres polítics esmentats duen l'article personal davant el nom; coincideix que aquests estan situats ideològicament a l'esquerra, que és la tendència política de l'articulista. Això no obstant, l'absència d'article personal davant Pujol i Tarradellas, tots dos presidents de la Generalitat de Catalunya, podria interpretar-se també com una marca de consideració per la funció exercida.

En la premsa examinada durant el període comprès entre els anys 1997 i principi del 2001, existeix un únic cas en què l'autor dels articles d'opinió, concretament d'una columna diària a l'*Avui*, utilitza de manera sistemàtica l'article personal davant el nom de les persones que hi esmenta (mostres de *u* i *v*). Es tracta del

periodista Joan Oliver, que signa diàriament aquesta columna sota l'epígraf "Pel broc gros", el qual ja suggereix l'expressió de les idees sense embuts o convencionalismes. Així, independentment de l'origen social, geogràfic o cultural dels personatges que hi anomena, sempre en fa precedir el nom amb l'article personal, tal com succeiria en una conversa presencial informal:

u.

Encara hi ha justícia

En el seu darrer llibre, *Corruptors i corruptes*, **en Josep C. Vergés** cita aquesta frase d'**en David Hume**: "No hi ha cap motiu ni observació que ens faci creure que el món és etern o incorruptible". L'observació més aviat ens demostra que el món és fàcilment corruptible. I que fins i tot ho són persones tan insignes com **en Helmut Kohl**. Sembla clar a aquestes alçades que **en Kohl** s'ha passat anys acceptant donacions secretes de persones no massa honorables. [...] El sistema alemany de finançament dels partits polítics, creat després d'aquell famós escàndol del "ni Flick ni Flock", que deia **en González**, era considerat el millor del món. [...] La paga políticament com **en Kohl**, que ha hagut de plegar i ha ensorrat la CDU en les enquestes, i la paga personalment com **en Craxi**, que ha mort a Hammamet.

Joan Oliver. *Avui*, 20.1.2000, p. 3 (v. l'annex 4: 6f)

v.

El balcó del Palau de la Generalitat

El balcó del Palau de la Generalitat va entrar als llibres d'història contemporània el 14 d'abril de 1931, quan **en Francesc Macià** va proclamar des d'allà "l'Estat Català, que amb tota cordialitat procurarem integrar a la Federació de Repúbliques Ibèriques". Anys després **en Josep Tarradellas** va dir-hi allò de "Ciudadans de Catalunya, ja sóc aquí". [...] Primer va fer història **en Guardiola**, tan ben assessorat, fent d'aprenent de Tarradellas: "Ciudadans de Catalunya, ja la teniu aquí." Abans-d'ahir, **l'Stòitxkov** va decidir, tot solet, fer d'aprenent de Macià. [...] Després d'un espectacle tan patètic només hi ha dues solucions: que el Barça no guanyi mai més cap títol, o que se'n vagin a celebrar-ho ben lluny del balcó d'**en Macià**.

Joan Oliver. *Avui*, 1.7.1997, p. 3 (v. l'annex 4: 6f)

Esporàdicament, algun articulista presenta els seus comentaris de l'actualitat en forma de conversa virtual, més o menys col·loquial, entre persones anònimes (en el sentit de ciutadans del carrer) i, en conseqüència, hi presenta els noms propis

precedits de l'article personal. Tal és el cas dels textos que publica també a l'*Avui*

Francesc Puigpelat (*w*):

w.

Aznar i Brad Pitt

MARUJA: [...] Jo em pensava que **el Paco** era el meu Príncep Blau, però només va durar fins que em vaig adonar que roncava i li feien pudor els peus.

CARME: No tots els homes són iguals. Mira **la Botella**, la dona d'**Aznar**.* L'altre dia va dir: "No em puc imaginar la vida sense passió després dels 40". I tu? Te la imagines?

MARUJA: Per experiència, et diré que en un matrimoni, als 40, de passió n'hi ha menys que seny al cap del meu fill de 12 anys.

CARME: Potser has tingut mala sort amb **el Paco**. Qui sap si **l'Aznar** és diferent. Potser el *presidente* és tot un Príncep Blau: un home romàntic, apassionat, i fins i tot molt sexi.

MARUJA: Sexi? Això sí. Jo diria que, si fa o no fa, com **el Brad Pitt**.

CARME: **L'Aznar**, sexi com **el Brad Pitt**?

MARUJA: Hi ha poca diferència. Imagina-t'ho. **Al Brad Pitt** li treus el cabell rosset, els ulls blaus, la mirada càlida, la rialla seductora, el cos musculós, el metre vuitanta d'alçada, la simpatia, l'expressió intel·ligent i la facilitat de paraula. Després li afegeixes un bigotet negre. T'ho has imaginat? A qui s'assemblaria?

CARME: A **Aznar**, és cert.

Francesc Puigpelat. *Avui*, 27.2.2000, p.3 (v. l'annex 4: 6g)

* De manera, sembla, incoherent, aquest personatge hi apareix amb article i sense.

Finalment, les cartes al director, que configuren una secció a través de la qual els lectors tenen dret a expressar les opinions personals sobre qualsevol tema (referit a l'actualitat, a qüestions de la vida quotidiana o personal o bé tractat pel mateix periòdic), poden presentar l'article personal amb la mateixa funció que desenvolupa en les mostres de *q* i *r*, o bé el poden incloure pel fet que, en ocasions, qui escriu no domina completament les convencions de la llengua escrita formal i, per tant, emprava una llenguatge més proper a la col·loquialitat (o pretén donar-hi aquest to amb l'ús de l'article), tal com il·lustren les mostres de *x* i *y*:

x.

Vergonyosa Copa Davis!

Només l'**Àlex** [Corretja] va tenir un petit record per la seva terra i el seu idioma, mentre **en Jordi Pujol** feia el *paperina* a la llotja acceptant el desenvolupament de la final durant tot el cap de setmana.

Miquel (Lleida). *Avui*, 2.1.2001, p.4

y.

Escridassar els dirigents del PP

Són ells els representants d'aquella burgesia castellano-andalusa-franquista i els hereus sociològics d'aquella ultradreta que intentà assassinar diversos cops el nostre estimat Joan Fuster amb **en Zaplana** com a *capo*, practicant la demagògia diària al País Valencià.

Quico Morral (Sabadell). *El Temps*, 7-13.11.2000, p. 6

10.4.3.4 La publicitat

Tot i que la publicitat no constitueix un gènere periodístic, és evident que ocupa un lloc preeminent en la premsa escrita, en qualitat d'anunci publicitari, de propaganda, d'anunci personal o d'esquela. Ha esdevingut clàssica la distinció que feia Domenach entre publicitat i propaganda:

La propaganda s'acosta a la publicitat en la mesura que busca crear, transformar o confirmar opinions i perquè, en part, usa els mitjans que la publicitat mateixa li ha posat a la disposició; se'n distingeix en el fet que apunta a una diana política i no comercial: les necessitats o les preferències que suscita la publicitat es refereixen a tal producte particular o tal altre, mentre que la propaganda suggereix o imposa creences i reflexos que sovint modifiquen el comportament, la manera d'ésser i fins i tot les conviccions religioses o filosòfiques.⁶⁵

Les lleis del mercat comporten la creació i difusió a gran escala de missatges publicitaris i propagandístics per a la promoció de productes, serveis, persones i ideologies, pagats per empreses, partits o particulars. No és estrany, doncs, que els missatges publicitaris s'ofereixin al lector a cada pàgina del periòdic, fins i tot a primera plana, com les velles esqueles de la premsa del primer terç del segle XX.⁶⁶

Hi ha pràcticament unanimitat a considerar que aquests missatges desenvolupen una triple funció: d'una banda, informen sobre productes, serveis o persones; de l'altra, permeten el finançament dels suports que els vehiculen –els periòdics, per exemple, no es podrien finançar únicament amb les vendes dels exemplars–; finalment, creen hàbits, usos, costums i models en grans masses de la població –influeixen en els gustos musicals, la indumentària, la higiene, els hàbits alimentaris, la imatge corporal, etc.

Pel fet que la publicitat i la propaganda volen assegurar, per damunt de tot, la resposta dels receptors, han desenvolupat i utilitzen un seguit de tècniques i recursos amb vista a arribar al màxim nombre possible de persones d'una manera persuasiva i eficaç.⁶⁷ D'entre aquestes tècniques i recursos sobresurt l'ús d'un llenguatge concís, directe, viu i que sovint manlleua a la literatura les anomenades figures retòriques, artificis del llenguatge emprats especialment en els eslògans, veritables jocs de sons, de sintaxi o de significat.⁶⁸

Aquesta retòrica publicitària de vegades és responsable de diversos fenòmens lingüístics, com ara la introducció d'estrangerismes, la substitució de la fraseologia tradicional, canvis en les estructures sintàctiques o modificacions, en els audiovisuals, de pronúncies, tal com ha estudiat Torrent.⁶⁹

Sense pretendre un estudi exhaustiu de la presència i el valor de l'article personal en la publicitat o en la propaganda, sembla pertinent de copsar-ne les grans línies de funcionament. En efecte, la publicitat recorre de vegades a la personificació de productes o serveis a través d'un *personatge tipus*, que sovint és esmentat amb l'article personal, amb l'objecte d'acostar-lo al lector o de presentar-lo com a

persona que en comparteix els problemes, les necessitats, els desitjos, etc. en diversos afers de la vida quotidiana (mostra de a):

a.

El David es queixava de com era difícil aprendre una professió.

Avui, es queixa de no haver-la après abans.

Cursos de formació CEAC. Amb CEAC aprendràs al teu ritme, sense horaris i sense anar a classe.

Avui, 23.3.2000 (v. l'annex 4: 9a)

La personificació, amb noms i cognoms reals, pot respondre també a la intenció de voler esvaïr la idea segons la qual la publicitat sol ser un vehicle d'informació enganyosa. Així, donant la cara –amb nom i cognom, precedits de l'article personal–, els responsables d'una cadena d'electrodomèstics pretenen acostar-se al client i constituir-se en garants de la qualitat dels productes que ofereixen (mostres de b):

b.

En Ramon Anglada, en Joan Bertrana, l'Albert Poblet, l'Albert Sanglas

i en Josep Vila Ors ens comprometem amb vostè amb molt més que paraules.

Per nosaltres, oferir-li un servei excepcional segueix sent el més important. Però vostè també vol comprar bé de preu, això sí, sense renunciar a la qualitat.

El 9 Nou (Osona-Ripollès), 7.1.2000 (v. l'annex 4: 9a)

A mig camí de la publicitat i la propaganda, tres personatges també reals (fotografiats i amb el nom precedit d'article: *l'Imma, el Janot i el Flavià*) anuncien a un públic probablement jove els tres programes televisius que presenten a Barcelona TV (v. l'annex 4: 9a). Per la seva banda, l'Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona anuncia les Festes de Santa Eulàlia a través del dibuix d'una noia i de l'eslògan "**La Laia** ens convida a la festa" (v. l'annex 4: 9a).

En l'última campanya de recollida de signatures per a la candidatura a la presidència del F. C. Barcelona, Joan Gaspar és presentat en un anunci a tota pàgina amb la fotografia i amb l'eslògan "El compromís d'**en Joan Gaspar**". La resta de l'anunci, que n'inclou el programa electoral, prescindeix de l'article personal davant el nom del candidat (v. l'annex 4: 9a). Combina, doncs, la humanització del personatge i la fredor o distància *inherent* a un càrrec d'aquestes característiques, tal com sol succeir també en la propaganda dels candidats a càrrecs polítics.

Certes publicacions, com ara el diari *El Punt*, ofereixen als lectors la possibilitat d'anunciar casaments o el naixement d'un fill, mitjançant una fotografia i un petit text que sol incloure l'article personal davant el nom propi (mostres de c), tal com escau als ciutadans *de peu*:

c.

Miquel Matacàs i Laura Saballs

En Miquel Matacàs, de Vulpellac, i la **Laura Saballs**, de Banyoles, es casen avui a l'església de Porqueres. Ho celebren al restaurant Can Maikel.

El Punt, 14.8.2000

Jonathan Sirés i Olga Vendrell

En Jonathan Sirés i l'**Olga Vendrell**, de Santa Coloma de Farners, es casen avui al restaurant Big Rock de Platja d'Aro, on també faran l'àpat.

El Punt, 3.9.2000
(v. l'annex 4: 9c)

Finalment, les esqueles, anuncis pagats que informen sobre el decés d'una persona, han estat durant els anys de prohibició del català a la premsa un dels pocs espais en què n'era permès l'ús. Avui, en els periòdics editats en castellà a l'àrea de parla catalana, les esqueles continuen essent un reducte en què s'utilitza el català (vegeu-ne diverses mostres a l'annex 4: 9b). En aquestes informacions necrològiques, el nom del finat hi sol aparèixer sense article; això no obstant, i tal com ja hem assenyalat (v. 7.2.2 i 8.2), hi ha una certa tradició de fer-lo precedir, de

tant en tant, de les formes del títol de respecte caduc *En* o *Na* (v. mostres de *d*), marca de solemnitat o de transcendència en un acte comunicatiu d'aquest tipus. Durant el període en què hem analitzat la premsa, hem detectat, a més, un únic cas en què l'article anteposat al nom no era *Na* sinó *la*, la forma habitual avui de l'article personal femení en la major part de Catalunya (mostra de *e*). Es tracta de l'esquela d'una persona jove a la qual, segons els usos actuals de l'article personal, no li escauria la forma arcaica *Na*.

d.

Na Clara López i Xampeny

La Vanguardia, 4.10.1998

Na MARIA ROSA DAVÍ I ESCRIG

Avui, 17.9.1998

En Manel Mayol Buxeda

El Periódico, 25.11.2000

Vuitè aniversari
d'**En Lauro Clariana i Verdaguer**

La Vanguardia, 14.1.2001
(v. l'annex 4: 9b)

e.

**La CRISTINA
ORTIZ i GUTIÉRREZ**
de 27 anys d'edat

Filla d'**en Rafel Ortiz**, propietari de DETALLS SARDÀ de Premià de Mar, i de **la Ma. Àngela Gutiérrez**, propietària de la LLIBRERIA L'ARBRE de Vilassar de Mar.

Avui, 17.9.2000 (v. l'annex 4: 9b)

10.5 Notes

1. Pel que fa a l'estàndard català a la premsa, vegeu especialment *Un model de llengua pels mitjans de comunicació. Llibre d'estil del Diari de Barcelona* (1987), Coromina (1991), *Llibre d'estil del diari Avui* (1997); quant a la ràdio, Catalunya Ràdio (1999); quant a la televisió, Televisió de Catalunya (1995 i 1997) i Vallverdú (2000).
2. Sobre el llenguatge de la ràdio, la televisió i la publicitat en català, existeixen, ulltra els treballs esmentats en la nota 1, altres estudis: Oliva-Sitjà (1990), Bassols-Rico (eds., 1997), Faura-Paloma-Torrent (eds., 1998), Torrent (1999), Creus-Julrà-Romero (eds., 2000), Cros-Segarra-Torrent (curs., 2000), Julià i Muné (ed., 2000). Seria convenient un estudi sobre l'ús de l'article personal en els mitjans d'expressió oral.
3. L'OJD certifica la tirada i la difusió de les publicacions periòdiques, amb l'objectiu d'oferir xifres de difusió verificades per a ús d'anunciants, agències de publicitat, editors i altres persones o ens que hi puguin estar interessats. El control de l'OJD –l'adscripció a la qual és voluntària– utilitza procediments d'auditoria que garanteixen la difusió real dels mitjans, tant impresos com a Internet. Les dades de la taula han estat obtingudes a l'adreça d'Internet <<http://www.ojd.es/gencat/catalan.htm>> [consulta: 23.1.2001].
4. Aparegut i editat a València el 1984 a iniciativa de l'editor Eliseu Cliement, té actualment redaccions a València, Barcelona i Ciutat de Mallorca, amb una venda setmanal a l'entorn dels 28.000 exemplars (5.000 pertanyen a subscripcions), segons dades de la mateixa empresa (gener del 2001), la qual presenta el perfil del lector del setmanari d'acord amb aquestes dades:

Lloc		Activitat professional	
Barcelona i comarques	36%	Assalariats amb títol universitari	37%
València i comarques	25%	Professionals liberals, indepen-	
Tarragona i comarques	8%	dents i empresaris	32%
Alacant i comarques	7%	Ensenyants	9%
Illes Balears	7%	Estudiants	15%
Girona i comarques	6%	Altres situacions	7%
Lleida i comarques	6%	Sexe	
Castelló i comarques	4%	Homes	57%
Andorra, Perpinyà i comarques	1%	Dones	43%
Altres	1%		
Edat			
	Fins a 25 anys		27%
	De 26 a 48 anys		59%
	De 49 a 60 anys		10%
	Més de 60 anys		4%

5. L'equip de traducció del diari, coordinat per Ricard Fité i Núria Bolaño, tradueix i revisa diàriament unes 300.000 paraules mitjançant un programa informàtic de traducció automàtica, desenvolupat per *El Periódico* i venut ja a diverses empreses periodístiques, com ara les agències de notícies Europa Press i Efe. El programa pot traduir una pàgina del diari en tres segons. El català *màquina*, terme amb què designen la traducció literal que fa el programa, ha de ser revisada i polida, especialment pel que fa a la sintaxi, a certs girs i a la traducció que ofereix dels noms propis. Els textos que demanen més intervenció de l'equip de traducció són els articles d'opinió, atès que presenten una complexitat fraseològica i sintàctica més elevada que els textos de caràcter informatiu.
6. Ofertes per M. Rosa Bayà, de l'equip de traducció d'*El Periódico*.
7. Els quals, inversament, són traduïts per a l'edició en castellà.
8. Els periodistes de plantilla d'*El Periódico* solen escriure habitualment en castellà.
9. D'acord amb la denominació i la noció adoptades per Payrató (1998: 26-30).
10. Gomis (1989: 85).
11. Bassols-Torrent (1996: 16-17).
12. Creus-Romero (2000: 65).
13. Bassols-Torrent (1996: 16).
14. Gomis (1989: 83).
15. Bassols-Torrent (1996: 17).
16. Kayser (1976: 436).
17. Wellek-Warren (1974: 271-272).
18. Gomis (1989: 97).
19. Conca i altres (1998: 51-58).
20. Taula elaborada a partir de Melo (1994).
21. Taula elaborada a partir de *Livro de estilo. Público* (1998: 77-122) i de Santos-Gonçalves (2000).
22. Taula elaborada a partir de Mouriquand (1997: 50-75).
23. Aquops (2000).
24. A Martín Vivaldi (1973) s'exposen les bases teòriques de la crònica, el reportatge i l'article d'opinió; a Martín Vivaldi (1979) s'ofereix un curs pràctic de redacció periodística, amb models i exercicis.
25. Casasús (1988: 68-83).
26. Taula elaborada a partir de Martínez Albertos (1974).
27. Taula elaborada a partir de Martínez Albertos (1983).
28. A Fagoaga (1982) s'exposa l'anomenat periodisme interpretatiu, amb exemples i amb consells per a la redacció.
29. Martínez Albertos (1983: 354-355).
30. Cebrián (1981: 30).
31. *Livro de estilo. Público* (1998: 77-78).

32. Gomis (1989: 143).
33. Gomis (1989: 148).
34. Gomis (1989: 148).
35. Taula elaborada a partir de Gomis (1989).
36. Burguet Ardiaca (1997) i Núñez Ladevéze (1991).
37. Burguet Ardiaca (1997: 93-94).
38. Concepte desenvolupat per Maingueneau-Salvador (1995).
39. La llista de marques modalitzadores s'ha elaborat a partir de Grau (2000: 41-49) i de Conca i altres (1998: 52-58), i se n'han reproduït alguns exemples, no sempre habituals en el llenguatge periodístic.
40. Terminologia i concepció sobre tipus o models de textos utilitzades per Bassols-Torrent (1996) i per Cuenca (1996).
41. Terme utilitzat ja en el periodisme nord-americà per indicar la tècnica estilística o la fórmula de redactar els textos informatius, d'acord amb la qual, les dades de l'esdeveniment apareixen en el text seguint un ordre decreixent d'importància d'acord amb els elements bàsics que donen significat i relleu a la notícia. Quan, per necessitat d'espai en una secció o pàgina d'un periòdic, cal eliminar fragments de text, se suprimeixen en primer lloc els paràgrafs finals de les notícies, amb la qual cosa hom s'assegura que no desapareixen elements informatius essencials per interpretar-les correctament.
42. Són les sis preguntes que un periodista ha de contestar, sempre que sigui possible, en el text de la notícia per tal que aquesta sigui completa. Tenen el seu origen en les preguntes que es fan els criminalistes quan treballen en un expedient (*quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*), que el periodisme aglosaxó va adaptar amb les preguntes *what, where, who, when, why* i *how*.
43. Esquema inspirat en el que presenten Conca i altres (1998: 214) en tractar de la citació de paraules.
44. L'editorial d'un diari o d'un setmanari ofereix el punt de vista de l'editor i compromet tot el periòdic. Els diaris britànics, com els editats a Catalunya, no el signen per tal com consideren que és tot l'equip del periòdic qui se'n fa responsable. En els francesos, de vegades és signat per "la redacció", pel redactor en cap, per un cap de rúbrica, o bé resta sense signar, com en el diari *Le Monde*. En els quebequesos d'expressió francesa, els editorials els signen els seus autors, però comprometen tot el periòdic. Certs editorialistes tenen un paper important en la societat i intervenen regularment en els grans debats públics tot contribuint a conformar opinió. Els editorials dels grans diaris solen ser seguits atentament pels agents socials, especialment pels polítics.
45. Sol anomenar-se *comentari* l'article d'opinió signat per un periodista integrat en l'empresa; si l'article ocupa un espai reservat periòdicament, com a secció, a un periodista o a un escriptor o col·laborador, sol denominar-se *columna*.

46. *Un model de llengua pels mitjans de comunicació. Llibre d'estil del Diari de Barcelona* (1987: 31).
47. *Llibre d'estil del diari Avui* (1997: 61).
48. Coromina (1991: 27, 219).
49. Quant a l'ús de l'article personal en *El Periódico de Catalunya*, l'equip de traducció no té uns criteris establerts explícitament. Això no obstant, es fa una distinció entre els textos redactats en català i els redactats en castellà. En la fase de correcció i revisió, en els primers no s'intervé pel que fa a l'article personal i, doncs, s'hi respecta la tria que en fa l'autor. En canvi, els textos que es tradueixen del castellà, solen ser revisats a fons, tant per resoldre els errors de la traducció automàtica com per aplicar-hi els criteris d'estil del diari. En aquest sentit, a la pràctica s'aplica el criteri d'incloure l'article personal davant el nom propi personal en certs casos, com ara en el resum d'un serial o d'una pel·lícula, davant els (pre)noms de persona catalans (v. 10.4.1). També és habitual la pràctica d'incloure'l en alguns reportatges quan s'hi esmenta el nom de persones no cèlebres o públiques, és a dir, de persones "de peu" (v. 10.4.2.2).
50. Ha calgut consultar nombrosos textos de cada gènere, atès que no sempre inclouen noms propis de persona.
51. En els subapartats següents, a banda d'indicar-s'hi el periòdic d'origen i la data de publicació de les mostres il·lustratives, aquestes són presentades així: les notícies no duen títol; les entrevistes van encapçalades per un títol que identifica la persona entrevistada i l'activitat que exerceix, i inclouen el nom del periodista responsable del text; els reportatges i les cròniques duen un títol que indica el tema de què tracten i el nom de l'autor; dels acudits gràfics, se n'explica la situació representada pel dibuix, se'n recull el text i se n'indica l'autor; en els articles d'opinió es conserva el títol original i s'hi identifica l'autor; en els documents publicitaris s'indica simplement el periòdic que els publica i la data de publicació. D'altra banda, quan ha semblat convenient, s'ha inclòs al peu de nombroses mostres il·lustratives algun comentari explicatiu.
52. Cal fer constar que els resultats que s'ofereixen en l'apartat 10.4 reflecteixen, quant als usos de l'article personal en els distints gèneres periodístics, les tendències generals observades. Això no obstant, en tots els periòdics analitzats hi ha diverses mostres de d'usos incoherents de l'article personal o de mostres de deixadesa. En efecte, és freqüent que en un mateix text, tant si ha estat redactat per un periodista com per un col·laborador extern del periòdic, s'observen casos d'absència i de presència de l'article personal en contextos equivalents, o bé l'ús alternatiu de les formes masculines *en* i *el* davant el nom propi d'una mateixa persona o de persones amb el mateix valor referencial dins el text en què són esmentades. Aquesta pràctica és degudament il·lustrada en alguns dels textos reproduïts al llarg d'aquest apartat o recollits en l'annex 4. D'altra banda, cal fer constar que *El Periódico de Catalunya* tendeix a utilitzar la forma *el* per al masculí; *l'Avui*, indistintament les formes *en* i *el*; *El 9 Nou* (edició d'Osona-Ripollès) i *El Punt*, la forma *en*, i *El temps*, *ellen* i *l'alna*,

probablement seguint el principi segons el qual "EL TEMPS es caracteritza per usar un català estàndard comú respectant la varietat i riquesa de la llengua". (<<http://www.eltemps.com>>[consulta:21.1.2001]).

53. Tal com es pot comprovar en aquesta primera notícia, del *Diari de Barcelona*. En la segona, de l'*Avui*, la mateixa persona hi apareix sense article:

EN PAU ÉS EL PRIMER BARCELONÍ DEL SEGLE I DEL MIL·LENNI. El primer nen barceloní d'aquest segle i mil·lenni es diu Pau i va néixer ahir a la clínica del Pilar just a les 00:01h. **En Pau** ha pesat quatre quilos i mig. Els seus pares són del barri d'Hostafrancs de Barcelona i aquest és el primer fill que tenen. El nadó ha nascut per cesària i la mare feia 15 dies que havia sortit de comptes. Tota la família va celebrar l'enhorabona durant tota aquesta primera nit de l'any.

<http://www.diaridebarcelona.com/minut.htm> [consulta: 2.1.2001]

EL PRIMER CATALÀ DE L'ANY, DEL SEGLE I DEL MIL·LENNI és la nena de Cerdanyola Paula Parra Borràs, que va néixer a les 00 hores i 30 segons a l'Hospital General de Catalunya a Sant Cugat del Vallès. La nena va pesar 3,5 quilos i el part es va desenvolupar sense complicacions, tot i que la mare tenia una cama enguixada a causa d'un accident. [...] A la ciutat de Barcelona, el primer nadó va néixer un minut després de les dotze a la Clínica del Pilar. Es tracta de **Pau Ferrer Porcal**, que va pesar més de 4 quilos.

Avui, 2.1.2001

Hi ha una tendència a anomenar amb article les criatures o els infants que són notícia, com en aquest titular (sobre una nena de 9 anys desapareguda): "Salou surt a buscar la Tamara" (*Avui*, 8.3.2001, p. 23).

54. Es tracta d'un tipus de notícies que podríem qualificar d'atípiques, en el sentit que els fets no hi són presentats de manera totalment asèptica: sovint s'hi manifesten elements modalitzadors, com ara aquest "finalment" de l'última mostra de *i*.
55. Els responsables lingüístics o d'edició dels periòdics s'haurien de plantejar la possibilitat d'introduir l'article personal en aquestes entrevistes traduïdes (si més no les que originàriament es desenvolupen en un ambient distès, a mode de conversa informal), tal com se sol fer en la narrativa literària traduïda (v. 9.2.2).
56. Tipus d'entrevista que ha proliferat últimament, especialment en el diaris, situada generalment en un lloc destacat, com ara a l'última pàgina.
57. Fins a quin punt, en el nostre àmbit cultural, amb l'absència de l'article personal no es voldria evitar que el lector cregués que hi ha connivència entre el crític i la persona l'obra de la qual avalua positivament?
58. Es constata la mateixa pràctica en les tires còmiques o en les historietes il·lustrades que solen publicar per entregues els periòdics en pàgines de serveis i entreteniments, les quals reflecteixen també situacions quotidianes, encara que no sempre tracten l'actualitat política, econòmica, social, cultural, etc. (vegeu-ne una mostra a l'annex 4: 8).

59. És habitual avui que una mateixa edició del periòdic inclogui més d'un article editorial sobre qüestions diferents.
60. Gomis (1989: 172).
61. El grau de desviació respecte de l'estil periodístic de base estarà sempre amb relació al grau d'observança de les normes de redacció recollides en el llibre d'estil del periòdic.
62. Hi ha, això no obstant, alguna excepció escadussera a aquesta regla, com ara l'article d'opinió trobat a *L'Estel de Mallorca*, escrit per Joan Quetgles, en què utilitza "N'Aristòtil", "En Hegel" o "En Karl Marx" (v. annex 4: 6a).
63. Fins i tot l'amistat o l'afectivitat pot ser de tipus genèric, com es desprèn d'un article de Pilar Rahola titulat "Als homes amics, en Bassat, en Maragall..." (*Avui*, 1.3.2001, p. 21).
64. Molt esporàdicament, un text d'opinió pot incloure l'article personal, a la manera de certs reportatges i cròniques (v. les mostres de *e*, *f*, *g*, *h*, *i* a 10.4.2.2, i de *b* a 10.4.2.3), en fer referència a *persones anònimes* (ciutadans de peu presos genèricament), com en aquestes dues mostres (la segona és una carta al director):

Lliures, diuen...

En Pep va tot el dia connectat al mòbil, millor dit, al que li ha donat l'empresa i porta el cotxe que li ha cedit l'empresa. Són avantatges de la seva nova feina. **En Pep** treballa per a una companyia alemanya amb una agressiva política d'expansió per tot Catalunya. [...] No és que no tingui fixat l'horari de treball, **en Pep**. Segurament, fins i tot està regulat en un conveni col·lectiu. [...] **En Pep** ja ha descobert algun estratagema per despistar el seu cap, i de ben segur que se n'empesca d'altres.

Toni Cañís. *El Temps*, 22-28.8.2000, p.11

Ajuts als estudiants

Tinc un amic, **en Sergi**, que no va poder entrar a la universitat al nostre país (ironia), llavors va decidir anar-se'n als EUA a estudiar, i tot sigui dit, sense massa recursos econòmics.

David Valls (Barcelona). *El Temps*, 24-30.10.2000, p. 6

65. Domenach (1963: 16). També se n'ha ocupat Durandin (1995).
66. Fou *La Vanguardia* el primer diari a publicar-ne a primera plana, fet que van imitar tot seguit altres periòdics. Gaziel (1994: 54-59), que n'havia estat director (codirector des del 1920 i director únic entre el 1933 i el 1936), explica l'origen d'aquesta pràctica a la seva *Història de "La Vanguardia"*; en un passatge de l'obra comenta:

Aviat s'esdevingué que la primera pàgina del diari més important de la capital de Catalunya, de vegades (tantes com hi havia mort i hi havia pessetes suficients) apareixia amb només el títol, que tanmateix no es podia suprimir, i una esqueleta enorme, com una llamborda de catedral gòtica, o un mosaic d'esqueletes, com una paret de cementiri. No crec, en bona fe, que enlloc del món s'hagués encara vist cosa semblant. [...] La macabra vanitat barcelonina es convertí en costum, i el costum va fer-se llei local: totes les defuncions ocorregudes en els estaments econòmicament privilegiats havien d'ésser esbombades d'aquella faigó tan

extraordinària. Un mort sense esquela no havia mort bé; i, com més grossa i decorativa fos l'esquela, la mort havia estat més modèlica i edificant. Així, publicant-les segons tarifa, el diari de Ramon Godó ingressava diàriament sumes enormes.

67. Destaquen les obres de Block de Behar (1976), Péninou (1976), Victoroff (1980), Harrison (1989), Cerezo (1993), Vinyes (1993), Bassat (1994).
68. Sobre la tècnica i les figures retòriques en la publicitat, vegeu el text en català publicat per Martínez (1996).
69. Torrent (1999).

11 Conclusions

Origen, transformació, valors i usos en la llengua oral i escrita antiga

La partícula *en* i *na* (< 'n / 'na < *don* / *dona* < DOMONE / DOMONA), conservada avui en el balear, té les seves arrels en el mateix origen de l'idioma (ja la trobem en textos del segle XII). Si bé en un principi constituïa un títol de cortesia o de respecte idiosincràtic del català que s'anteposava als noms de persona de tots els estaments de la societat i de tot el domini lingüístic, modernament ha perdut aquest valor i s'usa, especialment en la llengua oral espontània, com a mer article presentador dels noms propis de persona (noms de pila, cognoms i sobrenoms), d'on les denominacions amb què se'l coneix: *article onomàstic* i, sobretot, *article personal*.

Amb el pas dels segles la partícula *en* i *na* (*n'* davant noms començats per vocal) adoptà altres formes, que es mantenen avui juntament amb les clàssiques, distribuïdes pel domini lingüístic: el sistema mixt *en* (*l'*, davant noms començats per vocal) i *la*; el sistema *lo* (*l'* i *l'* en contacte amb vocal, en posició enclítica i proclítica) i *la*, i el sistema que combina *el* i *la*. La dissimilació entre nasals (*N'Andreu*, *Na Maria* > *l'Andreu*, *la Maria*) és la possible causa del pas de *en* i *na* a les altres formes: aquest primer canvi es degué estendre per analogia a altres contextos lingüístics, és a dir, en contacte amb altres sons, fenomen afavorit,

d'altra banda, per la coincidència amb les formes de l'article definit. No es té la certesa quan s'inicià aquesta transformació ni quan començà el procés de reducció a zero de l'article personal en el valencià, però hi ha diversos indicis que fan pensar que ambdós canvis s'acceleren a partir de finals del XVII.

Si aquest canvi formal de la partícula s'acompleix tardanament, no passa el mateix amb el canvi de valor que experimenta. Per la sistematicitat amb què s'utilitzava en la llengua parlada antiga (reconstituïda parcialment a través de declaracions processals), la partícula *en* i *na* no hi pot ser considerada una fórmula de tractament o un artifici: si bé en la llengua escrita antiga, més conservadora, manté durant segles el valor de fórmula de cortesia o de respecte, en la parlada, especialment a partir del segle xv, esdevé ja un tic, un apèndix o una mera marca rutinària de nom propi personal, com passa avui. Ho testimonien nombrosos casos en què forma part d'insults ("en fill de bagassa", "na vella falsa") o en què s'anteposa a noms comuns referits a animals ("en gat").

Contrastant amb els usos actuals de l'article personal, en la llengua parlada i escrita antiga la partícula *en* i *na* s'usa en els vocatius ("na Joana, obriu-me"), davant mots que no són noms propis ("vós, en traïdor, me aveu desafiat!"), amb verbs anomenadors o fórmules presentadores ("una dona qui dien na Triayes", "un hom de Vals qui ha nom en Bertolmeu"), amb les fórmules *el dit / la dita* del llenguatge administratiu ("la liurà après al dit en P. Moner"), juntament amb fórmules de tractament o títols ("ab sényer en Bruguera", "sényer En Monge", "lo rey En Pere", "mossen en Johan Exemeniç"). Especialment la llengua oral antiga ha de recórrer a aquesta combinació de la partícula amb títols per tal de poder expressar un tracte realment respectuós envers la persona esmentada, atès que *en* i *na* hi ha perdut el valor de cortesia.

La partícula *en* i *na* coincideix en el català medieval escrit (segles XIII i XIV) amb les seves formes predecessores *don* i *dona*, utilitzades també com a tractament honorífic o de cortesia. Durant el XIII i fins a la primera meitat del XIV, el tractament *en* i *na* s'aplicava a tots els estaments socials (reis, eclesiàstics, nobles, ciutadans, baix estament), mentre que *don* i *dona* només es podia aplicar als reis, eclesiàstics i nobles (a més de *en* i *na*). A la segona meitat del XIV es modifica aquest esquema amb l'aparició de *mossèn* (< *mossen-* < *mossenyer*'*en* < *mossènyer* + *en*), de manera que la distribució dels tractaments resta així: *en* i *na* continua aplicant-se a tots els estaments; únicament els reis poden ser tractats també amb *don* i *dona*, i únicament els eclesiàstics, els nobles i els ciutadans són tractats també de *mossèn*.

És indiscutible la genuïnitat de la parella *don* i *dona* utilitzada fins a mitjan segle XV (se'n servien Lluç i Jaume I, entre d'altres). La reaparició o continuació de *don* i *dona* (també *donya* o *doña*) a finals del XV, formes que s'aniran mantenint fins a la reforma fabriana, es deu segurament a la castellanització progressiva de cortesans, nobles, funcionaris reials i àmbit eclesiàstic arran de la unió dinàstica amb Castella. El *don*, aparegut també en aragonès, portuguès, castellà, occità, francès i italià, s'ha mantingut viu únicament en el castellà i en el portuguès, com a forma de tractament. El català, el francès i l'italià n'han canviat el valor o funció i avui en restringeixen l'ús per al tractament dels monjos de les diverses branques benedictines (*dom* / *don*); l'italià avui l'estén als eclesiàstics en general. El tractament de *mossèn* s'esllangueix durant el segle XVII i, progressivament, s'aplica únicament als sacerdots (al XIX, *mossèn* ja s'utilitza també, en qualitat de nom, com a sinònim de *capellà*, *prevere*).

Situació en les llengües romàniques

Diverses llengües de la família romànica han anteposat o encara anteposen (actualment de manera residual) un article, sense valor de tractament, als noms propis de persona, especialment els noms de pila; l'italià, el francès i el castellà l'hi anteposen, restrictivament, en certs registres no formals orals i, encara, d'algunes de les seves varietats territorials, especialment en zones rurals; el portuguès i el gallec n'amplien l'ús (fins i tot en l'escriptura), sense assolir, però, la freqüència amb què s'empra en català. En efecte, el portuguès (tant del Brasil com de Portugal) l'utilitza universalment quan en la llengua col·loquial, oral o escrita, hom esmenta una persona coneguda a través del tracte directe o personal (en cas de no haver-hi coneixença o familiaritat, se'n prescindeix), de manera que la presència/absència de l'article davant un nom propi esdevé, en portuguès, una marca informativa de la relació personal que hom té establerta amb les persones anomenades.

L'ús residual de l'article en els altres idiomes romànics depèn també de la coneixença, l'afectivitat o el tracte familiar que hom manté amb la persona que és anomenada (ocasionalment pot denotar menyspreu, sobretot quan no hi ha coneixença personal o familiaritat amb la persona anomenada amb l'article). Cap d'aquestes llengües no fa servir en la presentació dels noms propis un mot especial com fa el català amb la partícula *en*: se serveixen del mateix article definit amb què especifiquen el grup nominal. Alguns estudiosos (com en italià) consideren una *curiositat* aquesta anteposició de l'article als noms propis: la titllen de fenomen digne d'estudi per la càrrega d'emotivitat que comporta, o bé consideren (com en francès) que no cal dedicar-hi gaire atenció per tal com no forma part de la competència *normal* de la majoria de parlants; finalment, hi ha qui

(com en castellà) veu en aquest ús de l'article una pràctica mancada de distinció o d'elegància.

Existeix un ús especial de l'article, provinent de l'italià i imitat per les altres llengües romàniques –un ús prestigiat–, consistent a anteposar l'article al cognom –i només el cognom– de personatges famosos o il·lustres (*Le opere latine dell'Alighieri*), segurament com a continuació d'una pràctica ja llatina d'emprar ILLE i IPSE per expressar la notorietat d'una persona.

Extensió i distribució en el territori

D'acord amb les dades obtingudes (no publicades encara) per l'*Atles lingüístic del domini català* a partir de les enquestes orals realitzades entre els anys 1964 i 1975 (les més recents són de fa 25 anys), es constata la pervivència i la vitalitat, en una bona part del territori, de l'article presentador dels noms propis de persona. Les mateixes dades confirmen la reducció a zero de l'article personal, llevat d'un parell d'excepcions, a l'àrea del valencià, fonamentalment, on avui només s'empra *el* i *la* davant els sobrenoms (sobretot amb significat transparent).

Tot fa pensar que l'article personal al País Valencià no és percebut com una marca estranya: d'una banda, la majoria de llibres de text per a l'ensenyament de la llengua s'hi refereixen explícitament (“És perfectament possible d'anteposar l'article davant noms de persona”, “La presència/absència de [...] l'article [...] és més aviat un hàbit de llengua”); de l'altra, els estudiants i altres sectors de la població consumeixen textos editats al Principat (especialment de narrativa literària), en els quals sovint s'utilitza l'article personal, o bé són receptors de les emissions de ràdio i televisió de la Generalitat de Catalunya, en les quals, segons

el tipus de programa, és manifesta també la presència de l'article. Semblantment, en els primers anys de lectura, pot sobtar a un lector jove del català central, per exemple, l'absència de l'article personal en certs textos de registre formal, sorpresa que s'esvaeix amb la pràctica i la competència lectora.

El mateix ALDC verifica la conservació del sistema clàssic, *en* i *na* (*n'*, davant vocal), com a article personal en el balear. Tant el rossellonès com el central (coincidint aquest amb l'àrea de màxima concentració demogràfica del Principat), es reparteixen dos sistemes de funcionament de l'article personal: d'una banda, el sistema mixt que combina la forma clàssica *en* per als noms masculins (que es canvia per *l'* davant vocal) i la forma femenina *la*, l'anomenat tradicionalment sistema barceloní; de l'altra, el sistema que utilitza les formes *el* i *la*, coincidents amb l'actual article definit. Quant al nord-occidental, l'*Atles* constata el predomini del sistema que combina *lo* (que coincideix amb l'ús de l'antic article definit masculí) amb *la*. S'hi constata, d'altra banda, un fet curiós: una desena de poblacions que prescindeixen d'article davant els noms masculins (o que vacil·len d'anteposar-hi l'article) l'utilitzen, en canvi, davant els noms femenins, especialment en poblacions frontereres de les comarques de la Matarranya, la Terra Alta i la Ribera d'Ebre, per la qual cosa la presència d'article personal davant els noms propis femenins és globalment més alta que davant els masculins. Una explicació a aquest fet podria ser el ròssec del fenomen consistent a feminitzar un nom o cognom (o de distingir un individu femení), dins una mateixa família, adjuntant-hi l'article *la*.

Pel que fa al central, les dades obtingudes per l'ALDC sembla que no reflecteixen amb exactitud els usos actuals, especialment entre les generacions joves i de l'àrea d'influència barcelonina, quant a l'article personal masculí *en*; efectivament,

diversos textos literaris, nombroses mostres cinematogràfiques i documents periodístics amb voluntat de recrear o reproduir l'oralitat quotidiana d'avui (així com diversos estudis sociolingüístics) posen de manifest el desplaçament progressiu de *en* per *el*, possiblement en un procés de simplificació i d'analogia respecte de la parella *el* i *la* de l'article definit. Dos escriptors il·lustren aquest canvi: mentre Narcís Oller a *La febre d'or* (1890-1892) recull la sorpresa que produeix en uns barcelonins l'ús de la forma masculina *el*, Quim Monzó, en la reescriptura dels seus contes (el 1999 ofereix una nova versió dels del 1980), hi substitueix les formes *en* i *na* per *el* i *la*.

Oralitat, escriptura i narrativa literària

La caracterització de la llengua oral espontània d'avui confirma que l'ús d'un article (amb diversos sistemes formals) davant els noms propis personals constitueix una marca pròpia de l'oralitat catalana, tret no necessàriament absent de la llengua parlada i escrita planificades. Efectivament, sovint els diàlegs o discurs directe dels contes, les novel·les, les peces teatrals, els guions cinematogràfics i certs gèneres periodístics de la premsa inclouen en l'escriptura aquesta marca d'oralitat, en un afany de reproduir o imitar la parla espontània o quotidiana, juntament amb altres trets característics del discurs oral no planificat.

L'anàlisi i la interpretació d'un corpus format per contes de la segona meitat del XIX i la primera del XX confirma aquesta pràctica alhora que posa en relleu que en cap estadi de la història de la llengua no es deixà d'utilitzar un article presentador dels noms propis personals. Tot i que l'activitat literària superposa al codi de la llengua un codi estètic que fa que l'obra no sigui mai un pur reflex de la realitat, el *discurs reportat* de la narrativa (especialment costumista, realista i social) sovint recrea o

reproduceix estilitzadament la parla espontània o quotidiana d'uns personatges que hom vol versemblants, tal com s'esdevé generalment en la narrativa cinematogràfica o en el teatre. Així, en els contes costumistes i realistes del període esmentat (segona meitat del XIX i primera del XX), s'observa una clara tendència a l'ús absolut de l'article personal (amb imposició del sistema *en [l', davant vocal] i /a)*, tant en el discurs del narrador com en el dels personatges. Però la presència de l'article personal decreix a mesura que els contes s'allunyen de la realitat i esdevenen un textos amb autonomia pròpia, amb el propi sistema de referents.

Així com els contes catalans de la primera meitat del XX tendeixen a prescindir de l'article personal a mesura que s'aparten de la recerca de la realitat com a matèria artística, semblantment la narrativa traduïda en aquesta mateixa època (i fins ben bé als anys 70) sol prescindir també de l'article personal, malgrat que les històries mostrin situacions versemblants de la vida quotidiana o el tracte familiar i privat dels personatges. Probablement, la raó de l'absència de l'article personal en aquestes obres traduïdes cal cercar-la en el fet que la realitat que descriuen sol reflectir societats o mons allunyats (en el temps o en l'espai) o molt diferents –i fins exòtics– de la realitat que coneix el gruix de lectors catalans d'aquestes traduccions (com la d'Edgar A. Poe per Carles Riba, la d'Ivan Turguènev per Francesc Payarols, les de novel·la policiaca o d'intriga nord-americana per Rafael Tasis o Manuel de Pedrolo, etc.).

Però passats els anys 70, comença a estendre's i a afermar-se l'ús de l'article personal en les traduccions literàries, especialment de la narrativa que reflecteix situacions quotidianes (encara que pertanyin a cultures o societats força diferents de la catalana). Aquest canvi coincideix amb el desenvolupament i extensió dels

mitjans audiovisuals (especialment de la televisió), que acosten al gran públic altres realitats o mons (abans, molt llunyans o desconeguts) i amb els quals el gran públic acaba familiaritzant-se. La caiguda, doncs, d'aquesta barrera cultural i psicològica pot haver afavorit l'extensió d'ús de l'article personal en les traduccions (n'hi ha mostres en Maria-Antònia Oliver, Josep Julià, Monika Zgustová, Jordi Arbonès, Francesc Parcerisas, Joaquim Mallafrè, Jordi Bofias, etc.). Aquesta pràctica, no cal dir-ho, s'estén també a les obres escrites originàriament en català.

La presència o l'absència de l'article personal en la narrativa literària (traduïda o escrita originàriament en català) no està exempta, però, de certs usos vacil·lants o incoherents: així, certs autors o traductors, en una mateixa obra, l'utilitzen i l'ometen intermitentment en el discurs del narrador o dels personatges. D'altres, en canvi, jugant expressament amb la presència i l'absència de l'article personal aconseguen una funció caracteritzadora: prescindint-ne en el discurs del narrador i utilitzant-lo en el dels personatges, marquen expressament el paper de narrador i el d'actuant, respectivament. En Josep Pla, l'ús de l'article és reservat únicament per a la presentació dels personatges més domèstics o familiars i que estan allunyats, alhora, de l'esfera o interessos professionals i intel·lectuals de l'escriptor o narrador. En la Mercè Rodoreda de *Mirall trencat*, els personatges femenins duen sempre l'article, mentre que els masculins d'una certa posició social hi apareixen, en un primer moment, sense article; però quan aquests ja s'han familiaritzat amb els protagonistes, aleshores reben l'article personal. En la majoria de tots aquests casos, el sistema d'article utilitzat és el que combina *en* i *la*. Curiosament, i tal com succeeix en els contes de la segona meitat del XIX i primera del XX, s'hi observa una certa tendència a utilitzar el sistema *e/* i *la* per als noms d'animals domèstics.

Quant a la narrativa literària, tant la traduïda com l'escrita directament en català, m'inclinaria a mantenir-hi la tendència a donar prioritat a l'ús del sistema d'article personal que combina *en* (*l'*, davant vocal) i *la*, en aquelles obres que, tot simulant la reproducció de la llengua parlada, ho fan des d'una oralitat o col·loquialitat estilitzada o *neutra* (una mena de *col·loquialitat estàndard*), sense cap altra funció caracteritzadora dels personatges. Aquest sistema, *tradicional* en la narrativa literària i utilitzat avui també en els films doblats, crec que no hauria de repugnar al públic lector –d'altra banda, la narrativa literària és, al capdavant, rebuda com un artifici, aparentment més marcat que l'artificiositat d'una obra vista i sentida en una sala de projeccions o mitjançant el televisor. En casos especials, en què l'escriptura vulgui accentuar les característiques o recursos de l'oralitat o la col·loquialitat amb l'objectiu de caracteritzar plenament varietats socials, generacionals o fins i tot territorials, és lícit que els personatges adoptin un discurs en què té cabuda –d'acord amb les característiques de cada obra o història– qualsevol dels sistemes vius: *en* i *la*, *el* i *la*, *en* i *na*, *lo* i *la*, o bé l'absència de l'article personal.

Pel que fa a l'adopció d'un sistema concret d'article personal per part del narrador, crec que caldria tenir en compte sempre el tipus de veu narrativa escollida, tant en l'obra traduïda com en l'escrita directament en català. És a dir, en les històries en què el narrador és extern (omniscient o objectiu), hom pot optar pel sistema *en* i *la*, o bé prescindir de l'article personal, segons la distància que hom vulgui establir entre el narrador i la història que relata. En les històries amb un narrador intern, els criteris per a l'adopció del sistema d'article serien els mateixos que els exposats al paràgraf anterior.

Oralitat i narrativa cinematogràfica

Amb la inauguració, el 10 de setembre de 1983, de les emissions de TV3 - Televisió de Catalunya, comença simbòlicament el procés d'incorporació de la llengua a la indústria cinematogràfica associada a la televisió. Aquest fet comporta la utilització de recursos lingüístics col·loquials i d'imitació de l'oralitat, d'entre els quals destaca la presència sistemàtica de l'article personal, en la narrativa cinematogràfica. Televisió de Catalunya, quant al sistema d'article adoptat, acabarà establint una distinció que té relació amb l'existència de dos tipus de productes narratius: els de producció pròpia i els de producció aliena. En els primers, que solen reflectir formes de vida quotidiana i ambients socials o culturals identificats com a familiars o propers als teleespectadors catalans, el sistema d'article utilitzat és el que combina les formes *el* i *la*. En canvi, en la narrativa de producció aliena (doblada o subtitulada), que sol recrear formes de vida i ambients socials o culturals més o menys allunyats dels que viuen directament els teleespectadors, el sistema d'article utilitzat combina les formes *en* i *la*.

L'ús alternatiu d'aquests dos sistemes d'article personal, segons que es tracti de sèries o films de producció pròpia o de producció aliena, sembla que respon a un criteri preestablert, que considero, si més no, coherent i adequat a la narrativa cinematogràfica. Segons aquest criteri, *en* (*l'*, davant vocal), sense deixar de constituir una marca pròpia dels registres no formals i, per tant, de l'oralitat, pot ser útil en les obres traduïdes que presenten formes de vida i ambients socials o culturals més o menys allunyats dels que coneixen els teleespectadors catalans (si considerem que *en* és una forma suplantada cada vegada més per *el*); d'aquesta manera, *en* esdevindria una marca d'oralitat més o menys *neutra*, indicadora d'una certa distància entre el món de l'espectador i el món de la ficció. En canvi, l'ús de la forma *el*, dins l'oralitat de les sèries o films de producció pròpia, serviria per

reforçar la versemblança d'una història que vol reflectir formes de vida quotidiana i ambients identificats o *coneguts* pels telespectadors catalans (considerant que *el* sigui una forma més vida i estesa, si més no en el català central, varietat en què solen basar-se aquestes narracions televisives).

Gramàtiques, reculls lèxics i manuals

La majoria de gramàtiques, diccionaris, manuals, textos per a l'ensenyament de l'idioma, etc. que han tractat la qüestió, o bé s'han centrat en la descripció ortogràfica i morfològica de l'article personal (indicant-ne eventualment la distribució territorial), o bé n'han presentat parcialment els usos i valors, i en general sense associar-los –i si ho han fet, confusament– als registres formals i no formals de la llengua parlada i de la llengua escrita: s'han cenyit sobretot a la literatura o a l'“estil elevat” i a tipificar els casos en què és pertinent o no l'anteposició de l'article davant els noms propis de persones cèlebres, amb estatus o prestigi social, catalanes o no, pertanyents a l'antiguitat, vives o mortes, etc., tal com s'esdevé en la polèmica entre Ruyra, Rovira i Virgili i Pompeu Fabra, sorgida per la inclusió de l'article personal davant els noms dels personatges d'uns contes d'ambient alsacià traduïts del francès per Ruyra (1924). L'aparició, a partir del 1987, de diversos manuals o llibres d'estil dels mitjans de comunicació (d'expressió oral i escrita) contribueix a aclarir la qüestió: tot descrivint o definint la llengua de la comunicació de massa, aquestes obres en tipifiquen amb certa claredat les modalitats formals i les no tan formals, i hi relacionen en alguns casos els possibles usos de l'article personal.

Quant a les formes de tractament, bandejat l'ús de *don* i *donya* d'influència castellana (combatut per Fabra en dues *converses* i exclòs del *Diccionari* el 1932),

avui hi ha un cert consens a preconitzar –incloent-hi l'administració pública– el tractament genèric de cortesia o respecte mitjançant les formes *senyor -a*, considerades vives, esteses a tot el domini i compatibles amb els noms de càrrec o títols protocol·laris. D'aquesta manera, es desestima –no sense vacil·lacions– la proposta de Fabra de ressuscitar *En* i *Na* per al tractament genèric, avui considerades arcaiques i afectades (això no obstant, encara en queden restes en algunes esqueles publicades per la premsa).

Lingüística i nom propi

Malgrat la importància manifesta del nom propi, tant en les relacions socials dels parlants com en la ficció artística, fins fa relativament poc el seu estudi era relegat a un segon terme per part de la lingüística. Amb la lingüística històrica i comparativa, l'estudi dels noms propis (onomàstica) pren una certa volada, especialment pel que fa a l'origen dels noms de lloc (topònims) i de persona (antropònims). En són ben migrades les anàlisis estructuralistes o generativistes; de fet, l'interès contemporani pel nom propi parteix de la lògica (Mill, Russell, Frege, Searle, Kripke), i, consegüentment, ha esdevingut a la pràctica una qüestió logicofilosòfica.

A diferència del nom comú, el nom propi denota elements individuals sense haver d'al·ludir a les seves característiques o qualitats intrínseques: identifica directament i per mitjans propis un referent únic, concret i definit dins l'entorn de l'enunciació o a través dels coneixements que comparteixen emissor i receptor, per la qual cosa no és necessari d'actualitzar-ne o restringir-ne el significat (en la majoria de llengües, per tant, no exigeix un article identificador). En el cas del català, hom arriba a la conclusió que l'ús de l'article personal no té repercussions

sintàctiques: a diferència de l'article definit, que desenvolupa una funció actualitzadora amb els noms comuns, l'article personal és sintàcticament redundant, expletiu; esdevé un apèndix o una mera marca rutinària de nom propi personal.

Tanmateix, hi ha casos en què el nom propi perd el valor de denotació d'un referent individual i definit, i aleshores sol adquirir les característiques referencials i sintàctiques del nom comú i, per tant, pot admetre especificadors (com ara l'article definit, incompatibles amb l'article personal) i complements restrictius (*Qui és aquesta Núria?*, *L'Enric que tots coneixem*, *Un Hitler d'opereta*, *No hi ha cap Oriol*, *A la família hi ha pocs Joseps*, *Per molts Llulls que hi hagués hagut...*). El nom propi sembla que s'escapa del sistema morfològic habitual del nom comú. Això no obstant, pot presentar una mínima productivitat morfològica: admet, en certes condicions, marques de plural (*els Àustries*), reduccions (*Quim*, *Fina*), derivats diminutius o afectius (*Ramonet*, *Mariona*, *Pujolet*). Els sobrenoms sovint són formats per composició (fins i tot una frase pot servir com a nom propi: *Aquí és a can Passa-com-puguís*). D'altra banda, anàlogament a la formació d'adjectius partint d'antropònims (*maragallià -ana*), en àmbits més o menys restringits i com a realitzacions particulars, sembla possible la formació de verbs afegint el sufix *-ejar* a un antropònim (*Aquest ja comença a maragallejar*), a la manera de *capellanejar* o *criaturejar*.

Hom constata, d'altra banda, una sèrie de contextos lingüístics en què sistemàticament s'exclou l'article personal davant els noms propis de persona: en la interpel·lació (*Bon dia, Anglada*; *Jordi, vine*), amb els verbs anomenadors (*Em dic Vilaró*; *A la nena, li han posat Maria*), en el cas dels antropònims utilitzats en sentit metalingüístic (*M'agrada més Laia que Mercè*, diferent de *M'agrada més la*

Laia que la Mercè), en la majoria de noms bíblics (*Anar d'Herodes a Pilat*) per influència de l'ús que n'ha fet l'església, etc.

Lingüística matematicoestadística i llegibilitat

Als anys 20 del segle passat hom emprèn estudis i treballs que cerquen el coneixement de mecanismes avaluadors i, alhora, facilitadors de la transmissió d'informació. Per primera vegada s'apliquen mètodes matematicoestadístics a l'anàlisi de les llengües amb l'objectiu de conèixer-ne més bé el funcionament i de descobrir els factors i els elements que faciliten o dificulten la comprensió dels textos orals i escrits. Amb aquests estudis neix l'anomenada lingüística estadística, matemàtica o computacional, sorgeix el concepte de *llegibilitat*, s'elaboren nombrosos reculls lèxics (diccionaris bàsics i diccionaris o llistes de freqüències) i s'estableixen diverses fórmules o índexs per determinar, amb criteris quantitius, el grau de facilitat o de dificultat de lectura d'un text respecte de la capacitat de comprensió dels lectors.

En català s'elaboren també diversos vocabulari bàsics (el primer, de Josep Llobera, és publicat el 1968), en cap dels quals és present l'article personal. Caldrà esperar els anys 1996-1999 per tal de posseir dades relatives a l'ús que fan els parlants dels elements lèxics de la llengua en l'activitat comunicativa (entre els quals hi ha l'article personal), a través del *Diccionari de freqüències*, dirigit per Joaquim Rafel. De les dades del diccionari és desprèn que l'article personal obté una cota altíssima de freqüència en els textos escrits, literaris i no literaris (especialment en els de narrativa literària i en els del periodisme escrit): obté el lloc 85 del rang de mots més freqüents utilitzats pels parlants, abans que *casa*, *arribar*, *part*, *vegada*, *cada*, *terra*, etc.

Les dades del *Diccionari* confirmen el fet, observat en altres idiomes, que els mots més freqüents són els més curts, els més antics i els més simples morfològicament, dins el principi d'economia o del mínim esforç. També confirmen que els més freqüents solen formar part del grup de mots anomenats *gramaticals*, *funcionals* o *instrumentals*. L'article personal, que reuneix aquestes dues propietats, malgrat que no aporta informació estrictament referencial, afavoreix la llegibilitat o la percepció del contingut dels textos en el sentit que, com la resta de mots gramaticals, anuncia formes o estructures força precises, és a dir, anticipa una part del text que el segueix.

Gèneres periodístics: textos de no-ficció

A partir dels dos pols constituïts per la informació, d'una banda, i per l'opinió, de l'altra, hom ha assajat en diverses èpoques i cultures de bastir una classificació dels gèneres periodístics, configurats progressivament des del segle XVIII. Entre la *notícia* (gènere objectiu per excel·lència en el seu teòric propòsit) i l'*editorial* (gènere subjectiu per excel·lència en el seu teòric propòsit) hi ha un seguit d'altres gèneres que se situen en posicions intermèdies o híbrides. Una reclassificació dels gèneres basada en el grau d'objectivitat/subjectivitat dels missatges i en el seu propòsit comunicatiu, associat alhora amb tipus de text preponderants, ofereix aquests resultats: gènere per a la informació (notícia: text narratiu i descriptiu), gèneres per a la informació i la seducció (entrevista: text conversacional; reportatge: text narratiu i descriptiu; crònica: text narratiu i descriptiu; crítica: text explicatiu i argumentatiu), gèneres per a la persuasió (acudit gràfic: text conversacional i argumentatiu; editorial i article d'opinió: text argumentatiu).

D'una anàlisi i interpretació de premsa escrita en català, especialment dels periòdics de major difusió (període 1997-2001), fetes a partir de la classificació abans esmentada, s'obtenen, quant a l'ús de l'article personal en els textos escrits de no-ficció dels periòdics, uns resultats en algun cas inesperats *a priori*.

Es confirma, d'acord també amb els llibres d'estil, que els gèneres periodístics eviten globalment l'article personal, per tal com l'estil de base de l'escriptura periodística té com a punt de referència la llengua estàndard (i, per tant, planificada i no espontània) d'un registre predominantment formal, de to neutre i objectiu, característiques pròpies dels missatges escrits de dimensió pública adreçats a una massa heterogènia de lectors. D'altra banda, es confirma una tendència a aplicar, en aquest estil periodístic de base, les lleis o principis fornits per la teoria de la llegibilitat. Aquestes dues tendències o normes, però, són *infringides* a nivells superiors (editorial o articles d'opinió, per exemple), amb nombroses desviacions mitjançant aportacions de la retòrica literària, i també a nivells inferiors (entrevista i certes cartes dels lectors, per exemple), amb un major grau d'espontaneïtat. En aquests dos nivells, tanmateix, s'observa una coincidència: un elevat grau de modalització o de subjectivitat (en l'article d'opinió, per part del responsable del text; en el cas de l'entrevista, per part de l'entrevistat).

L'entrevista de personalitat, que reproduïx en part l'espontaneïtat del discurs del personatge entrevistat, ofereix l'índex més alt d'ús de l'article personal, tal com correspon a un text imitador de l'oralitat. L'entrevista informativa o de declaracions, en canvi, molt propera a la notícia, en prescindeix, tant la que s'ha desenvolupat prèviament en català com la que hi ha estat traduïda. L'entrevista mixta, que mescla la informació que es vol obtenir d'un tema amb la presentació de la personalitat de l'entrevistat, adopta un to distès o no tan formal com ho fa

l'entrevista informativa, per la qual cosa pot incloure l'article personal, especialment quan l'entrevistat anomena persones del seu gremi, activitat o professió. Semblantment, l'acudit gràfic, representació d'una escena virtual amb la inclusió de converses o diàlegs simulats entre personatges reals caricaturitzats, desplaçats sovint del seu àmbit d'actuació i dels seu discurs habitualment formals, se serveix sistemàticament de l'article personal en la simulada oralitat informal dels *ninots*.

L'article d'opinió, expressió personalitzada d'uns judicis, unes valoracions o uns comentaris a través d'un estil amb un alt grau de formalitat, prescindeix per norma de l'article personal. Això no obstant, s'hi constata la marca de l'article personal de manera sistemàtica quan el qui signa el text vol mostrar explícitament l'amistat, la coneixença, l'adhesió personal o afinitat envers les idees, l'actuació o el tarannà de la persona o persones que esmenta, o bé quan vol accentuar l'admiració, el panegíric o l'elegia sobre un personatge mort recentment. Excepcionalment, els comentaris sobre l'activitat futbolística, omnipresent en els mitjans de comunicació, poden incloure també l'article davant el nom de jugadors que han esdevingut famosos, cèlebres, populars i familiars als lectors.

En el reportatge, gènere que relata i explica uns fets no estrictament d'actualitat, el reporter tendeix a distanciar-se de la història quan tracta temes propers a l'especialització, o bé protagonitzats per càrrecs públics, per persones amb responsabilitat social, política o cultural; en aquest marc, el periodista refusa de col·locar l'article davant els noms propis personals. En canvi, en els reportatges que tracten qüestions domèstiques, properes al ciutadà o que són pròpies de la vida quotidiana, en les quals intervenen *persones anònimes* (ciutadans de peu), el

reporter sol reforçar aquesta quotidianitat fent precedir els noms propis de l'article personal.

La notícia, la crònica i l'editorial prescindeixen per norma de l'article personal. Quant a la notícia, el gènere informatiu i "objectiu" per excel·lència, el refusa sistemàticament (en constitueixen una excepció les notícies que tracten dels personatges de ficció de les telesèries catalanes o bé dels personatges de ficció que intervenen en alguns programes televisius). La crònica i la crítica, gèneres circumscrits habitualment a àmbits temàtics amb un cert grau d'especialització (amb l'ús d'una terminologia i d'una estructura que sovint tradueixen el mateix grau de formalització que ofereixen les activitats o productes dels quals es parla), prescindeixen també de l'article personal. L'editorial, tot i el seu objectiu de formar opinió sobre qüestions o fets cabdals d'actualitat, amaga la presència explícita del *jo*, que en aquest cas és l'empresa editora, i se serveix d'un subjectivisme *impersonal*, adopta un to de certa autoritat amb un alt grau de formalitat textual que comporta l'exclusió de la marca espontània de l'article personal.

La publicitat present a la premsa recorre en ocasions a la personificació de productes o serveis a través d'un *personatge tipus*, amb l'objecte d'acostar-lo al lector o de presentar-lo com a persona que en comparteix els problemes, les necessitats, etc.; la personificació, amb noms i cognoms reals, pot respondre també a la intenció de voler esvaïr la idea segons la qual la publicitat sol ser un vehicle d'informació enganyosa. En aquests casos, consegüentment, la publicitat se serveix de l'article personal, com també ho sol fer la propaganda en un intent d'*humanitzar* el candidat a un càrrec.

Un cas especial de publicitat informativa, el constitueixen les esqueles publicades per la premsa, en les quals hi ha encara una certa pràctica d'anteposar al nom del finat el títol de respecte ja caduc *En* o *Na*, marca de solemnitat o de transcendència en un fet comunicatiu d'aquest tipus.

Condicions de la presència i de l'absència de l'article personal

En l'escriptura, la supressió de l'article personal davant els noms de ficció i de no-ficció ha estat una pràctica força habitual en la llengua catalana de tots els temps (es pot comprovar des de Lull, Eiximenis, Martí l'Humà, Cristòfor Despuig, Francesc Fontanella, Enric Prat de la Riba, etc., fins als redactors de premsa, ràdio i televisió). Aquesta pràctica, tanmateix, se sol donar especialment quan es compleixen de manera combinada aquests dues condicions: d'una banda, que el text escrit tingui una projecció pública, que adopti un registre formal (superador de la variació dialectal), que tendeixi a la impersonalitat, al to neutre o objectiu (amb un baix índex de marques modalitzadores) i en el qual predomini la funció referencial del llenguatge, destinada a lliurar informació (de vegades altament organitzada i jerarquitzada); de l'altra, que els noms propis personals que s'hi utilitzen pertanyin a personatges històrics, mitològics, bíblics, cèlebres, o bé que estiguin relacionats amb activitats polítiques, socials, culturals, acadèmiques, científiques, religioses, etc. (amb projecció pública, però no forçosament). Aquest principi és vàlid també per a les manifestacions orals públiques, mediatitzades per l'aparell administratiu, per l'ensenyament, pels mitjans de comunicació, etc., que solen utilitzar un estàndard oral creat bàsicament a partir de la projecció de la llengua escrita.

Això no obstant, en català, a diferència de les altres llengües romàniques, l'escriptura i la llengua oral mediatitzada poden emprar l'article personal davant el nom de gairebé qualsevol personatge o persona (viva, morta, cèlebre, il·lustre, anònima, mereixedora de respecte, catalana, no catalana, etc.) quan incorporen o vehiculen mostres de llengua parlada espontània o quotidiana, reals o fictícies. N'hi ha infinitat d'exemples en el discurs reportat de la narrativa literària i en els diàlegs dels films o telesèries. Els exemples es poden ampliar a d'altres manifestacions (escrites o orals) de la premsa, la ràdio i la televisió: l'article personal és admès en certs textos, gèneres periodístics o programes en què s'adopta volgudament un to col·loquial o una expressió propera a l'oralitat i a la quotidianitat (entrevistes, reportatges, debats, tertúlies, magazins, certs comentaris o articles d'opinió, cartes dels lectors, etc.).

Allò que també distingeix el català de les altres llengües romàniques és el fet que en la conversa informal, l'anteposició de l'article es fa efectiva davant qualsevol nom propi, i no comporta forçosament, per part del parlant, una relació familiar, emotiva o de coneixença personal envers la persona anomenada (*la Simone Signoret, el Borrell, el Clemente, en Franco, en Lluís XIV, en Tàpies, l'Umberto Eco, el Tarradellas, en Pius XII, l'Ors, la Rodoreda, etc.*), fenomen que, com s'indicava al paràgraf anterior, pot ser reprès o vehiculat per certes manifestacions de l'escriptura i de la llengua oral mediatitzada.

12 Bibliografia

12.1 Referències bibliogràfiques sobre teoria

ABRIL ESPAÑOL, Joan. *Diccionari pràctic de qüestions gramaticals*. Barcelona: Edicions 62, 1997.

ADAM, Jean-Michel. *Le récit*. París: P. U. F., 1987.

AEBISCHER, Paul. *Estudios de toponimia y lexicografía*. Barcelona: Escuela de Filología, 1948.

AGOST CANÓS, Rosa. “La traducció per al doblatge. A la recerca de l’equilibri entre oralitat i escriptura”, a BRIZ GÓMEZ, Antonio; CUENCA ORDINYANA, Maria Josep; SERRA ALEGRE, Enric (eds.). *Sobre l’oral i l’escrit*. València: Universitat de València. Facultat de Filologia, 1997, p. 109-124.

ALARCOS-LLORACH, Emilio. “El artículo en español”, a *To Honor R. Jakobson*. La Haia: Mouton, 1967, p. 18-24.

ALCINA FRANCH, Juan; BLECUA, José Manuel. *Gramática española*. Barcelona: Ariel, 1983.

ALCOBA, Santiago (coord.). *La oralización*. Barcelona: Ariel, 1999.

ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Moll, 1980. 10 vol.

ALIBÈRT, Loïs. *Gramatica occitana. Segons los parlars lengadocians*. Montpeller: Centre d’Estudis Occitans, 1976.

ALONSO MONTERO, Xesús. *Informe –dramático– sobre la lengua gallega*. Madrid: Akal, 1973.

ÁLVAREZ, Rosario i altres. *Gramática galega*. Vigo: Galaxia, 1986.

ANGUERA, Pere. *El català al segle XIX*. Barcelona: Empúries, 1997.

- AQUOPS. *Les genres journalistiques*. Quebec: CyberScol. Réseau Éducation – Médias [en línia]. <<http://www.cyberscol.qc.ca/Felix/IJP/observer/genres/genres.html>> [consulta: 23.11.2000].
- AREIAS, Margarida; SARAIBA, Maria Isabel. *Língua portuguesa. Gramática*. Lisboa: Livraria Popular de F. Franco, 1974.
- ARTIGAS, Rosa (coord.). *Habilitats comunicatives. Una reflexió sobre els usos lingüístics*. Vic: Eumo, 1999.
- ASSESSORIA DE DIDÀCTICA DEL CATALÀ. *Vocabulari bàsic infantil i d'adults*. Barcelona: Bibliograf, 1975.
- Atlas lingüístico de la Península Ibérica. I Fonética*. Madrid: CSIC, 1962.
- AZEVEDO, Milton M. *La parla i el text*. Lleida: Pagès, 1996.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. *Gramática catalana*. Madrid: Gredos, 1962. 2 vol.
— *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1994.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M.; DUARTE I MONTSERRAT, Carles. *Formulari administratiu*. Barcelona: Curial, 1979.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M.; PONS I GRIERA, Lúdia; VENY, Joan. *Atles lingüístic del domini català. Qüestionari*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1993.
- BALDINGUER, Kurt. *La formación de los dominos lingüísticos en la Península Ibérica*. Madrid: Gredos, 1972. 2 vol.
- BALLOT, Josep Pau. *Gramática y apología de la llengua cathalana*. Barcelona: Joan Francisco Piferrer, 1815 [?].
- BARBERÀ, J. i altres. *Curs de gramàtica normativa. Per a ús dels valencians. Grau elemental*. València: Institut de Ciències de l'Educació. Universitat de València, 1980.
- BASSAT, Luis. *El libro rojo de la publicidad. Ideas que mueven montañas*. Barcelona: Folio, 1994.
- BASSOLS, Margarida; RICO, Albert (eds.). *La llengua de TV3*. Barcelona: Empúries, 1997.
- BASSOLS, M. Margarida; TORRENT, Anna M. *Models textuais. Teoria i pràctica*. Vic: Eumo, 1996.
- BAYLON, Christian; MIGNOT, Xavier. *Sémantique du langage*. París: Nathan, 1995.
- BEC, Pèire. *La llengua occitana*. Barcelona: Edicions 62, 1977.
- BEC, Pierre. *Manuel pratique d'occitan moderne*. París: Picard, 1983.
- BIBILONI, Gabriel. *Llengua estàndard i variació lingüística*. València: Eliseu Climent, 1997.

- BLECUA, José Manuel. "El nombre propio en el diccionario", a *Cicle de conferències 94-95. Lèxic, corpus i diccionaris*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada. Universitat Pompeu Fabra, 1996, p. 9-22.
- BLOCK DE BEHAR, Lisa. *El lenguaje de la publicidad*. Buenos Aires: Siglo XXI, 1976.
- BOFARULL, A. de.; BLANCH, A. *Gramática de la lengua catalana*. Barcelona: Espasa Hermanos, 1867.
- BOIX FUSTER, Emili. *Triar no és trair. Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62, 1993.
- BORTOLONI, U.; TAGLIAVINI, G.; ZAMPOLLI, A. *Lessico di frequenza della lingua italiana contemporanea*. Milà: Garzanti, 1972.
- BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta (dirs.). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, 1999. 3 vol.
- BRIZ, A.; PRUNYONOSA, M. *Sintaxi i semàntica de l'article*. València: Universitat de València, 1990.
- BRIZ, Antonio; SERRA, Enric. "De lo oral y lo escrito y entre lo oral y lo escrito", a BRIZ GÓMEZ, Antonio; CUENCA ORDINYANA, Maria Josep; SERRA ALEGRE, Enric (eds.). *Sobre l'oral i l'escrit*. València: Universitat de València. Facultat de Filologia, 1997, p. 1-6.
- BRUGUERA I TALLEDA, Jordi. *Diccionari etimològic*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1996.
— *Diccionari de dubtes i dificultats del català*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000.
- BULLY, Philippe. "Zipf, créateur de la linguistique statistique", a *Communication et Langages*, 2, 1969, p. 9-30.
- BURGUET ARDIACA, Francesc. *Construir les notícies. Una teoria de la redacció periodística*. Barcelona: Dèria / Blanquerna Comunicació, 1997.
- BUSTOS, José Jesús de. "Organización textual y oralidad", a BRIZ GÓMEZ, Antonio; CUENCA ORDINYANA, Maria Josep; SERRA ALEGRE, Enric (eds.). *Sobre l'oral i l'escrit*. València: Universitat de València. Facultat de Filologia, 1997, p. 7-24.
- CALVO, Julio. *Substantiu i adjectiu*. València: Universitat de València, 1986.
- CARBALLO CALERO, Ricardo. *Gramática elemental del gallego común*. Vigo: Galaxia, 1976.
- CARBONELL, Jordi. "Elements d'història social i política de la llengua catalana", a *Treballs de sociolingüística catalana 2*. València: Eliseu Climent, 1979, p. 87-102.
- CARROLL John. B.; DAVIES, Peter; RICHMAN, Barry. *Word frequency book*. Boston: Houghton Mifflin, 1971.

- CASASÚS, Josep Maria. *Iniciación a la periodística. Manual de comunicación escrita y redacción periodística informativa*. Barcelona: Teide, 1988.
- CASSANY, Daniel. *Descriure escriure. Com s'aprèn a escriure*. Barcelona: Empúries, 1987.
- CASTELLÀ, Josep M. *De la frase al text. Teories de l'ús lingüístic*. Barcelona: Empúries, 1992.
- CASTELLANOS I VILA, Josep-A. *Quadern. Normativa bàsica de la llengua catalana (amb exercicis autocorrectius)*. Barcelona: Institut de Ciències de l'Educació. Universitat Autònoma de Barcelona, 1991.
- CATALUNYA RÀDIO. *Orientacions lingüístiques*. 1995. [Edició d'ús intern]
— *Orientacions lingüístiques*. 1999. [Nova edició; ús intern]
- CEBRIÁN, Juan Luis. *¿Qué pasa en el mundo? Los medios de información de masas*. Barcelona: Salvat, 1981.
- CEREZO, Manuel. *Guía del redactor publicitario. Método para el análisis y la creación*. Barcelona: Octaedro, 1993.
- CHALL, Jeanne S. *Readability. An appraisal of research and application*. Columbus: Ohio State University Press, 1958.
- CHARAUDEAU, Patrick. *Grammaire du sens et de l'expression*. París: Hachette, 1992.
- CHOMSKY, Noam. *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 1965.
- CIERBIDE, Ricardo. "Documentación medieval navarra en lengua catalana (1394-1410). Notas históricas", a *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988)*. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989. Vol. 1, p. 213-236.
- COLL, Pep. *El parlar del Pallars*. Barcelona: Empúries, 1991.
- COMISSIÓ DE NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA DE TELEVISIÓ DE CATALUNYA. *Orientacions lingüístiques per al doblatge*. Barcelona: TVC, 1993.
- CONCA, Maria i altres. *Text i gramàtica. Teoria i pràctica de la competència discursiva*. Barcelona: Teide, 1998.
- COORDINADORA D'ENSENYAMENT I LLENGUA CATALANA. *Poal. Vocabulari bàsic ampliat. Estructures bàsiques*. Barcelona: Proa, 1978.
- COROMINA, Eusebi. *El 9 Nou. Manual de redacció i estil*. Vic: Eumo. Diputació de Barcelona. Premsa d'Osona, 1991.
- "El llenguatge eficaç (1)", a *Escola Catalana*, 292, 1992a, p. 6-9.
- "El llenguatge eficaç (2)", a *Escola Catalana*, 294, 1992b, p. 7-12.
- *La realització velar de la [l] en joves universitaris de Barcelona i Osona*. Treball inèdit del Programa de Doctorat i Mestratge (UAB), assignatura *Canvi fonètic i*

- fonològic en el temps i en l'espai* (professor Daniel Recasens i Vives). Vic, 1995.
- “Els signes de puntuació, organitzadors de les diverses unitats del text escrit”, a VILÀ, Montserrat; FARGAS, Assumpta (coords.). *Normativa i ús de la llengua*. Barcelona: Graó, 1999, p. 71-84.
- COROMINA, Eusebi; FARGAS, Assumpta. *Transcripció i estudi lingüístic de tres textos del segle XV. Declaracions en processos criminals: 1401, 1404 i 1406*. Treball inèdit del Programa de Doctorat (UB), assignatura *Diacronia i variació lingüística* (professora M. Àngels Massip). Vic, 1994a.
- *Transcripció i estudi lingüístic de dos textos antics. Declaració de Joan Brugueroles (1602) i Declaració de Margarita, muller de Francesc Sabater (1405)*. Treball inèdit del Programa de Doctorat (UB), assignatura *Comentari lingüístic de textos antics* (professor Joan Veny). Vic, 1994b.
- *Transcripció d'entrevista a una parella lingüísticament mixta*. Treball inèdit del Programa de Doctorat (UB), assignatura *Variació social en el repertori de la regió de Barcelona* (professor Emili Boix). Vic, 1994c.
- COROMINES, Joan. “Les «Vides de Sants» rosselloneses”, a *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club Editor, 1974, p. 276-362.
- *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, “la Caixa”, 1982-1991. 9 vol.
- *Onomasticon Cataloniae I. Toponímia antiga de les Illes Balears*. Barcelona: Curial, 1989.
- *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascò*. Barcelona: Curial, 1991.
- COSSETTE, Claude. *L'indice de Flesh*. <<http://www.com.ulaval.ca/SitePubSoc/Flesh.html>> [consulta: 3.8.2000].
- CREUS, Imma; JULIÀ, Joan; ROMERO, Sílvia (eds.). *Llengua i mitjans de comunicació*. Lleida: Pagès, 2000.
- CREUS, Imma; ROMERO, Sílvia. “Els gèneres periodístics des d'una perspectiva sociolingüística”, a JULIÀ I MUNÉ, Joan (ed.). *Llengua i ràdio*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 65-75.
- Criteris lingüístics*. València: Generalitat Valenciana. Conselleria d'Educació i Ciència. Comercial Denes, 1995.
- CROS, Anna; SEGARRA, Mila; TORRENT, Anna M. (curs.). *Llengua oral i llengua escrita a la televisió*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- CUENCA, Maria Josep. *Sintaxi fonamental*. Barcelona: Empúries, 1996.
- *Comentari de texts*. Picanya: Edicions del Bullent, 1996.
- CUNHA, Celso. *Gramática da língua portuguesa*. Rio de Janeiro: Fundação Nacional de Material Escolar, 1986.
- CUNHA, Celso; CINTRA, Lindley. *Nova gramática do português contemporâneo*. Lisboa: João Sá da Costa, 1997.
- DALE, Edgar; CHALL, Jeanne S. *A formula for predicting readability*. Columbus: Bureau of Educational Research. Ohio State University, 1948.

- Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1988.
- Dicionário prático da língua portuguesa*. São Paulo: Melhoramentos, 1987.
- Dictionnaire universel francophone*. Paris: Hachette. Edicef, 1997.
- DOMENACH, Jean-Marie. *Propaganda política*. Barcelona: Edicions 62, 1963.
- DONATUS, Aelius. *Ars grammatica*. Turnhout: Brepols, 1992.
- DUARTE I MONTSERRAT, Carles. *Curs de llenguatge administratiu català*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 1979.
— *De l'origen dels mots*. Barcelona: Indesinenter, 1981.
- DUARTE, Carles; ALSINA, Àlex; SIBINA, Segimon. *Manual de llenguatge administratiu*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya. Generalitat de Catalunya, 1991.
- DURANDIN, Guy. *La mentira en la propaganda política y en la publicidad*. Barcelona: Paidós, 1995.
- EK, J. A. van; ALEXANDER, L. G. *Threshold level english*. Oxford: Consell d'Europa, Pergamon Press, 1980.
- ESPUNY, Janina. "Aspectes de la interferència lèxica castellana en el discurs català", a PAYRATÓ, Lluís (ed.). *Oralmat. Estudis de variació funcional*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 275-290.
- FABRA, Pompeu. *Ensayo de gramática de catalán moderno*. Barcelona: L'Avenç de Massó y Casas, 1891.
— *Gramàtica catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1918a.
— *Gramàtica catalana. Curs Mitjà*. Barcelona: Editorial Pedagògica, 1918b.
— *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Catalònia, 1932a.
— *El català literari*. Barcelona: Barcino, 1932b.
— *Converses filològiques*. Barcelona: Barcino, 1954-1956. 2 vol (I-V, al primer; VI-X, al segon).
— *Gramàtica catalana*. Barcelona: Teide, 1956 (16a edició, 1993).
- FABRE, Paul. "Les différentes langues romanes et leurs régions d'implantation de la Renaissance à nos jours. L'occitan. Histoire interne de la langue III. Onomastique", a HOLTUS, Günter; METZELIN, Michael; SCHMITT, Christian (eds.). *Lexikon der Romanistischen Linguistik*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1991. Vol. 2, p. 23-33.
- FAGOAGA, Concha. *Periodismo interpretativo. El análisis de la noticia*. Barcelona: Mitre, 1982.
- FAURA, Neus; PALOMA, David; TORRENT, Anna M. (eds.). *La llengua de Televisió de Catalunya. Materials per a l'anàlisi*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 1998.

- FERNÁNDEZ LEBORANS, María Jesús. “El nombre propio”, a BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta (dirs.). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, 1999. Vol. 1, p. 77-128.
- FERRANDO, Antoni; NICOLÀS, Miquel; PÉREZ SALDANYA, Manuel; SALVADOR, Vicent. *Llengua-COU*. València: Gregal. Consorci d'Editors Valencians, 1986.
- FIGUEIREDO, J. M. Nunes de; FERREIRA, A. Gomes. *Compêndio de gramática portuguesa*. Porto: Porto Editora, 1974.
- FLESH, Rudolf. *The art of plain talk*. Nova York: Harper, 1946.
 — “A new readability yardstick”, a *Journal of Applied Psychology*, 32, 1948, p. 221-233.
 — *The art of readable writing*. Nova York: Harper, 1949.
- FRANCHINA, V.; VACCA, R. “Taratura dell'indice di Flesch su testo bilingue italiano-inglese di unico autore”, a *Linguaggi*, 3, 1986, p. 47-49.
- FREGE, Gottlob. *Écrits logiques et philosophiques*. París: Seuil, 1971.
- FRY, Edward B. “A readability formula that saves time”, a *Journal of Reading*, 2, 1968, p. 513-516.
 — “Fry's readability graph. Clarification, validity and extension to level 17”, a *Journal of Reading*, 20, 1977, p. 242-252.
- FULLANA MIRA, Lluís. *Gramática elemental de la llengua valenciana*. València: Establiment Tipogràfic Domènech, 1915.
- FUSTER, Jaume. “Manuel de Pedroló i la novel·la policíaca en llengua catalana”, a *Taula de Canvi*, 16, 1979, p. 7-13.
- GARDES-TAMINE, Jöelle. *La grammaire 2. Syntaxe*. París: Armand Colin, 1998.
- GAZIEL. *Història de “La Vanguardia” i nou articles sobre periodisme*. Barcelona: Empúries, 1994.
- GILLIÉRON, Jules-Louis. *Atlas linguistique de la France*. Bolonya: Forni, 1996. 12 vol.
- GINER, Rosa; PELLICER, Joan. *Ras-1r Curs de BUP*. Barcelona: Teide, 1985.
 — *Tram - Llengua 1*. Barcelona: Teide, 1989.
- GIRODET, Jean. *Pièges et difficultés de la langue française*. París: Bordas, 1989.
- GOLDENSTEIN, J.-P. *Le roman. Initiation à une lecture méthodique de la fiction narrative*. Brussel·les: De Boeck, 1980.
- GÓMEZ TORREGO, Leonardo. *Manual de español correcto*. Madrid: Arco. Libros, 1993. 2 vol.
- GOMIS, Llorenç. *Teoria dels gèneres periodístics*. Barcelona: Centre d'Investigació de la Comunicació. Generalitat de Catalunya, 1989.
- GOOSSE, André. *Le bon usage*. París: Duculot, 1993.

- GOUGENHEIM, Georges. *Dictionnaire fondamental de la langue française*. Paris: Didier, 1958.
- GOUGENHEIM, Georges i altres. *L'élaboration du français fondamental. Étude sur l'établissement d'un vocabulaire et d'une grammaire de base*. Paris: Didier, 1967.
- Gran diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998.
- Gran Larousse català*. Barcelona: Edicions 62, 1990-1993. 10 vol.
- GRAU, Maria. "A propòsit de la subjectivitat", a *Llengua i ús*, 19, 2000, p. 41-49.
- GRAY, William S.; LEARY, Bernice E. *What makes a book readable*. Chicago: University of Chicago Press, 1935.
- GREGORY, Michael; CARROLL, Susanne. *Language and situation. Language varieties and their social contexts*. Londres: Routledge & Kegan Paul, 1978.
- GRIERA, Antoni. *Atlas lingüístic de Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Impremta de l'Abadia de Montserrat, 1923-1926. 4 vol.
- *Atlas lingüístic de Catalunya*. Sant Cugat del Vallès: Institut Internacional de Cultura Romànica, 1962.
- *Atlas lingüístic de Catalunya*. Sant Cugat del Vallès: Institut Internacional de Cultura Romànica, 1964.
- GUIRAUD, Pierre. *Les caractères statistiques du vocabulaire*. Paris: P. U. F., 1954.
- *Problèmes et méthodes de la statistique linguistique*. Paris: P. U. F., 1960.
- GUITER, Henri. *Atlas linguistique des Pyrénées Orientales*. Paris: CNRS, 1966.
- GUNNING, Robert. *The technique of clear writing*. Nova York: McGraw-Hill, 1952.
- HANSE, Joseph. *Nouveau dictionnaire des difficultés du français moderne*. Paris: Duculot, 1991.
- HARRISON, Tony. *Manual de técnicas de publicidad*. Bilbao: Deusto, 1989.
- HENRIQUES, José Neves. "O artigo definido", a *Ciberdúvidas da Língua Portuguesa* [en línia]. <http://www.ciberduvidas.com/cgi-bin/pagina_respostas> [consulta 9.3.1997].
- HENRY, Georges. *Comment mesurer la lisibilité*. Paris: Nathan. Labor, 1975.
- HERNANZ, M. Lluïsa; BRUCART, José M. *La sintaxis 1. Principios teóricos. La oración simple*. Barcelona: Crítica, 1987.
- HOCKETT, Charles Francis. *A Course in modern linguistics*. Nova York: MacMillan, 1958.
- IMBS, Paul; MARTIN, Robert (dirs.). *Dictionnaire des fréquences*. Paris: Didier, 1971. 4 vol.

- IMBS, Paul; QUEMADA, Bernard (dirs.). *Trésor de la Langue Française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789-1960)*. Paris: CNRS. Gallimard, 1971-1994. 16 vol.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS - SECCIÓ FILOLÒGICA. *Documents de la Secció Filològica I*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1990.
- *Documents de la Secció Filològica II*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992a.
- *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana II. Morfologia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992b.
- *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona, Palma de Mallorca, València: Edicions 3 i 4. Edicions 62. Moll. Enciclopèdia Catalana. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995
- IORDAN, Iorgu; MANOLIU, Maria. *Manual de lingüística románica*. Madrid: Gredos, 1972. 2 vol.
- JAKOBSON, Roman. *Essais de linguistique générale*. Paris: Les Éditions de Minuit, 1963.
- JANÉ, Albert. *Signe. Normes pratiques de grammaire catalana*. Barcelona: Vidua de Daniel Cochs, 1962.
- *Gramàtica essencial de la llengua catalana*. Barcelona: Bruguera, 1967.
- *Gramàtica catalana*. Barcelona: Salvat, 1968.
- *Aclariments lingüístics*. Barcelona: Barcino, 1973. 3 vol.
- *Problemes i aspectes d'avui*. Barcelona: Edhasa, 1977-1980. 4 vol.
- "Massa familiaritat", a *Avui*, 20.1.1980, p. 3.
- JONASSON, Kerstin. *Le nom propre. Constructions et interprétations*. Lovaina: Duculot, 1994.
- JUILLAND Alphonse G.; CHANG-RODRÍGUEZ, E. *Frequency dictionary of spanish words*. Londres: Mouton, 1964.
- JULIÀ, Lluïsa. "Joaquim Ruyra, traductor", a *Quaderns. Revista de traducció*, 2, 1998, p. 33-43.
- JULIÀ I MUNÉ, Joan (ed.). *Llengua i ràdio*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- KAYSER, Wolfgang. *Interpretación y análisis de la obra literaria*. Madrid: Gredos, 1976.
- KLEIBER, Georges. "Sur le sémantique et pragmatique des SN *Le projet Delors* et *La Camarade Catherine*", a *L'Information Grammaticale*, 27, 1985, p. 3-9.
- KRIPKE, Saul A. *Naming and necessity*. Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1980.
- LACA, Brenda. "Presencia y ausencia de determinante", a BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta (dirs.). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, 1999. Vol. 1, p. 891-928.

- LACREU, Josep. *Manual d'ús de l'estàndard oral*. València: Servei de Publicacions de la Universitat de València, 1990.
- LAFONT, Robert. "Les différentes langues romanes et leurs régions d'implantation de la Renaissance à nos jours. L'occitan. Histoire interne de la langue I. Grammaire", a HOLTUS, Günter; METZELIN, Michael; SCHMITT, Christian (eds.). *Lexikon der Romanistischen Linguistik*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1991. Vol. 2, p. 1-18.
- LAGANE, René. *Difficultés grammaticales*. París: Larousse, 1995.
- LAMUELA, Xavier. *Català, occità, friülà: llengües subordinades i planificació lingüística*. Barcelona: Quaderns Crema, 1987.
- LAMUELA, Xavier; MURAGADES, Josep. *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema, 1984.
- LANDSHEERE, Gilbert de. *Le test de closure*. París: Nathan, 1973.
- LAPA, Manuel Rodrigues. *Estilística da língua portuguesa*. Lisboa: Seara Nova, 1973.
- Le Nouveau Petit Robert*. París: Dictionnaires Le Robert, 1993.
- LEPSCHY, Giulio. *La lingüística strutturale*. Torí: Einaudi, 1966.
- LEPSCHY, Laura; LEPSCHY, Giulio. *La lingua italiana. Storia, varietà dell'uso, grammatica*. Milà: Bompiani, 1998.
- LIVELY, B. A.; PRESSEY, S. L. "A method for measuring the 'vocabulary burden' of textbooks", a *Educational Administration and Supervision*, 9, 1923, p. 389-398.
- Livro de estilo. Público*. Lisboa: Printer Portuguesa, 1998.
- Llengua i Administració*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Direcció General de Política Lingüística. Escola d'Administració Pública de Catalunya, 1982-1994.
- Llibre d'estil. Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona*. Barcelona: Direcció de Comunicació de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, 1991.
- Llibre d'estil del diari Avui*. Barcelona: Empúries, 1997.
- LLOBERA I RAMON, Josep. *El català bàsic*. Barcelona: Teide, 1968.
- LÓPEZ DEL CASTILLO, Lluís. *Diccionari català bàsic*. Barcelona: Edicions 62, 1996.
— *Gramàtica del català actual. Sintaxi i morfologia*. Barcelona: Edicions 62, 1999.
- LÓPEZ GARCÍA, Ángel. "Lo propio del nombre propio", a *Lingüística Española Actual*, 7, 1985, p. 37-54.
- LUCISANO, P.; PIEMONTESE, E. "Gulpease: una formula per la predizione della difficoltà dei testi in lingua italiana, a *Scuola e Città*, 3, 1988, p. 110-124.

- MAINGUENEAU, Dominique; SALVADOR, Vicent. *Elements de lingüística per al discurs literari*. València: Tàndem, 1995.
- Majúscules i minúscules*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1992.
- MALLAFRÈ, Joaquim. *Llengua de tribu i llengua de polis. Bases d'una traducció literària*. Barcelona: Quaderns Crema, 1991.
- MANRUBIA, Joan. *Entrevista a parlant del sector popular (Hostafrancs-Barcelona)*. Treball inèdit del Programa de Doctorat (UB), assignatura *Variació social en el repertori de la regió de Barcelona* (professor Emili Boix). Barcelona, 1994.
- Manual de redação e estilo. O Estado de S. Paulo* [en línia]. <<http://www.estado.com.br/redac/nora-ade.html>> [consulta: 19.9.2000].
- MARÇET, Pere; SOLÀ, Joan. *Història de la lingüística catalana 1775-1900. Repertori crític*. Vic: Eumo. Universitat de Girona, 1998a. 2 vol.
— “Bibliografia de Pompeu Fabra”, a *Homenatge a Pompeu Fabra 1868-1948. Fidelitat a la llengua nacional. Biografia, antologia, bibliografia*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Institut d'Estudis Catalans, 1998b, p. 127-222.
- MARÍ I MAYANS, Isidor. “Delimitació dels continguts lingüístics del curs. Consideracions generals”, a *COM ensenyar català als adults*, 1, 1982, p. 17-22.
— “El Nivell Llindar i la varietat estàndard de la llengua catalana”, a MAS, Marta i altres. *Nivell Llindar per a la llengua catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística. Consell d'Europa, 1992, p. 15-16.
- MARTÍ, Jaume. “Sèries de producció pròpia”, a FAURA, Neus; PALOMA, David; TORRENT, Anna M. (eds.). *La llengua de Televisió de Catalunya. Materials per a l'anàlisi*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 1998, p. 89-94.
- MARTÍN VIVALDI, Gonzalo. *Géneros periodísticos. Reportaje, crónica, artículo*. Madrid: Paraninfo, 1973.
— *Curso de redacción. Del pensamiento a la palabra*. Madrid: Paraninfo, 1979.
- MARTINET, André. *Éléments de linguistique générale*. Paris: Armand Colin, 1969.
- MARTÍNEZ, Quilo. *Aprenguem a llegir la publicitat. Anàlisi de la tècnica i el llenguatge publicitari*. Vic: Eumo, 1996.
- MARTÍNEZ ALBERTOS, José Luís. *Redacción periodística. Los estilos y los géneros en la prensa escrita*. Barcelona: A.T.E., 1974.
— *El mensaje informativo*. Barcelona: A.T.E., 1977.
— *Curso general de redacción periodística*. Barcelona: Mitre, 1983.
- MARTÍNEZ DE SOUSA, José. *Dudas y errores de lenguaje*. Madrid: Paraninfo, 1987.
— *Diccionario de redacción y estilo*. Madrid: Pirámide, 1993.
- MARTINS, Eduardo. *Manual de redação e estilo*. São Paulo: O Estado de S. Paulo, 1990.

- MARVÀ, Jeroni. *Curs pràctic de gramàtica catalana. Grau elemental*. Barcelona: Barcino, 1937.
- MAS, Marta i altres. *Nivell Llindar (versió provisional)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística, 1983.
- *Digui, digui... Curs de català per a no-catalanoparlants 1*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Enciclopèdia Catalana, 1984.
- *Nivell Llindar per a la llengua catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística. Consell d'Europa, 1992.
- MASCARÓ, Joan. *Morfologia*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
- MAURO, Tullio de. "Vocabolario di base della lingua italiana", a *Guida all'uso delle parole*. Roma: Editori Reuniti, 1980, p. 147-170.
- MELO, José Marques de. *A opinião no jornalismo brasileiro*. Petrópolis: Vozes, 1994.
- MESTRES, Josep M. i altres. *Manual d'estil. La redacció i l'edició de textos*. Vic: Eumo. Universitat de Barcelona. Universitat Pompeu Fabra. Associació de Mestres Rosa Sensat, 1995.
- MIGLIORINI, Bruno. *Dal nome proprio al nome comune*. Florència: Leo S. Olschki, 1968.
- MILL, John Stuart. *A System of logic ratiocinative and inductive: being a connected view of the principles of evidence and the methods of scientific investigation*. Londres: Longmans. Green and Co., 1898.
- MIRACLE, Josep. *Gramàtica catalana*. Barcelona: Catalònia, 1938.
- MIRALLES I MONTSERRAT, Joan. "Normes per a l'aplec i l'estudi dels malnoms", a *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior (Cinquè col·loqui; Vic, 6-7 juny 1980)*. Sant Hipòlit de Voltregà: Planès, 1980, p. 29-37.
- "Per una tipologia del català col·loquial a l'Edat Mitjana", a *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Palma de Mallorca, 8-12 de setembre de 1997)*. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Universitat de les Illes Balears. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998. Vol. 1, p. 227-261.
- MIRET I SANS, Joaquim. *Sempre han tingut béch les oques. Apuntacions per la historia de les costumes privades Primera serie*. Barcelona: F. Badia, 1905.
- *Sempre han tingut béch les oques. Apuntacions per la historia de les costumes privades Primera serie*. Barcelona: F. Badia, 1906.
- MOLINER, María. *Diccionario de uso del español*. Madrid: Gredos, 1991. 2 vol.
- MOLINO, Jean. "Le nom propre dans la langue", a *Langages*, 66, 1982, p. 5-20.
- MOLL, Francesc de B. *Gramàtica catalana. Referida especialment a les Illes Balears*. Palma de Mallorca: Moll, 1968a.
- *Exercicis de gramàtica*. Palma de Mallorca: Moll, 1968b.

- *Gramàtica històrica catalana*. València: Servei de Publicacions de la Universitat de València, 1991.
- MONTAGUT I BARBARÀ, Maria Mercè. “Les partícules de tractament *don* i *en* en català medieval”, a *Zeitschrift für Katalanistik*, 2, 1989, p. 91-97.
- MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep. *El Capbreu de Castellbisbal*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 1984.
- MOREL-FATIO, Alfred. “Das Katalanische” i “Katalanische Literatur”, a GRÖBER, Gustav. *Grundriss der romanischen Philologie*. Estrasburg: Karl J. Trübner, 1888- 1897. 2 vol.
- MORET, Hèctor. *Entrevista a parlants del sector popular (Esquerra de l'Eixample-Barcelona)*. Treball inèdit del Programa de Doctorat (UB), assignatura *Variació social en el repertori de la regió de Barcelona* (professor Emili Boix). Barcelona, 1994.
- MOREU-REY, Enric. *Renoms, motius, malnoms i noms de casa*. Barcelona: Milà, 1981.
- MOREY, Jaume; MELIÀ, Joan; CORBERA, Jaume. *Mètode d'autocorrecció gramatical assistida*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, 1994.
- MORTUREUX, Marie-Françoise. *La lexicologie entre langue et discours*. París: Sedes, 1997.
- MOURIQUAND, Jacques. *L'écriture journalistique*. París: P. U. F., 1997.
- NADAL, Josep M; PRATS, Modest. *Història de la llengua catalana 2. El segle XV*. Barcelona: Edicions 62, 1996.
- NOAILLY, Michèle. “L'énigmatique Tombouctou. Nom propre et position de l'épithète”, a *Langue Française*, 92, 1991, p. 104-113.
- Nouveau dictionnaire étymologique et historique*. París: Larousse, 1980.
- Novissimo dizionario della Lingua Italiana*. Milà: Fabbri, 1981.
- NÚÑEZ LADEVÉZE, Luis. *Manual para periodismo. Veinte lecciones sobre el contexto, el lenguaje y el texto de la información*. Barcelona: Ariel, 1991.
- OLIVA, Llúcia; SITJÀ, Xavier. *Les notícies a la televisió*. Esplugues de Llobregat: Instituto Oficial de Radio y Televisión, 1990.
- ORRIOLS I MONSET, Lluís. *Manuscrits del bé i del mal. Arxius vigatans (segles XIV-XVII)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1993.
- PALOMA, David. *El català col·loquial a les sèries de Televisió de Catalunya*. Tesi doctoral - Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, 1997.
- “Criteris lingüístics a TV3. Decisions internes sobre el model”, a FAURA, Neus; PALOMA, David; TORRENT, Anna M. (eds). *La llengua de Televisió de Catalunya. Materials per a l'anàlisi*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 1998, p. 7-16.

- PALOMA, David; SEGARRA, Mila. "Llengua oral i llengua escrita a les sèries de televisió", a CROS, Anna; SEGARRA, Mila; TORRENT, Anna M. (curs.). *Llengua oral i llengua escrita a la televisió*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 49-73.
- PARÉS I PUNTAS, Anna. *Diccionari de refranys. Català-castellà, castellà-català*. Barcelona: Edicions 62, 1997.
- PAYRATÓ, Lluís. *La interferència lingüística. Comentaris i exemples català-castellà*. Barcelona: Curial. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.
- *Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*. València: Universitat de València, 1990.
- "Variació funcional, llengua oral i registres", a PAYRATÓ, Lluís (ed.). *Oralment. Estudis de variació funcional*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Secció de Lingüística Catalana. Departament de Filologia Catalana. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 9-33.
- PELLICER, Joan; GINER, Rosa. *Gramàtica de uso del valenciano*. València: Mil999, 1997.
- PÉNINOU, G. *Semiòtica de la publicidad*. Barcelona: Gili, 1976.
- PERICAY, Xavier; TOUTAIN, Ferran. *El malentès del Noucentisme. Tradició i plagis a la prosa catalana moderna*. Barcelona: Proa, 1996.
- PITARCH, Vicent. *Curs de llengua catalana*. València: Tres i Quatre, 1977.
- RACLE, Gabriel. "La lisibilité: quelques aperçus neuropsychologiques", a *Communication et Langages*, 76, 1988, p. 21-41.
- RAFAEL RAMOS, Joan. *Introducció a la sintaxi*. València: Tàndem, 1992.
- RAFEL I FONTANALS, Joaquim (dir.). *Diccionari de freqüències. 1 Llengua no literària*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996.
- *Diccionari de freqüències. 2 Llengua literària*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1998a.
- *Diccionari de freqüències. 3 Dades globals*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1998b.
- RASPALL, Joana; MARTÍ, Joan. *Diccionari de locucions*. Barcelona: Edicions 62, 1995.
- *Diccionari de frases fetes*. Barcelona: Edicions 62, 1996.
- RENZI, Lorenzo. "Grammatica e storia dell'articolo italiano", a *Studi di Grammatica Italiana*, 5, 1976, p. 16-18.
- Revista de Llengua i Dret*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Escola d'Administració Pública de Catalunya, 1983- .
- RICHAUDEAU, François. *Los secretos de la comunicación eficaz*. Bilbao: Ediciones Mensajero, 1976.
- "Le texte le plus efficace que je connaisse", a *Communication et Langages*, 37, 1978, p. 6-24.

- *Le langage efficace*. Verviers: Marabout, 1979.
 — *Écrire avec efficacité*. Toulouse: Albin Michel, 1992.
- RICO, Albert; SOLÀ, Joan. *Gramàtica i lexicografia catalanes. Síntesi històrica*. València: Servei de Publicacions de la Universitat de València, 1995.
- RIERA I SANS, Jaume. *El cavaller i l'alcajota*. Barcelona: Club Editor, 1973.
- RIGAU, Gemma. "Connexity established by emphatic pronouns", a CONTE, Maria-Elisabeth; PETÖFI, Janós S.; SÖZER, Emel (eds.). *Text and discourse connectedness*. Amsterdam: J. Benjamins, 1989, p. 191-205.
 — "La estructura del sintagma nominal: los modificadores del nombre", a BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta (dirs.). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, 1999. Vol. 1, p. 311-362.
- ROCA-PONS, Josep. *Introducció a l'estudi de la llengua catalana*. Barcelona: Vergara, 1971.
 — "Sobre l'article", a *Miscel·lània Badia i Margarit*, 6, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987, p. 5-29.
- ROHLFS, Gerhard. *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti. Sintassi e formazione delle parole*. Torí: Einaudi, 1969.
- ROS, Carlos. *Diccionario valenciano-castellano*. València: Benito Monfort, 1764.
- ROVIRA, Sara; FUSTEGUERES, Sílvia. "El huaben: la traducció de novel·la xinesa del segle XVII", a *Quaderns. Revista de Traducció*, 5, 2000, p. 93-109.
- [ROVIRA I VIRGILI, Antoni]. "Un pròleg de Joaquim Ruyra", a *La Publicitat*, 8.1.1925a, p. 1.
 — "Conversa d'amics", a *La Publicitat*, 4.3.1925b, p. 1.
- RUAIX I VINYET, Josep. *El català en fitxes*. Barcelona: Spes, 1968.
 — *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui/1*. Moià: Ruaix, 1994.
 — *Català complet/2. Curs superior de llengua*. Moià: Ruaix, 1998.
- RUSSELL, Bertrand. *Logic and knowledge*. Londres: Allen and Unwin, 1956.
- RUYRA, Joaquim. "Els articles onomàstics", a *Obres completes*. Barcelona: Selecta, 1964, p. 819-828.
- SALVADOR, Vicent. "L'anàlisi del discurs, entre l'oralitat i l'escriptura", a *Caplletra. Revista de Filologia*, 7, 1989, p. 9-31.
- SANCHIS GUARNER, Manuel. *Gramàtica valenciana*. València: Torre, 1950.
 — *Aproximació a la història de la llengua catalana*. Estella: Salvat, 1980.
- SANTAMARIA, Laura. "Sèries de producció aliena", a FAURA, Neus; PALOMA, David; TORRENT, Anna M. (eds.). *La llengua de Televisió de Catalunya. Materials per a l'anàlisi*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 1998, p. 95-102.

- SANTOS, Dora; GONÇALVES, Paulo. *Géneros jornalísticos*. Lisboa: Ministry of Science and Technology / Ciência Viva Agency [en línia]. <<http://www.ucv.mct.pt/healthXXI/news.asp>> [consulta: 27.12.2000].
- SEARLE, John R. *Speech acts: an essay in the philosophy of language*. Londres: Cambridge U.P., 1969.
- SECO, Manuel. *Diccionario de dudas y dificultades de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe, 1986.
- SECO, Manuel; ANDRÉS, Olimpia; RAMOS, Gabino. *Diccionario del español actual*. Madrid: Aguilar, 1999. Vol 1.
- SEGARRA, Mila. *Història de la normativa catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1985.
- SEGUÍ I TROBAT, Gabriel. *Iniciació a la morfosintaxi catalana*. Palma de Mallorca: Edicions Documenta Balear, 1993.
- SERENA I BARROBÉS, Pura. *Manual d'estil. Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona*. Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, 1995.
- SERVITJE I RIERA, Albert. *Llibre d'estil de la Universitat Pompeu Fabra*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 1996.
- SHANNON, Claude E. *The mathematical theory of communication*. Urbana: University of Illinois Press, 1949.
- SOLÀ, Joan. *Del català incorrecte al català correcte. Història dels criteris de correcció lingüística*. Barcelona: Edicions 62, 1977.
 — *L'obra de Pompeu Fabra*. Barcelona: Teide, 1987.
 — *Llibre d'estil de l'Ajuntament de Barcelona*. Barcelona: Regidoria d'Edicions i Publicacions, 1995.
 — “Noms propis: gran desgavell”, a ‘Suplement de Cultura’, *Avui*, 15.1.1998a.
 — “Noms personals: la realitat”, a ‘Suplement de Cultura’, *Avui*, 22.1.1998b.
 — “Cognoms: què s'hi pot fer”, a ‘Suplement de Cultura’, *Avui*, 29.1.1998c.
- SOLÀ, Joan; COROMINA, Eusebi. *Llengua catalana*. Barcelona: Bruño, 1990.
- SOLÀ, Joan; PUJOL, Josep M. *Tractat de puntuació*. Barcelona: Columna, 1989.
- SOLER, Isabel; TRILLA, M. Roser. *Les línies del text. Introducció a les tècniques narratives*. Barcelona: Empúries, 1989.
- SOUSA FERNÁNDEZ, Xulio César. “O artigo cos nomes propios de persoa no galego moderno”, a LORENZO VÁZQUEZ, R. (ed.). *Actas do XIX Congreso Internacional de Lingüística e Filoloxía Románicas (Santiago 1989)*. La Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, 6, 1994, p. 309-316.
- SVARTVIK, Jan; QUIRK, Randolph (eds.). *A corpus of english conversation*. Lund: C. W. K. Gleerup, 1980.

- TAYLOR, Wilson L. "Cloze procedure. An new tool for measuring readability", a *Journalism Quarterly*, 30, 1953, p. 415-433.
- Telèfon lingüístic*. Barcelona: Consorci per a la Normalització Lingüística. Direcció General de Política Lingüística, 1993. [Edició fotocopiada d'ús intern]
- TELEVISIÓ DE CATALUNYA. *El català a TV3. Llibre d'estil*. Barcelona: Edicions 62, 1995.
— *Criteris lingüístics sobre traducció i doblatge*. Barcelona: Edicions 62, 1997.
- TERRY, Arthur; RAFEL, Joaquim. *Introducción a la lengua y la literatura catalanas*. Barcelona: Ariel, 1977.
- The Associated Press Stylebook*. Nova York: AP, 1960.
- THORNDIKE, E. L. *The teacher's word book*. Nova York: Columbia University Press, 1921.
- THORNDIKE, E. L.; LORGE, I. *The teacher's word book of 30,000 words*. Nova York: Columbia University Press, 1944.
- TIMBAL-DUCLAUX, Louis. "Textes 'inlisable' et lisible", a *Communication et Langages*, 66, 1985, p. 6-24.
- TIÓ, Jaume. *Curs de català per a estrangers*. Vic: Eumo, 1986.
- TODOROV, Tzvetan. "Les categories del relat literari", a SULLÀ, Enric (cur.). *Poètica de la narració*. Barcelona: Empúries, 1985, p. 107-148.
- TOMÀS I PALLEJÀ, Ramon. "Constitució i característiques del corpus utilitzat", a PAYRATÓ, Lluís (ed.). *Oralment. Estudis de variació funcional*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 35-54.
- TORRENT, Anna M. "Llegir la pantalla: la subtitulació dels informatius", a CROS, Anna; SEGARRA, Mila; TORRENT, Anna M. (curs.). *Llengua oral i llengua escrita a la televisió*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 7-48.
— *La llengua de la publicitat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- TORRES, Jaume; BERNAT, Francesc. *Mapes per a l'estudi de la llengua catalana*. Vic: Eumo, 1992.
- TUSON, Jesús. *El luxe del llenguatge*. Barcelona: Empúries, 1986.
- TUSON VALLS, Amparo. *Anàlisi de la conversa*. Barcelona: Empúries, 1995.
- UNIVERSITAT DE BARCELONA. SERVEI DE LLENGUA CATALANA. *Proposta d'ús de majúscules i minúscules*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1989.
— *Criteris lingüístics*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1989
— *Proposta de traducció de noms propis*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1991.

- UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA. SERVEI DE LLENGÜES I TERMINOLOGIA. *Fitxes de normalització lingüística 1*. Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya, 1989.
- Un model de llengua pels mitjans de comunicació. Llibre d'estil del Diari de Barcelona*. Barcelona: Empúries, 1987.
- VALLVERDÚ, Francesc. "El model de llengua als mitjans de comunicació", a *Actes de les Segones Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987, p. 89-111.
— *El català estàndard i els mitjans audiovisuals*. Barcelona: Edicions 62, 2000.
- VANOYE, Francis. *Expression, communication*. París: Armand Colin, 1980.
- VENY, Joan. "El valencià meridional", a *Problemes de llengua i literatura catalanes. Actes del II Col·loqui Internacional sobre el Català (Amsterdam 1970)*. Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976, p. 145-230.
— "La geolingüística als Països Catalans", a *Estudis de geolingüística catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1978, p. 7-37.
— *Els parlars catalans*. Palma de Mallorca: Moll, 1982.
— *Introducció a la dialectologia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986.
— *Onomàstica i dialectologia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- VENY, Joan; PONS I GRIERA, Lídia. *Atlas Lingüístic del Domini Català. Etnotextos del català oriental*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1998.
- VIANA, Amadeu. "Sintaxi i planificació del discurs", a *Caplletra. Revista de Filologia*, 7, 1989, p. 83-91.
- VICTOROFF, David. *La publicidad y la imagen*. Barcelona: Gili, 1980.
- VINYES, Toni. *Guia pràctica de la publicitat*. Girona: Columna - El Pont de Pedra, 1994.
- WANDRUSZKA, Mario. *Nuestros idiomas comparables e incomparables*. Madrid: Gredos, 1976. 2 vol.
- WASHBURNE, Carleton W. *Winnetka graded book list*. Chicago: American Library Association, 1926.
- WEINRICH, Harald. *Grammaire textuelle du français*. París: Didier. Hatier, 1989.
- WELLEK, René; WARREN, Austin. *Teoría literaria*. Madrid: Gredos, 1974.
- YATES, Alan. *Catalan*. Londres: Teach Yourself Books. Hodder & Stoughton, 1975.
- ZIPF, George Kingsley. *Psycho-biology of language. An introduction to dynamic philology*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1935.
— *Human behavior and the principle of least effort. An introduction to human ecology*. Nova York: Hafner Publishing Company, 1949.
— *La psychologie du langage*. París: Retz, 1974.

12.2 Textos i documents reproduïts o citats

ALDECOA, Ignacio. *Cuentos completos*. Madrid: Alianza, 1994.

Antologia de contes catalans. Barcelona: Edicions 62, "la Caixa", 1982-1983. 2 vol.

ARANDA, Quim. "La pregunta és: si Maragall no guanya, ¿farà 4 anys d'oposició?", a *Avui*, 22. 6. 1998, p. 72.

— "Crec que hi ha becaris que treballen més que els professionals", a *Avui*, 3.7.1998, p. 76.

BARNILS, Ramon; MONZÓ, Quim; VENDRELL, Jordi. *El lloro, el moro, el mico i el senyor de Puerto Rico*. Barcelona: Empúries, 1987.

BENET I JORNET, Josep M. *Revolta de bruixes*. Barcelona: Robrenyo, 1982.

BILBENY, Jordi. "En Cristòfor Colom", a *Avui*, 1.8.1998, p. 4.

BIOSCA, C. "Quatre estudiants de la UAB de fora de Catalunya recomanen l'experiència", a *Avui*, 5.2.2000, p. 25.

BOFARULL Y SANS, Francisco de. *El castillo y la baronía de Aramprunyà*. Barcelona: Impremta Francisco J. Altés, 1911.

BOSCH, Xavier. "Elogi de la cama dolenta", a 'Suplement d'estiu' dins *Avui*, 24.8.1998, p. 24.

— "L'andersonmania arriba tard", a 'Suplement esports' dins *Avui*, 7.9.1998, p. 3.

BRADBURY, Ray. *Les cròniques marcianes*. Barcelona: Bruguera, 1983.

BRUNI, Francesco i altres. *Manuale di scrittura e comunicazione*. Bolonya: Zanichelli, 1997.

CABRÉ, Jaume. *La teranyina*. Barcelona: Proa, 1984.

CALVINO, Italo. *Il Visconte dimezzato*. Torí: Einaudi, 1975.

— *El Vescomte migpartit*. Trad. de Jaume Pomar. Barcelona: Edicions 62, 1994.

CAMPRECIÓS, Xavier. "Les mitges tintes. Les tertúlies", a *El Periódico*, 11.2.98, p. 6.

CANDEL, Francesc. "Estimat Nani Riera", a *Avui*, 13.2.2001, p. 21.

CARVALHO, Mário de. *Casos do Beco das Sardinheiras*. Lisboa: Caminho, 1991.

"Cas raro d'un home anomenat Pere Portes", a PACHECO, Arseni (ed.). *Viatges a l'altre món*. Barcelona: Edicions 62, 1973, p. 59-82.

CASTILLO, Àngel del. "Amistat", a *Avui*, 17.6.1998, p. 52.

CELA, Camilo José. *La familia de Pascual Duarte*. Barcelona: Destino, 1974.

CIARLO, Benito. *Na cubia ca 'n se pô scurdò* [en línia]. <<http://www.simonel.com/dialecti.html>> [consulta: 3.7.1998].

- CLARET, Andreu. "Tot recordant en Trias Fargas. La relació entre polítics i periodistes és d'una desconfiança creixent", a *Avui*, 6.2.1997, p. 36.
- COUPLAND, Douglas. *Coma profundo*. Lisboa: Teorema, 1998.
- COMAS, Antoni. *Estudis de literatura catalana (s. XVI-XVII)*. Barcelona: Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barceloana. Curial, 1985.
- CRUZ, Bento da. *O retábulo das Virgens Loucas*. Lisboa: Notícias, 1996.
- Curial e Güelfa*. Barcelona: Barcino, 1930-1933. 3 vol.
- DANÉS, Agustí. "El Bisbat deixa parròquies en mans de laics perquè no té prou capellans", a *El 9 Nou. Periòdic Independent d'Osona i del Ripollès*, 22.9.2000, p. 3.
- DELIBES, Miguel. *El camino*. Barcelona: Destino, 1980.
- DESCLOT, Bernat. *Crònica*. Barcelona: Edicions 62. "la Caixa", 1982.
- DESPUIG, Cristòfor. *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana, 1981.
- "Dos ajuntaments nord-catalans rebutgen el Tractat dels Pirineus", a *Avui*, 20.3.1999, p. 15.
- DURRELL, Gerald. *La meva família i altres animals*. Barcelona: Empúries, 1988.
- ECKERMANN, Johann Peter. *Colloqui con Goethe*. Florència: Sansoni, 1947.
— *Colloqui con il Goethe*. Torí: Utet, 1957.
- EIXIMENIS, Francesc. *Com usar bé de beure e menjar*. Barcelona: Curial, 1977.
- El conte des de 1939*. Barcelona: Edicions 62, 1981.
- El conte de 1911 a 1939*. Barcelona: Edicions 62, 1983.
- Els secrets de la comunicació*, d'"El Matí de Catalunya Ràdio". Catalunya Ràdio, 1.6.1998.
- Entrevista a Josep M. Flotats*, d'"Els matins amb Josep Cuní". Com Ràdio, 26.6.1998.
- Epistolari del Renaixement*. València: Albatros, 1977-1978. Vol 2.
- ERCKMANN-CHATRIAN. *Rondalles de poble*. Barcelona: L'Avenç, 1908.
— *Rondalles de poble*. Barcelona: Editorial Catalana, 1924.
- ESPAÑOL, Piti. *Fer riure per televisió. Manual del guionista d'humor*. Barcelona: Columna, 1994.

“Eulàlia Montsolís decideix explicar què va passar el dia de la mort d'en Mateu. L'episodi de 'Nissaga de poder' és clau per al futur de l'acció”, a *Avui*, 3.4.1997, p. 48.

FERRAZ, Carlos Vale. *Nó Cego*. Lisboa: Notícias, 1995.

FOIX, J. V. *Obres completes II. Prosa*. Barcelona: Edicions 62, 1979.

FONTANELLA, Francesc. *Lo desengany*. Barcelona: Edicions 62, 1968.

FRONTERA, Guillem. “John Le Carré també té por”, a *Diari de Balears*, 14.2.2001, p. 12.

FUSTER, Jaume. *De mica en mica s'omple la pica*. Barcelona: Edicions 62, 1976.

— *L'illa de les Tres Taronges*. Barcelona: Planeta, 1983.

— *Les claus de vidre*. Barcelona: La Magrana, 1984.

GADDA, Carlo Emilio. *Quell merdè horrible de via Merulana*. Barcelona: Proa, 1995.

Gent del barri. TV3, ep. 750, 30.6.1987 (Producció original: BBC, 1985-1993).

GOTARREDONA, Roger. “No saber dibuixar el mapa”, a *Diari de Balears*, 7.11.98, p. 13.

GRACIA, E. (ed.). *Lecturas occitanas*. Tolosa de Llenguadoc: Seccion Pedagogica de l'Institut d'Estudis Occitans, 1969.

GUARNIERI, Gianfrancesco. *Eles não usam black-tie*. Rio de Janeiro: Civilização Brasileira, 1987.

HAMMETT, Dashiell. *La clau de vidre*. Barcelona: Edicions 62, 1963.

JAUME I. *Crònica*. Barcelona: Barcino: 1926-1962. 9 vol.

JOYCE, James. *Ulisses*. Barcelona: Leteradura, 1981.

— *Dublínesos*. Barcelona: Edhasa, 1988.

— *Dublínesos*. Barcelona: Edhasa, 1989.

KENNEDY TOOLE, John. *Una conxorxa d'enzes*. Barcelona: Pòrtic, 1988.

KUNDERA, Milan. *Amors ridículs*. Barcelona: Destino, 1987.

“L'episodi de 'Nissaga de poder' és clau per al futur de l'acció”, a *Avui*, 3.4.1997, p. 48.

Lletres de batalla. Barcelona: Barcino, 1963. Vol 1.

LLULL, Ramon. *Libre de Evast e Blanquerna*. Barcelona: Barcino, 1935-1954. 4 vol.

— *Llibre de les bèsties / Llibre d'Amic e Amat*. Barcelona: Edicions 62. Orbis, 1984.

LORÉS, Jaume. “La boda reial. Que el casament sigui a Catalunya pot ser una maniobra política”, a *Avui*, 4.9.1997, p. 38.

MADURELL I MARIMON, Josep M. *L'art antic al Maresme. Del final del gòtic al barroc salomònic*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1970.

MANCHETTE, Jean-Patrick. *L'afer N'Gustro*. Barcelona: Edicions 62, 1984.

MANN, Thomas. *Buddenbrooks*. Berlín: S. Fischer, 1951.

— *Buddenbrooks*. Nova York: Vintage Books: 1952.

— *Les Buddenbrook*. París: A. Fayard et cie., 1932.

— *Os Buddenbrook*. Pôrto Alegre: Livraria do Globo, 1942.

— *I Buddenbrook*. Milà: Mondadori, 1961.

— *Los Buddenbrook*. Esplugues de Llobregat: Plaza & Janés, 1982.

“Marc Ferran Sans. El casteller de la jornada”, a *Avui*, 22.6.1998, p. 27.

MARTÍ I CASTELL, Joan; MORAN, Josep. *Documents d'història de la llengua catalana. Dels orígens a Fabra*. Barcelona: Empúries, 1986.

MARTÍ I POL, Miquel. “La primera vegada”, a *Contes de la vila de R... i altres narracions*. Barcelona: Lumen, 1978, p. 67-71.

MENDOZA, Eduardo. *El laberinto de las aceitunas*. Barcelona: Seix Barral, 1990.

METGE, Bernat. *Lo somni*. Barcelona: Edicions 62. “la Caixa”, 1980.

MILLER, Henry. *Tròpic de càncer*. Barcelona: Aymà, 1976.

MONZÓ, Quim. *...Olivetti, Moulinex, Chaffoteaux et Maury*. Barcelona: Quaderns Crema, 1980.

— *Benzina*. Barcelona: Quaderns Crema, 1983.

— *Vuintanta-sis contes*. Barcelona: Quaderns Crema, 1999.

MOREIRA, Thiers Martins. *Visão em vários tempos*. Rio de Janeiro: Livraria São José, 1970.

MOUTINHO, José Viale. *José Afonso. Textos e canções*. Porto: Livraria Paisagem, 1975.

Nissaga de poder. TV3, cap. 416, 2.1.1997.

NOBRE, António. *Só*. Porto: Livraria Chardron, 1984.

“Nota da Redação”, a *Jornal de Notícias*, 28.2.1997, p. 3.

OLIVER, Joan. “En González en farà alguna de les seves. Pel broc gros”, a *Avui*, 19.6.1997, p. 3.

— “Sexe, finances i serveis secrets. Pel broc gros”, a *Avui*, 29.6.1997, p. 3.

— “El balcó del Palau de la Generalitat. Pel broc gros”, a *Avui*, 1.7.1997, p. 3.

— “Tot és ara i res. Pel broc gros”, a *Avui*, 24.6.1998, p. 3. «“Fills de puta!” Pel broc gros», a *Avui*, 18.7.1997, p. 3.

— “Tot és ara i res. Pel broc gros”, a *Avui*, 24.6.1998, p. 3.

— “Eina i els Angles. Pel broc gros”, a *Avui*, 22.3.1999, p. 3.

— “Encara hi ha justícia. Pel broc gros”, a *Avui*, 20.1.2000, p. 3.

— “Política avorrida. Pel broc gros”, a *Avui*, 5.10.2000, p. 3.

- OLLER, Narcís. *Obres completes*. Barcelona: Gustau Gili, 1928-1930. 12 vol.
 — *Obres completes*. Barcelona: Selecta, 1948.
 — *La febre d'or*. Barcelona: Selecta, 1955.
 — *Isabel de Galceran i altres narracions*. Barcelona: Edicions 62, 1991.
- OSÓRIO, Rui. "Contar història", a *Jornal de Notícies*, 7.11.1998, p. 2.
- PANYELLA, Jordi. "Tot era neu, no sabia on era", a *Avui*, 2.1.2001, p. 17.
- Parlaments a les Corts catalanes*. Barcelona: Barcino, 1928.
- PAU, Sònia. "No em fa res interpretar un personatge de dretes si el producte no és reaccionari", a *Avui*, 23.8.1998, p. 55.
- PAYERAS, Miquel. «"Molts han girat l'esquena a Cañellas". Entrevista a Catalina Cirer, delegada del govern central a les Illes Balears», a *El Temps*, 3.8.1998, p. 34-36.
 — "El pacte d'Antich amb la ciutadania", a *Diari de Balears*, 14.2.2001, p. 13.
- PEDROLO, Manuel de. *Mecanoscrit del segon origen*. Barcelona: Edicions 62, 1974.
- PERE EL CERIMONIÓS. *Crònica*. Barcelona: Edicions 62. Orbis, 1984.
- PESSOA, Fernando. *Cartas de amor de Fernando Pessoa*. Lisboa: Ática, 1978.
- PLA, Josep. *El quadern gris*. Barcelona: Destino, 1966.
 — *Notes disperses*. Barcelona: Destino, 1969.
- Plats bruts*. TV3, episodi 38 ("Tinc mala sort"), 3.6.2000.
- POE, Edgar A. *Contes*. Barcelona: Quaderns Crema, 1980. 3 vol.
- PORCEL, Baltasar. *Grans catalans d'ara*. Barcelona: Destino, 1972.
- PRAT DE LA RIBA, Enric. *La nacionalitat catalana*. Barcelona: Edicions 62. "la Caixa", 1978.
- PUIG, Antoni. *Polítar andorrà*. Andorra la Vella: Conselleria d'Educació i Cultura, 1983.
- PUIGPELAT, Francesc. "Aznar i Brad Pitt", a *Avui*, 27.2.2000, p. 3.
- PUJOLAR, Joan. *De què vas, tio?* Barcelona: Empúries, 1997.
- QUENEAU, Raymond. *Exercices de style*. París: Gallimard, 1947.
 — *Exercicis d'estil*. Barcelona: Quaderns Crema, 1989.
- QUETGLES, Joan. "Els estels del crepuscle - 1", a *L'Estel de Mallorca*, 15.10.1997, p. 4-6.
- RECÓ, Jordi des. *Rondaies mallorquines*. Palma de Mallorca: Moll, 1972. Vol. 24.
- REDONDO, Eloi. "Quatre i sense despentinat-se", a *Avui*, 7.4.1997, p. 25.

- RENDÉ I MASDÉU, Joan. "La literatura no en parla", a *Avui*, 18.3.1996, p. 36.
- RIBA, Carles. *Les aventures d'en Perot Marrasquí*. Barcelona: Catalana, 1917.
- RIERA, Ignasi. "Maruja", a *Avui*, 6.2.2001, p. 3.
- RIQUER, Martí de. *Quinze generacions d'una família catalana*. Barcelona: Quaderns Crema, 1998.
- RODOREDA, Mercè. *La Plaça del Diamant*. Barcelona: Club Editor, 1962.
— *Mirall trencat*. Barcelona: Club Editor, 1974.
- Rosa. TV3, cap. 28V2, 25.9.1995.
- RUBIO VELA, Agustín. *Epistolari de la València medieval*. València: Institut de Filologia Valenciana, 1985.
- RUYRA, Joaquim. "Entre flames", a *Obres completes*: Barcelona: Selecta, 1964a, p. 387-464.
— "Rondalles de poble", a *Obres completes*: Barcelona: Selecta, 1964b, p. 1279-1354.
— "Pinya de rosa", a *Obres completes*: Barcelona: Selecta, 1964c, p. 129-298.
- SAKI. *Truita bizantina*. Barcelona: Quaderns Crema, 1988a.
— *Bèsties i superbèsties*. Vic: Eumo, 1988b.
- SCHMID. "Genoveva de Brabant", a RUYRA, Joaquim. *Obres completes*. Barcelona: Selecta, 1964, p. 1355-1413.
- SELLA, Antoni. «"Si ets independent, et trituren". Entrevista a Joaquim Molas, Premi d'Honor de les Lletres Catalanes», a *El Temps*, 20.7.1998, p. 30-33.
- SENDER, Ramón J. *El Mechudo y la Llorona*. Barcelona: Destino, 1977.
- SENTÍS, Carles. "Les hores i els dies", a *Avui*, 6.2.2000, p. 21.
— "Tenen pa a l'ull", a *Avui*, 5.3.2000, p. 29.
- SERRA, Màrius. "El telèfon de l'esperança", a *Línia*. Barcelona: Columna, 1987, p. 81-97.
- Seven*. TV3 [pel·lícula; traducció de Montserrat Rocher], 27.5.1998. Dir. David Fincher (Producció original: *Seven*. EUA, New Line Cinema, 1995).
- SILVEIRA, Valdomiro. *Leréias. Histórias contadas por eles mesmos*. Rio de Janeiro: Civilização Brasileira, 1988.
- SIMÓ, Isabel-Clara. *Dones*. Barcelona: Columna, 1997.
- SOBREQUÉS, Jaume. "La música catalana i la quota protectora. Cartes creuades", a *Avui*, 27.4.1997, p. 34.
- SORRIBAS, Sebastià. *El zoo d'en Pitus*. Barcelona: La Galera, 1966.

- Sospitosos habituals*. TV3 [pel·lícula; traducció de Montserrat Rocher], 20.11.1997.
Dir. Bryan Singer (Producció original: *The Usual Suspects*. EUA, Polygram, 1995).
- SPILLANE, Mickey. *Qui mana*. Barcelona: Edicions 62, 1964.
- STENDHAL. *La Chartreuse de Parme*. París: Garnier, 1950.
— *La Cartoixa de Parma*. Barcelona: Edicions 62. "la Caixa", 1986.
— *La Cartuja de Parma, a Obras completas*. Madrid: Aguilar, 1988.
- TOLKIEN, J. R. R. *El Hòbbit o viatge d'anada i tornada*. Barcelona: La Magrana, 1983.
- TORRENT, Ferran. *No emprenyeu el comissari*. València: 3 i 4, 1984.
— *Penja el guants, Butxana*. Barcelona: Quaderns Crema, 1985.
— *Un negre amb un saxo*. Barcelona: Quaderns Crema, 1987.
- TURGUÈNEV, Ivan. *Pares i fills*. Badalona: Proa, 1929.
- Veïns*. TV3, ep. 620, 2.2.1989 (Producció original: Grundy Television, Flinders Productions, 1985-1991).
- VERDAGUER, Jacint. *Prosa antològica*. Barcelona: Selecta, 1952.
— "En defensa pròpia", a *Obres Completes*. 5a edició. Barcelona: Selecta, 1974, p. 1203-1259.
— *Canigó / En defensa pròpia*. Barcelona: Edicions 62. Orbis, 1985.
- VILLALONGA, Llorenç. *Mort de dama*. Barcelona: Club Editor, 1971.
- VINYOTA. "Enhorabona, campions!", a *Dies i Coses*, 68, gener de 1999.
- Virus*, d'"Estació d'enllaç". TV3, 19.6.1995.
- X. A. "A la recerca del verd", a *El Periódico de Catalunya*, 22.1.2001, p. 6.